

**Манастира Светог Ђорђа
На Зубцима**

ЉЕТОПИС

**С благословом Његовог Преосвештенства
Епископа Захумско – херцеговачког и Приморског
Господина Григорија појави се на свјетлост свједочење Љетописа**

Обрада и лектори

*Нада Ајдер
јереј Никица Ајдер
Бориша Станисављевић*

Израда мапа

ипођакон Милорад Перишић

Фотографије

*јереј Александар – Ацо Гајић, Ђорђе Пејановић,
Јово Климовић, Милорад Перов Климовић*

Стручни сарадник

др Рајко Пантов Вукашиновић

Љетопис приредио

игуман Исаиа Дан

Штампа

.....

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА
ЕПАРХИЈА ЗАХУМСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКА И ПРИМОРСКА
МОНАСТИР СВЕТОГ ЂОРЂА ЗУБЦИ

*Адреса: Манастир Светог Ђорђа Зубци
Зубци бб, 89 101 Требиње*

Настојатељ манастира: игуман Исаија Дан

Манастир Светог Ђорђа засигурно датира из средњег вијека доба Светога Саве и Немањића династије када је Архиепископија била на Пељешцу у граду Стону. О томе нема двојбе што свједоче археолози, историчари и живо народно предање. Гробови око храма и предходни темељи указују на индиције много старијих времена и црквеног живота на овим просторима. Манастир и црква су спаљени и разорени до темеља у 15. вијеку са најездом Турака. Тада је побијено и мученички страдало тачно на број 14 монаха. Неколицина (није познат број) измиче у брда источно од храма и наставља монашки живот до скончања овоземног вијека када се потпуно гаси ова заједница. За свједочанство у тим брдима постоји и данас Калуђерска пећина како је народ овдашњи зове и са поштовањем помиње.

Народ је роптао дуго под турском тиранијом, али није изгубио православну вјеру у свето-Тројичног Бога и Господа нашег Васкрслог Исуса Христа. Прве повољне прилике смогли су снаге да из темеља подигну нови храм 1901. године Господње. Изградња је била равномјерно распоређена према бројности домаћинстава Зубачких племена. Од тада црква Светог Ђорђа или Ђурђева црква на Бравенику служи као саборна за цијелу Зубачку висораван, и народ се сабирао око ње у разним приликама да се одморе и почину, дођу на свету Литурђију, прославе године вјерских празника, заиграју, запјевају, крштавају се и вјенчавају, договарају се домаћини о просидби, пословима и подизању буна и устанака. Послије другог свјетског рата под репресијама комунистичког режима вјерски живот јењава и црква полако од зуба времена и људског немара почиње да пусти и пропада да би седамдесетих година остала без врата и са нарушеним кровом који прокишњава. По црквеној порти је пасла стока и не ријетко се у цркву затварала. Свјетске промјене и превирања у држави те слабљење владајућег режима охрабрио је вјерни народ Зубаца и они сложено 1989. године Господње обнављају храм и подижу зид оградивши порту.

Од тада је поново заживјела црква и црквени живот народа зубачког иако је на помолу био и избио грађански рат на простору бивше Југославије која се убрзано распада. Народ је сада био јединствен и одлучан да стоји на бранику постојбине србске и вјере Светосавске.

Тако је и пројављена идеја и благослов тада активног епископа ЗХиП владике Атанасија (Јевтића) о васпостављању манастира Светог Ђорђа. Та идеја је одушевила и свецијело испунила и мене нишчег да помогнем, подржим, укријепим и састрадавам са Зубачким народом у тим ни мало лаким ратним временима и по благослову владике Атанасија започео сам обнову манастира 1992. године Господње. Народ Зубачки ме здушно подржао и помогао у складу са могућностима и колико су дозвољавале несретне ратне прилике. Последице рата, несигурност, иселавање, сиромаштво и незапосленост одразиле су се и те како и на градњу манастира која постепено јењава. Сплет околности, прилике и неприлике одводе ме у друге токове живота и друге крајеве. Послије рата свештеници који су дошли иза мене и убрзано се смјењивали (за неких 14. година око десетак свештеника пароха Зубачке парохије) ради све мањег броја домаћинстава,

наставили су свако на свој начин и према могућностима и способностима улагали себе и понешто уносили у градњу манастира, али све је то било недовољно да монаштво и живот манастира заживи.

За Ђурђевдан 2010. године Господње преузео сам по благослову садашњег епископа ЗХиП владике Григорија поново изградњу и обнову манастира Светог Ђорђа и за годину дана рада уз Божију помоћ начинио мали помак. Вјерни народ је почео постепено прилазити и то ми је улило наду да ће се манастир колико толико уредити за живот и богослужење. Замајац се покренуо и то ми уноси радост у душу. Ако Бог да и народ вјерни притекне учинићемо нешто. А све говори да хоћемо иако је оскудица, сиромаштво и неимаштина увелико нагризла житеље Зубаца. Манастир тренутно вапи за материјалом, новчаном помоћи и рукама градитеља. Али много ипак више вапи за монасима, искушеницима и сваком добронамјерном душом која би повремено и привремено могла помоћи и допринијети обнови. Врата су свима широм отворена и смјештај у округу Требиња обезбијеђен. Савјесни, одговорни, заинтересовани да приђу извору живота и вјере и жртвују се Богу помажући обнову и васпостављање манастира у овој сиромашној и каменитој, али честитој и Богомнадахнутој Херцеговини могу да се јаве на телефон 065480780 или на телефон манастира Херцеговачке Грачанице број 0038759261362 гдје је тренутно о. Исаија смјештен. Наравно да разумни људи зову телефоном у разумно вријеме. Помоћ сваке врсте која служи Богу и Христовој цркви је вазда добро дошла. До Вас је и ваше душе. Нека је свака добронамјерна жеља и душа жива Богом благословена и молитвама Светог Ђорђа и Пресвете Богородице заокриљена. Амин.

Љетопис се уредно води а биће објављен када манастир Светог Ђорђа на Зубцима поново заживи. Амин.

- Отворени контакт електронске поште(euoeparhijezhip@gmail.com)

Рубрика живих догађаја

- Галерија фотографија
- Догађања у манастиру
- Исправке, допуне, сугестије и добронамјерне поруке за бољитак манастира Светог Ђорђа на Зубцима.

П.С.

Еј да ми је само једна душа жива која вапи за Небом и види и жели и труди се да оплемени и одржи и причува својим трудом ову љепоту на планети земљи коју је Бог Саваот прекрасно уредио. Само да нам у мозгу избрише COD зависти и злобе и мржње и да не једемо једни друге у ланцу исхране. Зар нам рај други треба???

ЉЕТОПИС

Манастира Светог Ђорђа
На Зубцима

Овај летопис манастира Светог Ђорђа на Зубцима започе се у вријеме патријарха Павла србског узданика и наде преображаја помијесне цркве Херцеговачке епископа Атанасија (Јевтића) у ратним годинама 1992. Године Господње...

... и изгуби се Летопис и почех сабирати све изнова ослањајући се на старо из сјећања и ријеших све то записати у ову књигу послје празника Ђурђевдана (2010.) по благослову садашњег епископа, изградитеља свега онога што утемељи предходник, Господина Григорија (Дурића).

Прикупљање података по свједочанству и записима започео сам сабирати 1992. Године Господње, ратне и неизвјесне за опстанак србског православног живља на Зубцима и у Херцеговини србској распарчаваној кроз протутњале вијекове.

У почетку сам сабирао податке у практичном виду за потребе пароха Зубачког и сврсисходнији рад у живој хришћанској цркви. Послије сам проширио интересовање за ову висораван на тремеђи и почео полако залазити у све поре живота живих хришћана тонући полагано и у њихову прошлост.

Ово је чисто пионирско дјело без неких претензија и записи су рађени у часовима тако финих предаха исцрпљености у обавезама пред одговорношћу живота овоземног.

Записи су личног виђења и осјећања живе душе у тренутку писања, па за то молим опроштај свакога критичара систематичног у послу.

Нисам наводио ауторе који подкрепљују изворе и свједочанства, јер се тиме баве многи бољи од мене аутори и ауторитети штампајући књиге научне. Ово сам радио и радим док живим у свој простоти свједочећи Бога Живог. Амин.

САДРЖАЈ

Крсне славе зубчана.....	1
Храмови Зубачки.....	6
Црквине.....	32
Села и засеоци.....	44
УБЛА.....	45
Копривни До.....	56
Божидара Вучуревића вила.....	54
Борова главица.....	55
Велико Поље – Бунари	53
Бунари – Ловачка кућа.....	55
Нуго.....	51
Убла – Убли – Убо	49
Дом.....	50
Црквица Светог Стефана Високог.....	51
Папратни До.....	48
Владикина вила.....	48
Мало Поље.....	47
Кућа Војводе Луке Вукаловића.....	50
БОГОЈЕВИЋ Село.....	58
Буковица.....	60
Милијеш До.....	60
Травни Доли.....	60
Рупни До.....	60

Криви До.....	61
Шћемаш До (Сјемаш До).....	61
Илијна Црква.....	62
Дробњаци.....	63
Радешићи.....	63
Кула Војводе Луке Вукаловића.....	62
КОЊСКО.....	64
Царево Поље.....	67
Царица.....	67
Богданова вода.....	67
Коњушица.....	66
Пожарика.....	66
Подорах.....	
Подуб – Дуб	
Срђево брдо.....	68
ГРАБОВИЦАи старо појило.....	69
Брежине – Јабука.....	69
Мацинка.....	70
ЖЕЉЕВО.....	72
Криви До.....	73
Јаворов До.....	74
Носатин До.....	74
Школа – Носатин До.....	75
Школа – Жељево центар.....	75
Гниеница.....	77
Руђин До.....	78
Лијепи До.....	79

Крушева Густријена.....	79
Гомиле.....	80
ОРАШЈЕ.....	82
Криваљ.....	83
Ћеклина црква.....	84
ТУРМЕНТИ.....	84
Госпођина црква.....	86
Присоје.....	86
Ограде.....	87
Вранковине.....	89
Селишта.....	90
Сасине.....	88
Возник.....	88
Каурача.....	90
Космата Главица.....	91
Гариште.....	91
Школа.....	
ТУЛИ.....	94
Тули Горње.....	94
Тули Доње.....	95
Школа.....	96
Лучин – Лукин Крст.....	97
КРАЈ – Подкрај.....	99
ПОДКРАЈ – Крај.....	99
Попа Даниловића кућа.....	100
КУЊА ГЛАВИЦА.....	101
Бојадраж До.....	102

Дренов До.....	101
Вукодол.....	101
Ће се Богу моли.....	101
ГРАБ.....	104
Прокос.....	102
Ограде.....	103
Граб центар и школе.....	
Коњушица.....	105
Запрасјака.....	108
Пробојев До.....	108
Завиљинак и црквиште.....	109
Јаблан До.....	109
Кожањ До.....	110
РУПЕ.....	110
Меловине.....	114
Прчањ.....	114
Језерине.....	113
Рупе Иве.....	113
Подиштица.....	113
Пављи Доли.....	112
Дворишта.....	112
Скозник.....	111
Прашишта.....	111
Улице и школа.....	114
Прашне Рупе.....	113
Чаире.....	113
Обло брдо.....	115

Калуђерска пећина.....	116
Стража Божија (испод Малог Свитавца).....	
УВЈЕЋА.....	118
ГРОБЉА и укупници.....	119
+ Граб.....	121
+ Турменти.....	120
+ Коњско.....	119
+ Равни – Локва	120
+ Рапти Зубачке.....	122
+ Увјећа.....	122
+ Манастир Светог Ђорђа.....	123
ОПИС ПАРОХИЈЕ Зубачке.....	124
СЛУЖБЕ и важнија догађања.....	155
ЉЕТОПИС.....	162

КРСНЕ СЛАВЕ Зубчана

Свети праведни Јоаким и Ана – Аћимовдан **22. Септембар**

КИСЈЕЛИЦА (Завиљинак, Ограде)
БРЊОШ (Увјећа)

Свети апостол Тома – Томиндан **19. Октобар**

КИСИН (Тули Горње и Тули Доње)
ШАРАБА (Турменти – Гариште)

Преподобна мати Параскева Света Петка **27. Октобар**

ВУКАЛОВИЋ (Убла – Убли – Убо, Борова Главица, Велико Поље, Богојевић Село, Рупни До, Шћемаш До и Травни Доли)

ВУЧКОВИЋ (Папратни До – Убла, Велико Поље – Убла, Бунари – Убла, Богојевић Село, Радешићи, Травни Доли)

ВУЧУРЕВИЋ (Копривни До – Убла, Велико Поље – Убла, Папратни До – Убла, Криви До – БС, Дробњаци – БС, Подштировник – Рупе, Прашне Рупе, Граб, Запрасјака и Завиљинак)

ГАВРИЛОВИЋ (Мало Поље – Убла, Велико Поље – Убла, Бунари – Убла, Богојевић Село, Радешићи – БС и Буковица – БС)

МАТОВИЋ (Велико Поље – Убла, Бунари – Убла, Нуго – Убла и Богојевић Село)

СИМОВИЋ (Велико Поље – Убла, Бунари – Убла, Богојевић Село, Радешићи – БС и Буковица – БС)

МИЋАНОВИЋ (Велико Поље – Убла, Борова Главица – Убла, Буковица – БС и Травни Доли – БС)

Обновљење храма светог великомученика и побједоносца Георгија – ЋУРЋИЦ

16. Новембар

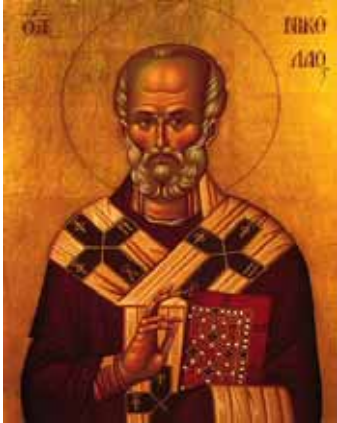
РАДОЈЧИЋ (Космата Главица – Турменти)

Сабор светог архангела и архистратига Михајла – Аранђеловдан 21. Новембар

РИЋЕШИЋ (Тули Горње)
ДАБОВИЋ (Тули Горње)

Свети НИКОЛАЈ – НИКОЛА мириликијски чудотворац Никољдан **19. Децембар**

РЕСКОВИЋ (Орашје)
МИЈОВИЋ (Коњско, Царево Поље)

Сабор светог Јована Претече и Крститеља Господњег Јовањдан **20. Јануар**

СРЕДАНОВИЋ (Велико Поље – Убла, Бунари – Убла, Коњско и Богојевић Село)
САМАРЦИЋ (Убла – Убли – Убо и Богојевић Село)
МИЛИША (Тули Доње)

СПАИЋ (Тули Горње, Граб, Коњушица, Кожањ До, Скозник, Дворишта, Прашишта, Рупе Иве и Прчањ)

КРЧУМ (Куња Главица и Дренови До)

ПИШТИЊАТ (Граб, Пављи Доли и Језерине)

АСАНОВИЋ (Граб, Коњушица, Рупе Иве и Пављи Доли)

ДЕРЕТИЋ (Рапти Зубачки – Доњи)

Свети великомученик и победоносац Георгије – ЋУРЋЕВДАН06. Мај

РАТКОВИЋ (Коњско, Коњушица – Коњско, Царево Поље, Подуб – Коњско, Брежине – Јабука, Жељево, Криви До – Жељево, Јаворов До – Жељево, Носатин До – Жељево, Руђин До – Жељево, Грабовица, Орашје и Криваљ – Орашје)

ЋУРИЋ (Коњско, Подуб – Коњско, Подорах – Коњско, Подавлије – Коњско, Царево Поље, Пожарика – Коњско, Мацинка, Руђин До – Жељево и Лијепи До – Жељево)

ОБРЕНОВИЋ (Коњско – школа)

ЈОВАНОВИЋ (Коњско – школа)

ЛАЛИЋ (Орашје)

ЈЕЛИЋ (Орашје)

ЧОЛОВИЋ (Турменти – Гариште)

ПАНТОВИЋ (Турменти – Гариште)

РАДАНОВИЋ (Турменти – Сасине, Возник, Вранковине, Ограде, Селишта и Каурача)

МИРДИЊА (Вранковине и Присоје оба засеока Турменти)

МИЛАДИНОВИЋ (Турменти – Присоје)

ТОПАЛОВИЋ (Турменти – Присоје)

ГРГУРЕВИЋ (Турменти – Ограде)

ТИЦА (Коњско)

ПЕЈАНОВИЋ (Рапти Зубачке: Горње и Доње)

САВЧИЋ (Рапти Зубачке Доње)

ГУДЕЉ (Рапти Зубачке Доње и Крушева Густријена)
ГОРДИЈАН (Криваљ – Орашје)
ПАЖИН (Крај – Подкрај)
ДАНИЛОВИЋ (Подкрај – Крај)
ПРОДАНОВИЋ (Подкрај – Крај)
ВУКАШИНОВИЋ (Подкрај – Крај)
КЛИМОВИЋ (Граб, Рупе – Подиштица, Дворишта и Куња Главица)
ЛЕРО (Дренов До)
КУРАЈИЦА (Ограде)
ВИЦО (Ограде, Граб, Чаире, Улице, Јаблан До, Завиљинак)
МИЛОЈЕВИЋ (Рупе – Мелавовине, Бојадраж До, Чаире и Прокос)

Занимљивост је да сви Зубачки зетови славе Ђурђевдан без обзира на презиме и одакле потичу. Најстарији су ШЕГРТ (Коњско) 6 генерација, а потом слиједе КОКОТ (Коњушица – Коњско), ДУЈАНОВИЋ (Грабовица), ПАРАНОС (Орашје), док су ПАОВИЦА, ЛУГОЋА, УКРОПИНА И ВУКАНОВИЋ сви зетови Рапти Зубачких.

ХРАМОВИ Зубачки

Храм светог великомученика и побједоносца Георгија

Манастир Светог Ђорђа Зубци

Уобичајене службе сабрања:

На Бадње вече 06. Јануар

На Божић 07. Јануар

На Васкрс

На Ђурђевдан 06. Мај

На Илиндан 02. Август

Пошто је манастир у васпостављању и градњи врше се службе према могућностима недјељом и празницима.

Манастир Светог Ђорђа се налази на сјеверу Зубачког Поља и то уз крај испод Илијиних греда које се одвајају од планинског масива и задиру са доминантношћу у равницу. Илијине Греде се уздижу одмах изнад манастира заокриљујући га каменим масивом и назначују га и указују на манастир са једном из сивила издвојеном цјелином

јединствене модре боје плочом коју народ од памтивјека зове Плава Плоча. Испод ње и манастира на све стране се разастире пространо Зубачко Поље.

По предању овдашњег народа „памте се десетак калуђера да је било и да је манастир био изграђен већином од дрвета и камена и да је манастир спаљен и разорен и монаси побијени од Турака“. Друго, прецизније народно предање свједочи да је тачно на број побијено 14 калуђера и да их је пет-шест преживјелих побјегло и склонило се у пећину у брда Штировника која се и до данас зове Калуђерска пећина и са поштовањем помиње. Ова народна предања су „претресли“, провјеравали, истраживали и истражују археолози, историчари, етнологзи и потврдили у својим наукама да је засигурно постојао манастир у средњем вијеку у доба Немањића када је сједиште православног Захумља и Херцеговине било у граду Стону на полуострву Пељешцу (данашња Хрватска).

Не зна се тачно у ком периоду Турске инвазије је манастир разорен и он и земни животи монаха, нити се зна поуздано да ли је саграђен изнова или на темељима неке ранохришћанске цркве али сумње о постојању манастира и организоване монашке заједнице нема ни од народа ни од научника. Свједочанстава има по свуда око храма, препуштам на даље истраживање озбиљне науке и категорично одбацујем површне приступе и сеоска нагађања без одговорности.

Једно лично запажање мене грешног при откопавању и сређивању гробова, колико сам био у моћи и прилици по савјести мојој, да сам открио бар педесетак гробова уредно похрањених са сјеверне стране храма и још тридесетак сам „изровио“ полажући, заиста у данашње вријеме, неминовне каблове струје, воде и одвода. Нека ми Бог опрости. Копајући друге потребне темеље за стазе и пратеће објекте додирнуо сам, или поштеније пред Господом признати, копајући, оскрнавио преко стотину гробова.

За службу Богу и по завјету монаха приоритет сам манастиру и његовом васпостављању ставио на прво мјесто. Ми монаси имамо привилегију да се сахрањујемо око манастира назови овјековјечени али исто тако анонимни и непознати у гробовима за разлику од обиљежених скупим споменицима заштићених гробова лаика народа. Манастир се гради, обнавља и живи у славу Бога. И око њега и у њему се сабирамо у славу Бога спасавајући сопствене душе грешне. Зато сам у славу Бога и за спас сопствене душе и душа повјерене ми пастве и приступио чисте савјести обнови манастира и помјерању сваког камена око њега са поштовањем и без имало страха, колебања, или сумње у ово што радим. Према томе, радовима и гробовима око манастира сам увијек прилазио са страхопоштовањем. Конкретно, када је ријеч о „случајно набасалим“ гробовима, поступао сам као да тога часа прекопавам гроб своје мајке и браће у Христу давно похрањене. Сву прекопану земљу брижљиво враћам и распоређујем по манастирској порти чинећи пригодне помене за упокојене.

Опростите на ширини појашњавања гробова око манастирске цркве, али незадрживо морам посвједочити ради завјета према Цркви, ради недоумице према вјерним житељима Зубаца и сваком другом нагађању ходочасника и случајних пролазника и да бар зрно у погачи науке додам и путоказ им оставим. Испипао сам, душом и духом осјетио и почео копати, ископавати, раскопавати да нађем мјеста без гробова за пратеће неопходне манастирске објекте. И сви су назначени и темељи ископани тамо гдје их нема, осим канала за полагање каблова и мреже инфраструктуре, као и врло логички усмјерених стаза у порти. За неке сам објекте копао метар, а за неке и до седам метара дубине и тамо их нема нити било каквих археолошких остатака осим чатрње и конака. Свједочим животом.

Али, тамо гдје их има, има их, исто тако свједочим животом. Не знам зашто и не знам у која времена, нити који православни народи, нити због чега, нити услед чега су се на овим просторима измјењивали, али знам једно и поуздано из опште образованости, културе и нарочито вјере и опита практичног да је овдје сахрањено кроз вијекове прохујале много душа и много, много крви је пало и мноштво душа је остало неопојаних.

Дакле, описујући мјеста гдје се налазе гробови полазим од тачке испред вањске олтарске апсиде леђима окренут у центар изнад прозора постојеће цркве. Поглед ми је према истоку усмјерен у врх Облог брда (Обли Свитавац гдје се отприлике налази и чувена, али недоступна Калуђерска Пећина гдје су нашли уточиште последњи из овог манастира избјегли монаси) тачно преко мале чатрње. Са десну страну замишљене линије нема ни једног јединог гроба. На правцу замишљене линије идући седам корака од олтара налази се гроб мене грешнога и ни један више. Стојећи тако, окренут леђима олтару цркве и гледајући право на исток са лијеву страну замишљене линије постоји мноштво гробова видљивих и под земљом у неких 4 до 5 редова на 3 до 4 метра од ивице конака распростиру се уз благу назови узбрдицу све до зграде манастирске радионице, дрваре и гараже. Испод Херцеговачке куће на неких десетак метара ка цркви нема гробова, но идући од правца видљиво обиљежених ка малој чатрњи према истоку сужавају се (под земљом невидљиви) горбови и на 4-5 метара испред чатрње, ако се боље загледа запажа се у трави дио камене плоче задњег у том смјеру гроба.

Следећа тачка је стојећи уз цркву леђима окренут, према конаку гледајући на сјевер, налази се бар педесетак испод траве невидљивих гробова и задњи видљиви је испред терасе конака. Радећи стазу од конака ка улазу у цркву обиљежио сам мјеста два гроба са два размакнута степеника који се налазе на средини стазе. Конак, чатрња, радни улаз, угао у порти између главног и радног пута нема гробова нити их уопште има на сјеверној страни изван зидова порте. Зато их има испод храстова послвије стазе за конак и гледајући од цркве ка главној, улазној и свечаној капији све до чесме за народ гдје су обиљежена два гроба. Гледајући од цркве ка капији послвије чесме са десне стране стазе их нема, али испод стазе и неких десетак метара са лијеву страну стазе, истина проријеђених, али их има све до изван капије и испод главног пута који пролази крај манастира. Даље нисам испитивао. Враћам се јужној страни цркве гледајући у врата, са десне стране је појас од неких 10 до 15 метара пун гробова. На стази од улаза цркве ка гувну обиљежио сам 3 гроба благо правећи степенике преко њих. У камену израђени круг са јужне стране цркве сам израдио у облику крста од разбацаног камења и у њему се налазе два горба. То сам урадио у помен свих овдје земних остатака и моје кроз вијекове сабраће коју сам додирнуо.

Читајући „научне радове“ неких извиканих и више самоизвиканих археолога и научника који машу са докторатима по скуповима и у овом случају проналазим двојицу који побијају, оспоравају један другоме тезу да ли је око манастира 13 или 14 гробова, или 34 или 35 гробова. Еј, Боже драги, еј Боже благи! Да ли сам луд!? Колико сам само гробова испрметао. Колико сам само костију у рукама миловао и враћао мајци земљи при обнови манастира! Нека им је вјечни помен. Амин.

Одлучио сам управо из монашке побуде да ископам себи гроб седам корака удаљен од олтара идући према истоку. Следујући монашка стремљења да гроб потврђује ријешеност останка у манастиру до краја овоземног живота, слиједио сам и унутарњи порив да овдје дочекам и Други долазак Христов са Васкрсењем мртвих у које дубоко вјерујем. Још један мотив везан уз предходни је, да ми овдашњи Зубачки народ повјерује да ћу живјети са њима и дијелити све даће и недаће „у вјери и невјери“ па да их привучем Цркви и повучем ка Богу идући заједно с њима у спасење. Уздао сам се и надао да притекну и помогну, помогну подизање њихове и моје и Божије светиње манастира Светог Ђорђа на Зубцима. Уздао сам се, али од уздања оста само уздах и надање и страдање и пљување и подсмјех и подругивање и оговарање и спутавање и ... и тако и треба да се посвједочи вјера православна. Христова вјера. А колико је тек он пострадао свједочећи ју! Мало, али изабрано стадо Христово се ипак сабрало у молитви око манастира и притекло у помоћ. Нека их Господ Бог благослови и њих и њихове потомке до вијека. Амин. Тврдоврат је овај Зубачки народ. Тврдоглав и тежак и себи и другима. Брат на брата кидише и никоме и ништа се не прашта и ни за шта се не каје и нису способни да воле осим сами себе и свој окот и свој обор. Еј, пророче Драго Спаићу, дужан сам ти безброј метанија и до земље поклона поштујући и Тебе и Христа Бога нашега. Све и у свему си у праву. У почетку, у одушевљењу, у мом узлету другачије сам доживљавао Зубчане. Слушао сам о Теби и читао Твоје записе и нисам их разумио нити прихватао. Сумњао сам да си можда застралио у вјери. Да си сувише строг у осуђивању. И ја сам Тебе осуђивао и подозревао што је Твоје прихватао. Опрости брате. Опрости пророче Драго Спаићу. Био си благ и одан Богу и своме народу. Ех, да устанеш и видиш данас како Твоји и моји Зубчани иду у суноврат, у сломират, у бездушност и незнање. Шта би данас

рекао и прорекао Драго!? Нека Ти је вјечни помен и поштовање пред Богом у слави и сили и милости Његовој, а нама остатку остаје да се покајемо, опростимо, волимо и молимо.

Бирајући за мене гробно мјесто изабрао сам ову источну страну из поштовања и обазривости да ни један гроб постојећи не оскрнавим нити као уљез у њему почивам, даље, овоземна жеља ми је да тијелом својим у гробу и животом на земљи, живећи у овом вијеку, повежем прохујале вијекове и моју братију из овог манастира пострадали овдје са оном исто мојом братијом која је пострадала задња у испосници горе увише на исток у пештерама Штировника. Знам да сам недостојан свега овога и нека ми Господ опрости, али стремим ка Њему и препуна ми је душа и срце ми затрепери када стојећи иза олтара на мом будућем гробу свежем погледом све у јединство вијека овога и Неба онога што се модри изнад Илијне цркве и Калуђерске Пећине. А ако није мени намијењен уступам бољим од мене. Посебан дојам улаже у душу на том небу и модром и тмурном од олује и плавом и прозрачном и лети и зими један облак који ријетко кад ишчежава вазда везан праменовима за врхове Великог Свитавца. Тад осјетим везу са Светом Гором и узнесем славу Богу Свето-Тројицноме. Прејак је то за мене доживљај. Опростите.

Враћам се гробовима око манастирске цркве у настојању да искажем сабрано из народног предања и оскудних историјских и до сада истражених археолошких података. Не бих овдје наводио шта се испреда на сеоским сијелима и у машти смишља произвољно потурајући „сочне“ легенде. Немам намјеру ни придати значаја (ако не и више неодговорним од „легендаша“) разним случајним пролазницима, летећим путописцима и из разних других побуда њима сличним квази научницима. Ослонио би се превасходно, на свима овдје на Зубцима, прихватљиво, уважено и дуготрајно предање житеља и на озбиљније и оскудне записе о Зубцима. Из, до сада сабраног и сумираног рада и спознаје, доводи ме до закључка да горбови око цркве Светог Ђорђа ничу један по један од првих вијекова хришћанства па све до краја осамнаестог вијека. Гробље је православно и само православно без двојбе и научних теза и хипотеза необразованих лаика нагађача. Тврдња да потиче из „Римских доба“ пада у воду (SIC! Које нема на Зубцима) јер прекопавајући порту и изван ње, чак и до 7 метара дубине, нисам наишао ни на какве трагове (грнчарије, злата, сребра, бронзе, гвожђа) нити било који предмет који би одводио у вијекове прије хришћанства у паганска времена. Новонасељено становништво, иначе на просторима Херцеговине (а посебно јужне) назива стара гробља која су затекли „Римска“ или „Грчка гробља“. Неукост, површност и незнање народа су јасно расвијетлиле, доказале и потврдиле науке и научници који се тиме баве, које је гробље римско а које је латинско, које је богумилско а које каменог доба, које је турско а које је хришћанско. На жалост, неукост, примитивизам, каменовање науке и омаловажавање без одговорности се не може искоријенити ни данас у 21. вијеку. Приговор да гробље није православно и „ко то зна чије је“, „па те камене плоче изокретане свакако и то без натписа“, превазилазе цинизам и потврђују глупост. Већина постојећих и видљивих гробова слиједи правац запад-исток, али заиста има и оних закрнутих у лијево, или у десно, накривљених, преполовљених и растављених па чак и окренутих у правцу сјевер-југ. Тачно, али зашто!? Па зато што вандале, тирани, зулумћаре, примитивце и безумне ситне домаће лопове у узаврелим временима, када је људска кожа мање вриједила од опанака, ко је могао и ко данас може спријечити да не скрнавје, разарају и пљачкају гробља!? Па зар су за ово потребна свједочанства историчара и докази археолога када је довољно присјетити се „културне“, „напредне“, „авангардне“, „хумане“ и ко зна које још епитете и метафоре је давала себи бивша комунистичка Југославија! Не треба ићи даље од ових Зубачких цркава гдје су у

„законитој“ и „правној“ комунистичкој Југославији демолирали готово све цркве. Поразбијали или однијели врата и прозоре и цријеп (циглу) са кровова. И нико по „закону“ те државе није одговарао нити се водила истрага. Конкретно у Ђурђеву цркву (манастир) затварали су овце и говеда и пастир „дјељао сланину у олтару“ и нико није одговарао нити се на то обазирао иако је устав и закони те државе на сва звона гарантовао слободу вјере и заштиту добара свима подједнако. У исто вријеме у Требињу испред зграде комитета комунистичке власти, ако би се случајно и пас попишао, био би смакнут. У прилог истини морам забиљежити да је тадашња власт одузела и онако сиромашну земљу од још сиромашнијег народа и накалемила касарну уз саму Ђурђеву цркву (иако је за то било ширине и мјеста по цијелој Херцеговини) да се вјежба у одбрани против (измишљеног) „непријатеља“. Тадашњи углађени, добро ухрањени и добро плаћени официри са својим пијаним резервистима су заједно шенлучили по гробљу и скрнављили гробове и цркву. Чак је та „фино васпитана и школована војска“ бацала смеће у манастирску чатрњу (што ни иксан ни хајван не би урадио) иако је на Зубцима вода насушна потреба и у оскудици је до данашњег дана. Илијну цркву, горе на гредима, резервисти су демолирали да се више није могло ни познати да је црква. И наравно, нико се није ни почешао по глави, а камоли одговарао „закону те чувене праведне државе братства и јединства“.

Колико је тек гробова и цркава оскрнављено и разорено у задњем рату не треба свједочити јер су још жива и сјећања и ране.

Нисам имао намјеру заподирати у ову, на жалост, још увијек табу тему ни прозивати одговорне ни позивати на одговорност. Нити сам у моћи нити то као монах хоћу. Нека им Господ суди, а моје је да се молим и за њих и за себе и за сваку душу на Зубцима. Само једно свједочим и остајем при своме закључујући да су гробови око Ђурђеве цркве кроз прохујала времена изокретани, испревртани, оштећени од неких или некога ниске свијести и савјести у побуди мржње, примитивизма и пљачке у потрази за благом закопаним са покојником. Можда при овом превртању гробова се насилно измијенио и положај костију покојника. Можда, кажем, постоје и такви, али сређујући гробове нисам наишао ни на један овакав. Напротив, без обзира како је била окренута, закривљена, или поломљена камена плоча и надгробно камење земни остаци упокојених су били положени у правцу запад (глава)-исток (ноге) како се вијековима по свуда сахрањују православни хришћани. Предмета, ама баш никаквих, нисам нашао.

Дакле, свдећи закључак, гробови око цркве Светог Ђорђа редају се кроз вијекове хришћанства и сваки за себе има сопствену причу и поријекло. Они што потичу из првих вијекова хришћанства плитко су сахрањени и то само у земљу (која је довлачена од некуд, јер овдје је нема) и надгробно камење је без форме и тачног броја, стављено више да заштити земне остатке, него да обиљежи или украси гроб. Примичући се ка средњем вијеку гробови постепено добивају форму и ознаку. Прво се почињу оивичавати једним редом камења око упокојеног, елипсастог облика и потом засипати земљом, а горе се већ види ознака хумке са неколико у групи каменова. Пратећи касније вијекове, појављује се форма правоугаоника од камена око упокојеног и засути гроб се почиње обиљежавати једним каменом без форме и тачне величине. Све даље и све више одмичући у будуће вијекове повећавају се и редови сувозида правоугаоног облика наслаганог камена, а и надгробни камен бива све уобличенији у двије форме. Или је грубо отклесан и постављен изнад главе сахрањеног покојника, или је положена камена плоча јајоликог облика са врхом окренутим истоку и још увијек мања од запремине гроба.

Са процватом српске државе за вријеме Немањића примијетан је и раскош гробница гдје дебеле, масивне, камене плоче долазе до изражаја и по изradi и по квалитету камена. Послије доба Немањића наилази зла коб и смјењују се зли освајачи тлачећи народ па се то одражава и на гробове из тог времена. Сахрањују се упокојени без обиљежја и без имена на разне дубине, најчешће ноћу, како је била прилика у страху од тирана. Многи су овдје похрањени из пријеке потребе. Овдашњи народ кроз историју освајача, насиља и одмазди тајно је сахрањивао јунаке, синове и кћери за којима су душмани и мртвим трагали и зато се није смјело знати гдје су сахрањени. Такође су овдје сахрањивани и они у пролазу и без завичаја јер нису имали право на гробно мјесто у већ устаљеним гробљима строго подијељеним по селима и укупницима и по распореду племена Зубачких која су тврдо држала до овог и до свог гробља. О овоме свједочи последњи урађени гроб из XIX вијека удовице шумара Сикимића који су на Зубцима живјели између првог и другог свјетског рата и нису били поријеклом са Зубаца.

Данашњи житељи Зубаца врло добро памте своје поријкло и спредају га до двадесетог кољена и ни једно племе се није сахрањивало око Ђурђеве цркве. Ова црква у сва времена од како су населили Зубце служила им је и служи као мјесто заједночког сабирања, молитве, крштења, вјенчања и весеља за значајније православне празнике. Зубчани се и до данас око племенских, равномјерно по селима распоређених цркава и у гробљу тачно сахрањују по презименима одређеним парцелама. Ово свједочи да је прије досељавања данашњег, постојало неко друго старије становништво које је истријебљено, изумрло, нестало у времену истребљења и селидби. Доказ да је, предходно на Зубцима становништво, било православно најбоље свједоче Зубачке цркве све до једне саграђене на старим постојећим темељима. Даље, на сваком гробљу постоје старе, горе поменуте, гробнице и изван гробља их по Зубцима нема. Доказ да су православне и да су предходне цркве биле православне је логички једноставан. Ни данас у вријеме сваке моде и помодарства ни један Зубчанин не би саградио цркву на туђој богомољи нити би сахранио никога свога у туђе вјере гробљу, а камо ли у прошла времена када је православна вјера била изнад сваке друге вриједности.

Детаљније излагање о гробљу и гробовима учинио сам зато што мртви који почивају у њима (гробовима) свједоче постојбину и постојање нас живих. Амин.

Послије дугог времена ропства и понижења од разних силника и освајача земље Зубачке, народ се успио сабрати и смогао снаге да на темељу разореног храма изнова васпостави прелијепу цркву 1901. Године Господње. Црква је урађена од ручно клесаног камена и број редова је праведно дијељен према броју домаћинстава Зубачких племена која приложише исто равномјерно средства за ћемер, кров и унутрашње уређење цркве. Кров је покривен „циглом“ како овдје зову цријеп купљен у циглани у Купарима крај Дубровника и тој циглани данас нема трага пошто се ово приморско мјесто одавно определијелило за туристичке атракције.

Ђурђева црква на Бравенику, како је народ у задње вријеме називао манастир, стајала је на голој ледини без постојећих објеката и ограде данашње. Као храм Божији, црква је све више привлачила и сабирала Зубчане око себе и поучавала народ вјери, обичајима и писмености. Послије су се овдје доносиле важније одлуке и дизали устанци и буне и вршиле припреме за ратове тих времена. Напомињем предходно речено да се овде данашњи Зубчани ни њихови претци нису сахрањивали. Овдје су се вјенчавали, крштавали и славили светковине. Ово је и сметало комунистичком режиму па је послјије другог свјетског рата искористио народну збуњеност и ратом исцрпљености и сиромаштвом обузетост и режим је успио, оно што Турци за петсто година нису, да дотуче вјерски живот. Ђурђева црква се полако претвара у обичну шталу гдје су чобани, прво у порти, а послјије и у цркви затварали стоку. Закон штити. Режим подржава. Народ ћути.

Честити и побожни житељи Зубаца увиђају превару и предвиђају боља времена па користећи слабљење режима 1989. Године Господње обнављају храм, изграђују зид око храма, обнављају храм и чатрју источно од олтара у дну порте. По сувомеђи камене ограде високе отприлике метар, метар и по, растежу се два реда бодљикаве жице. Са овим чином стока се престаје угонити, а замрли вјерски живот поново заживљава. Грађански рат (1990-1995) утиче позитивно на свијест народа да се национално учврсти и потврди вјеру од искона. Тадашњи епископ Захумско-Херцеговачки и Приморски владика Атанасије (Јевтић) даје благослов мени недостојном монаху и јеромонаху да изнова заједнички са народом оснујемо манастирски живот. Ентузијазам и подршка народа, у тим ратним годинама, није изостала и приступили смо са једнаким жаром обнови манастира. Раскрчена је од растиња манастирска порта. Поправљен је храм и кров на њему. Поправљена је и камена ограда око порте и очишћена постојећа мала чатрња и ископана нова много већа. Ископани су и темељи и изливена „мртва“ плоча за нови конак испод којег је урађен пространи подрум. Од надлежних власти је добивена грађевинска дозвола за градњу конака и рестаурацију цркве и све се то збивало 1992/93 године Господње.

Ратна превирања, политичка збивања, недоумица, несташница и то неизбежно сиромаштво створили су несигурност у Зубачком народу који се све више осипао из родног краја што је веома утицало и на обнову манастира. Сплет свих тих околности, моја слабост и разна друга искушења одаљиле су ме и од манастира и од Херцеговине. Послије тога на парохији Зубачкој измијењало се низ мирских свештеника и сваки се на свој начин трудио оживјети вјеру православну у живог Бога и сваки је покушао са трудом да настави градњу конака и обнови цркву.

Српски народ у цјелини у свом историјском постојању се лако разједини, али врло тешко сабере. Тако је било и у овом случају на Зубцима. Углавном, како тако, изидан је угрубо манастирски конак, пренешен је из манастира Тврдоша иконостас који је лијепо дорађен и преукрашен. Више пута је кречена унутрашњост цркве. Но упркос свему из разних мотива вјерски народ је одустајао и окретао се уређивању својих племенских цркава, или „укопничких“ како их зову житељи Зубаца. Манастирски конак и Ђурђева црква су дан за даном почели ронути.

Божија неизмјерна милост, нечије молитве, моје покајање и жеља вјерног народа су ме поново вратиле у Требиње, па је садашњи епископ Захумско-Херцеговачки и Приморски Господин и наш владика Григорије благословио 07. Марта 2010. Године Господње да наставим започету обнову манастира Светог Ђорђа на Зубцима и живог монаштва у њему. Дошао сам да приредим цркву за прву предстојећу литургију послје

много година и захвати ме нека паника и страх и маловјерје и малодушност и немоћ посматрајући манастирски посјед и цркву. Манастиру је враћено од стране државе неких 300 дулума земље у правцу Малог Свитавца на којој се налазе разваљене касарне бивше ЈНА и до данас активно стрелиште. На том простору данас „мировне снаге“ и „мировни слугани“, али сви дебело плаћени и преплаћени, уништавају „мирно“ иза рата „брижљиво сабрани“ експлозив, оружје и сличне експлозивне направе. Тишину манастира и цијелог краја разарају разорне и неконтролисане експлозије и експлодирају свуда околу без икакве најаве, или упозорења. Послије тога по опустјелим и саблазним касарнама се сабирају наркомани и дилери и разне шићарције пошто је „погодно тло“ јер је близу граница са Хрватском и Црном Гором. Сав манастирски простор користе и овчари напасајући овце и затварајући их увече и у касарне и у манастирску порту у коју свакодневно залазе и краве без пастира праћене крволочним псима. Осим овога, следећи мени непријатан утисак оставио је и манастирски конак сазидаан у грубо и без икаквог стила и љубави. Онако не покривен и ружан зјапио је празнином и дјеловао саблазно као опустјеле куле и градине по брдима око Требиња. Кров на цркви је био врло оштећен од поменутих експлозија и зуба немара и унутра је било све у води, влази и мемли.

Градња свега и сваке обнове манастира је стала и ради тога што су се моћници домаћи међусобно подијелили и посвађали подјелом и народ. Разумијем у потпуности мирске свештенике што су се окренули племенским, или гробљанским црквама јер се трудио сваки на свој начин да одржи вјерски живот Зубчана и трудио се бар корак да оде даље у бољитак. Али, али! Разумите и ви мене који ово читате, да само монах (било гори или бољи од мене) по своме завјету може оживјети манастир, јер је то његово животно одређење и једина жртва и једина породица док мирски свештеник има хиљаду брига и брине о личној и хиљаде других повјерених му породица. Различита су послушања на њиви Господњој, али одговорност и обавезе су подједнаке. Обесхрабрен, сабирајући све утиске, погледом сам прелазио и све предходно изложено веома бурно доживљавао. У шта се упустих!? Шта обећах владици Григорију, ја грешни слуга Божији и владичин!? Најгори сам му, а ни сви бољи у ово се не би упустили!?

Освануо је Ђурђевдан (2010). Прва служба и радост у срцу. У цијелом мом овоземном животу највећу радост су ми чинили Свети Ђорђе, дјеца и цвијеће. Хвала Господу на милости што ми приушти поново на Зубцима прву службу баш на Ђурђевдан. Тако би. Слава му.

Одслужио сам послјије и друге службе и малкице уредовнио богослужења и по другим Зубачким црквама. Народ, не многи, се почео сабирати око манастира. То ми је уливало наду да ћу ипак имати подршку при васпостављању манастира и духовног напретка и мог и њиховог. Почеле су радне акције, истина, нису биле честе ни бројчане колико сам очекивао, али покренуо се живот око храма и прво смо упристојили порту сортирајући разбацани грађевински материјал и смеће.

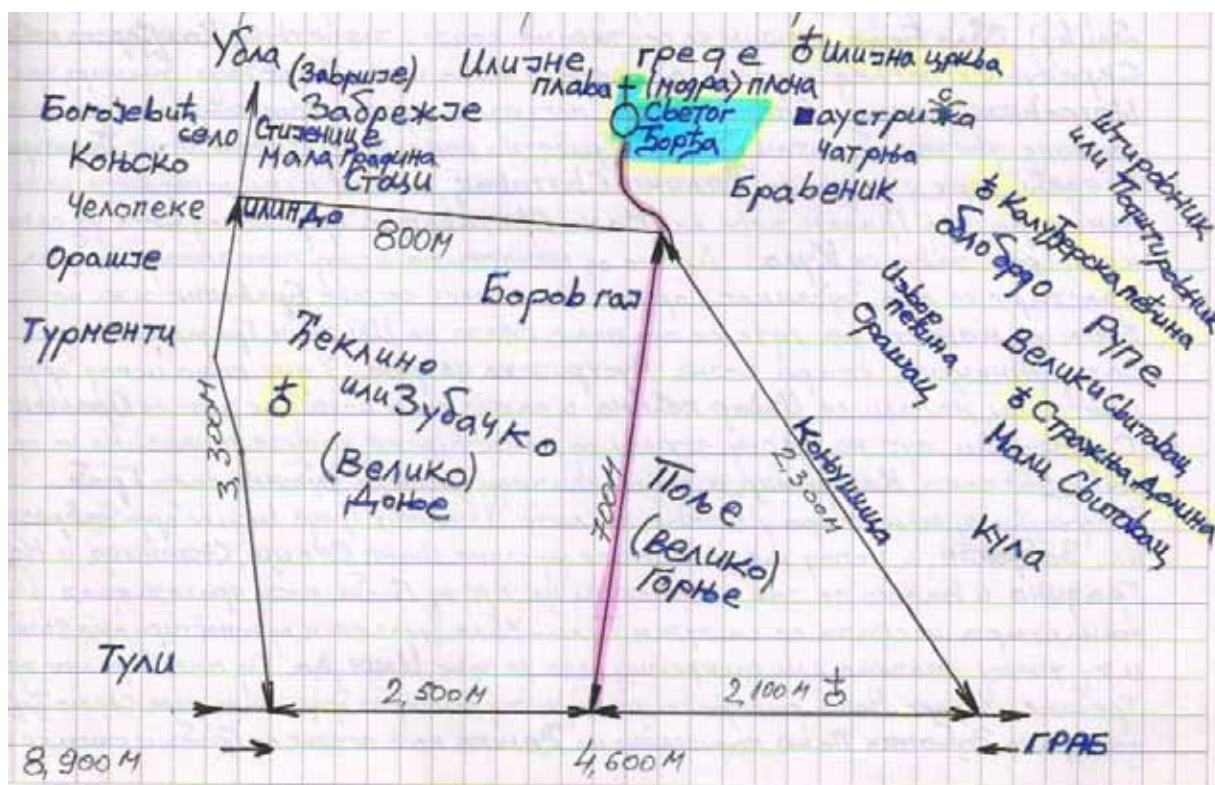
Заживио је молитвени живот у манастиру и богослужења су бивала редовнија и радови на цркви и око ње су, истина споро, али ипак одмицали. Започети су темељи пратећих објеката неопходних за манастирско устројство и поред предходно озиданог конака утемељени су још и велика чатрња нова, тоалет, септичка, одмориште за народ, књижара, остава, гаража, дрвара, радионица, стазе и прилази, те канали за воду, струју и канализацију. Уређивао сам успут и постојеће гробове и порту. Долазим свакодневно и палим кандила и колико ми дозвољава здравље, настављам и метар по метар започете радове. Чобани су и даље наставили угонити овце у порту и неколико пута су ме њихови крволочни пси затјерали у конак и кидисали на мене бранећи „своју запишану територију“. Залазе и краве са псима и наносе штету и скрнавље балегом и папцима уређене гробове па и поврће тек изникло, које сам засадио, су на моје очи попасле, јер их нисам могао истјерати пошто су биле штићене псима чуварима. Даће Бог да се и ова „мала непажња“ мјештана приведе крају и започне поштовање светиње. И разни болесни овисници и ситни лопови су навраћали вребајући прилику да украду ситниш из цркве и понешто ушићаре за себе. Ове године (2011.г. Г) су обили цркве у Коњском, Рапима и Турментима неколико пута при чему су нанијели више штете у провали него што су однијели вриједности из храмова.

Ништа ме ово није поколебало, јер сам осјетио велику подршку поштених и вјерних Цркви Зубчана и њихово, према мени недостојном, чак можда и не заслужено поштовање. Ово ме увјерило, утврдило у вјери православној и стекао сам убјеђење да помоћ у васпостављању манастира неће изостати.

Техничке податке грађе и димензија храма, конака, стаза, инфраструктуре и пратећих објеката, нећу овдје наводити, јер су веома опширни и детаљно урађени у пројекту који је лако доступан у архиви. Исто тако даљње описивање текућих догађања на изградњи и обнови живота манастира биљежићемо у одјељку ове књиге у рубрикама које носе назив „Службе и важнија догађања“ и „Љетопис“.

Нека је свепрослављен Господ Бог наш Свето-Тројични. Амин.

Појашњење предходне топографске карте и локалног положаја Манастира Светог Ђорђа Зубци

Предходно приказана топографска карта не одговара неким стручним прецизно урађеним, него само служи ради приближне орјентације и зато ћу овдје покушати ријечима сликовито приказати положај и околину.

У манастир Светог Ђорђа се достиже са **три путна правца** и свакако безброј пјешачких могућности.

- **Први пут** води право преко Зубачког (Горњег) Поља и дуг је око 700 м и макадамски је. Идући из правца Требиња ка Херцег Новом од Тули на неких 2500 м са асфалтне магистрале се скрене у лијево на макадам који води право у манастир. Има још и орјентир борик у пољу и репетитор на Илијним Гредама испод кога се доле у низини налази манастир.

- Друга могућност је скретање у лијево са Граба прије узбрдице и асфалтне магистрале која води ка граници, па испред поште води асфалтни узани пут до Коњушице, одакле наставља до манастира макадам све укупно 2300 м.
- Трећа прилика је скренувши од Тули ка Ублима и пролазећи са лијеве стране раскрснице за Турменти и послје за Орашје све укупно идући правцем за Убла 3300 м. скреће један макадам у десно па идући њиме око 400 м наилазимо на манастир Св. Ђорђа.

Ако станемо испред улазне капије на путу гледајући врата Ђурђеве цркве горе изнад се протежу **Илијине Греде** ка истоку и одмах изнад манастира на врху је **репетитор** који служи за разне телекомуникације и као осматрачница пошто је близу граница са ЦГ. Изнад манастира у сред брда примјећује се камени масив модре боје који народ зове **Модра** или **Плава Плоча**. Скренувши поглед у десно ка истоку по врху Илијиних Грета при самом крају уочава се **Илијна црква**. Упирући поглед преко звоника у правцу истока видимо (које је такво и по болику) **ОблоБрдо** у чијим се пештерама крије и тајанствена **Калуђерска пећина**. Скренувши поглед у десно, али сасвим мало, изнад Облог брда доминира врх **Штировник** планине. Опет мало са погледом удесно примјећујемо врх једне планине увијек обмотан облаком (ријетко кад да није) планине зване **Подштировник**. Следећи врх у десно је **Велики Свитавац**, а онај мањи испод њега који доминира над Грабом зове се **Мали Свитавац**, а брдо испод њега уз само село Граб зове се **Кула**. Десно од манастира испод горе поменутих брда простире се дио Зубачког Горњег поља које се зове **Бравеник** и на неких 500 м од манастира гдје се ово поље спаја са Илијним Гретама постоји и сад у функцији стара војна **Аустријска чатрња**. У дну поља испод брда Свитавац налази се **Извор пећина** и парче поља испред ње зове се **Орашац**. Слиједећи пут на десну страну од манастирске капије наилазимо на прве куће засеока **Коњушица**, а потом слиједи највеће Зубачко село **Граб**.

Гледајући од манастира у лијево, послје Илијиних Грета види се брдо **Завршје** или **Забржје**, а испод њега су мале удолине зване Стоци, Стјеница и Мала Градина и важно је још напоменути да пут од Граба који пролази крај манастира и спаја се са путем Тули-Убла (удаљеним од манастира око 400м) и ту тачку спајања или раскрсницу која се зове **Илин До**. Од магистралног пута Требиње – Херцег Нови распростире се, испод поменутих брда и манастира Светог Ђорђа, пространо **Зубачко Поље** подијељено на **Велико** које почиње од Граба и стапа се у **Мало поље** прије Орашја и Ђеклине цркве испод Орашја и ово поље завршава у Турментима прије засеока Гариште и Космата Главица. Ово Зубачко поље једно и јединствено овдашњи народ чешће дијели и назива **Горње** (од Граба) и **Доње поље** од Турмената. Наравно да Зубачко Поље прелази и преко магистрале и са њене десне стране идући у правцу Требиње – Херцег Нови повезује по крајевима и следећа села: Ограде, Прокос, Куња Главица, Подкрај, Крај и Тули Горње и Доње. Додао бих још да испод манастира у пољу постоји (барем за сада, ако га неко не запади, што је овдје честа појава, нажалост) један велики **Боров гај** или шума, уочљив од свуда.

Дијелова и дјелића поља и брда око манастира има безброј и овде их нећу набрајати, јер су имали значаја само у прошла времена за чобане и ознаку посједа и данас на опустјелим Зубцима губе значај и све је мање живих који их памте.

Илијне Гредe – Илијна црква

Храм светог старозавјетног пророка Илије Тесвићанина

Или како га србски народ из страхопоштовања зове

Илија Громовник

Уобичајене
Службе сабрања

На Илиндан 02. Август
и по договору

Храм је посвећен светом пророку Илији. Налази се сјеверо-источно изнад манастира Светог Ђорђа на крају, према истоку, Илијиних Грeда.

Од манастира и Зубачког Поља, ако се боље загледа горе у грeде замијети се преслица звоника, а на неколико стотина метара прије Богојевић Села види се цијела црква. Са ове стране се до ње достиже пјешачком стазом дугом неких 500 м, а од манастира Светог Ђорђа идући исто тако пјешачком стазом неких 1500 м горе уз Грeде стиже се до Илијне цркве.

Ова црквица је по предању Зубчана најстарија на висоравни и датира вјероватно из рано-хришћанских времена. Рушена је као и остале цркве на Зубцима до темеља и задњи пут васпостављена у периоду између 1895. и 1903. године Господње. Пошто је последњих

деценија много црква оронула, реновирана је послје 2000. године Господње, али није још увијек довршена.

Обновљени су зидови цркве од камена и споља и унутра, стављен је нови звоник (преслица) са једним мањим, али новим звоном и на крову је урађена цементна коса плоча без изолације и недовршена. У цркви је урађен мали иконостас и часна трпеза. Има уз цркву нешто мало претеклог материјала, но, то је недовољно да се радови наставе који су иначе у застоју последњих неколико година.

За досадашње реновирање цркве највише су заслужни браћа Дуле и Вуле Спаић из Херцег Новог иначе поријеклом Зубчани (Рупе).

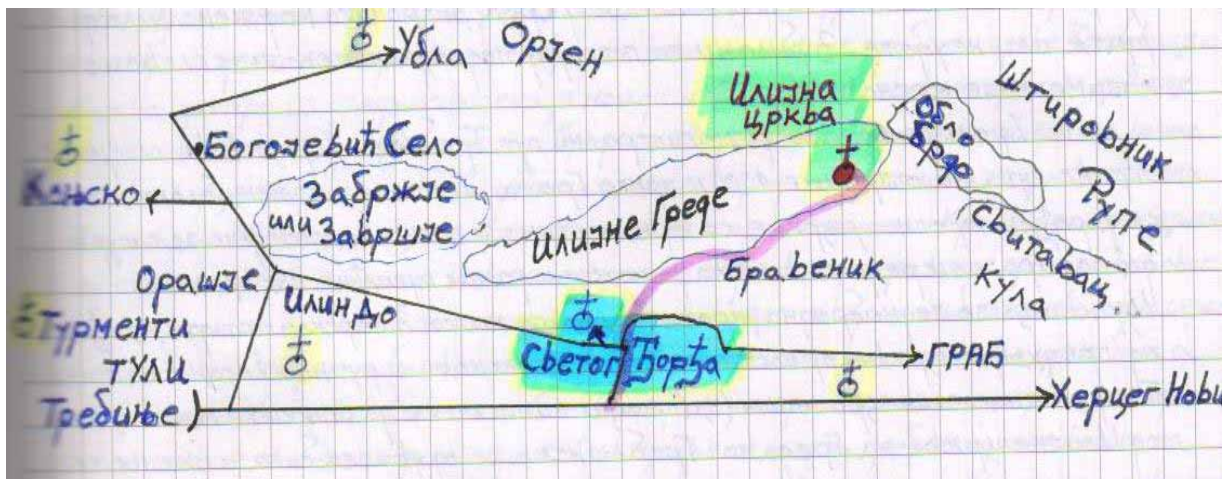
Грађевина цркве је правоугаона (5х3м) са малом олтарском апсидом и без прозора је. Занимљивост је и то што је мимо православне праксе (запад-исток) мало заокренута и слиједи правац сјеверо-запад-југоисток. Предпостављам, ради праћења смјера греде на којој се налази тако сакривена од злобника кроз прохујала прошла времена. Овдје се никада није сахрањивао народ Зубачки нити постоји било какав гроб од предходних становника. Једноставно, ово је вијековима била и остала само богомоља коју овдашњи народ поштује као посебну светињу и радо се сабира око ње.

Црква светог Илије се налази у средишту Зубаца и са свих страна је подједнако доступна свима. То се уочава када се гледа одозго од цркве, а одоздо се чини свакоме неприступачна. Зубчани овдје не излазе често, али кад дођу то чине са великим страхопоштовањем. Мени к'о монаху и јеромонаху и свештенику и слуги Господњем остаје зачуђујуће питање зашто је онда фино не приреде, не среде и не украсе!? Тврдоврат, тврдоглав, бандоглав и чудан и загонетно тежак је овај народ Зубачки. Превише успорен, ћутљив и тром и у сусрету са њима при разним приликама стичем утисак да сваки од њих мисли и живи тако као да ће живјети двјесто година. И цинизму и сарказму и у бивству и самоубивству су веома блиски као и родоскрвнућу и саможивошћу. Умоболност и злоба из мрака овдје не фале. Зашто су тако проклети!? Не знам. Бог свети зна. Но, имају неку мрву, неке части, неког поштења, неког образа и мени неког страног достојанства и традиције до које држе и која ме неодољиво привлачи и због које Зубчане цијеним и поштујем иако ме не воле. Једина црква им је заједничка Илијна

црква и ту се једино сви сабирају и нико никоме не смета. Свака скупина села скупља се и сахрањује и светкује и сабира свако око своје цркве и доминира над њом и нерадо гледа друге у њој и исто тако нерадо иде у другу. Ништа не осуђујем. Само запажам и молим се за све Богу.

Било како било, али мени истом грешнику је посебно драго служити у Илијној цркви која ми испуњава монаштво и ради тога што је врло напоран пут и достиже се са трудом до ње. Са било које стране прилазиш, мораш дуго пјешачити и ознојити се.

Црква Свете Петке – Петковица (ГРАБ)

Храм преподобне мати Параскеве – Свете Петке

Службе сабрања

На празник Свете Петке 27. Октобар
и по потреби

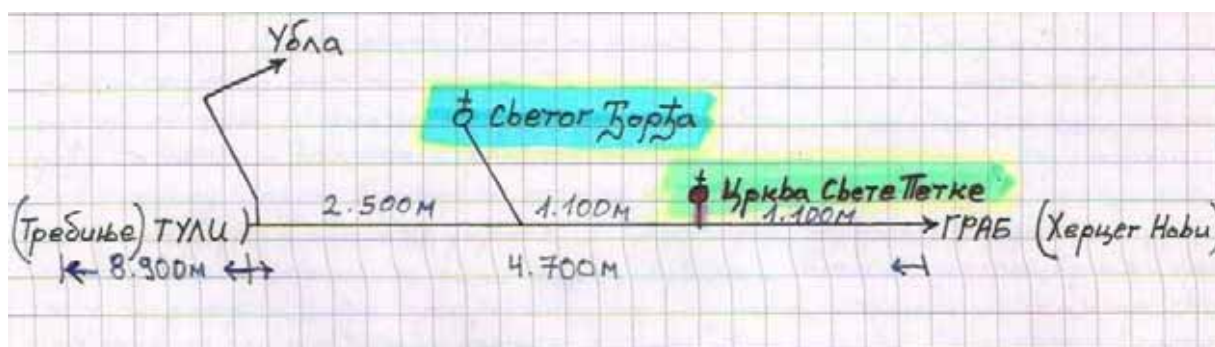
Мошти од ове светитељке се налазе у Граду Јаши на истоку Румуније и она је веома поштована код Срба, нарочито код жена било да су удате или неудате. Зубчани је поштују подједнако и који је славе и они којима није крсна слава.

Храм се налази уз магистрални пут Требиње-Херцег Нови са лијеве стране пута на отприлике 1000 м прије Граба. Темелји и камени блокови који су уграђени у основу цркве са орнаментима и записима свједоче за сигурно да датира из средњег вијека, а можда и раних хришћанских времена. Црквица је једнобродна, правоугаона са малом олтарском апсидом, грађена

од предходне цркве преосталих камених блокова и ручно клесаног камена. Покривена је са пријепом (циглом) и чини ми се да је нешто малкице већа од Илијне цркве на Гредама. Гробљанска је од увијек била и око ње се и до данас, ма гдје живјели, сахрањују из ових села и заселака: Рупе, Меловине, Прчањ, Улице, Језерине, Рупе Иве, Прашне Рупе, Подиштица, Чаире, Пављи Доли, Дворишта, Скозник, Прашишта, Кожањ До, Јаблан До, Завиљинак, Пробојев До, Запрасјака, Ограде, Прокос, Куња Главица, Бојадраж До, Вукодол, Дренов До, Коњушица и Граб.

Турци су ову цркву, при упаду на Зубце одмах срушили до темеља, да би послје много времена, при слабљењу отоманске империје била опет изграђена од истог камена. Турци су били свирепи, силници и насилници и сијерили су подругљиво издавајући дозволе раји православној да могу градити цркве „само величине воловске коже и висине воловских рогова“. Зато је и црквица Свете Петке за своје двије трећине била дуго времена закопана у земљи. На пар година прије 2000. г. Господње откопава се до темеља, остаци од упокојених се измијештају и уређује се порта и гробље. Изграђена је помоћна зграда са лијеве стране улаза у гробље и оправљен је зид око цијелог црквеног простора. Унутрашњост цркве је прилично упростојена, али још није заштићена од влаге нити су набављене све ствари за потпуно богослужење.

Све се лијепо одржава и пази, али само да мјештани Граба бар мало више буду црквенији у славу Господа нашег. Амин.

Спасова црква – Спасовица (Коњско)

Храм Вазнесења Господњег – Спасовдан

Службе сабрања

На дан Празника недеље шесте по Васкрсу (четвртак)
и по договору

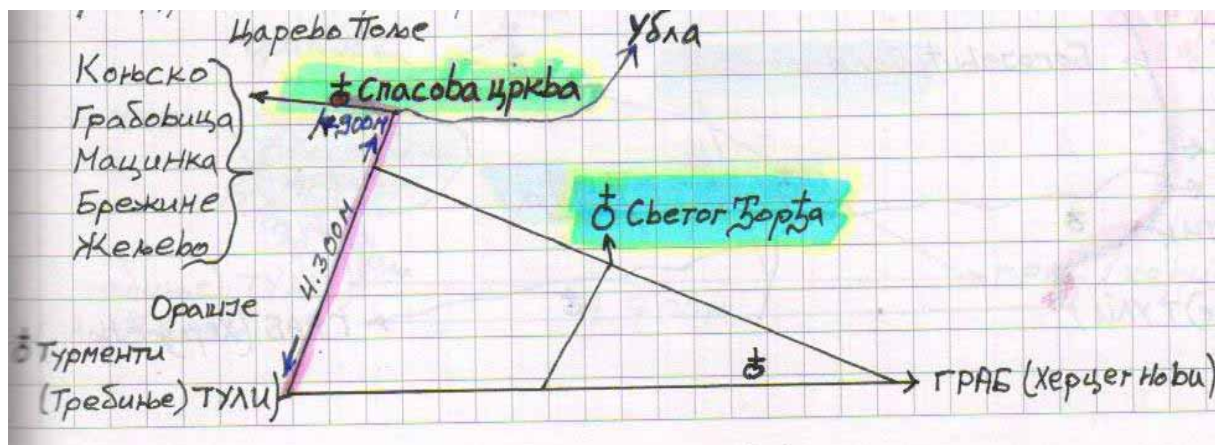
Храм се налази после скретања у лијево за Коњско са узаног асфалтног пута Тули-Убла и исто тако узаним и асфалтним путем идући неких 900 м прије борове шуме слиједи на десно макадам (око 200 м) који води до капије гробља и цркве Спасовице. Црква датира из средњег вијека, а можда и прије, о чему свједоче прастаре гробнице свуда околу по гробљу. Црква је једнобродна и са сразмјерном олтарском апсидом као велика већина Херцеговачких цркава по димензијама и по изради од ручно клесаног домаћег камена. Покривена је пријепом (циглом) и утемељена на старим темељима. Кроз вијекове је рушена од стране разних освајача и сваки пут изнова подизана од жара вјере православне овог народа који као и већина српског живља све хоће и за њу и око ње само неће у њу на службу.

Задња забиљежена и у сјећању мјештана васпостављања цркве била су 1853. и 1926. године Господње. Обнова, зубом немара и не пажње, оронуте цркве вршена је и после двије хиљаде године. Око цркве се налази гробље од памтивијка на којем се и до данас сахрањују и око ње сабирају житељи села Жељево са својим засецима: Криви До, Јаворов До, Носатин До, Жељево-центар, Руђин До и Лијепи До. Затим села Грабовица, Мацинка, Брежине-Јабука и Царево Поље. Потом слиједи Коњско и његови засеци Подуб, Подавлије, Подорах, Коњско-поље, Коњушица и Пожарика. Такође се око Спасове цркве сахрањују и сабирају Богојевић Село и житељи његових заселака: Радешини, Дробњаци, Рупни До, Криви До, Шћемаш До, Буковица, Милијеш До и Травни Доли. Сада више немају Убла сталних житеља, осим викендаша, али сви расељени житељи поријеклом се сахрањују и сабирају око Спасовице. Засеци Убала су: Мало Поље, Папратни До, Нуго, Убли-Убо, Велико Поље-Бунари, Борова Главица, Велико Поље и Копривни До.

Црква је са вањске стране потпуно реновирана, али са унутарње стране се тек треба заштитити од влаге која причињава оштећења. Осим што не достаје неколицина детаља за вршење свете литургије, унутрашњост цркве са олтаром и иконостасом прилично је сређена за богослужбену употребу. Гробље око цркве је уредно и редовно се уређује, а и ограђено је каменим зидом висине око једног метра. Са јужне, или десне стране, ако се гледа од улаза у цркву, налази се приземна, омања зграда покривена и зидана каменом која је накада служила за гробљанске потребе, а данас служи само за успремање алата. На западној страни од храма на улазу у гробље са

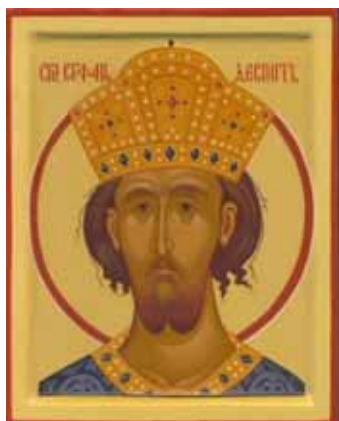
лијевој страни је изграђена капела за отпремање покојника, а друга изграђена кућа са десне стране служи за разне потребе при сабирању овдашњег вјерног народа.

Богослужбена историја и живот вјерски Спасове цркве се наставља до Будућег Вијека у славу Бога Оца и Сина и Светога Духа. Амин.

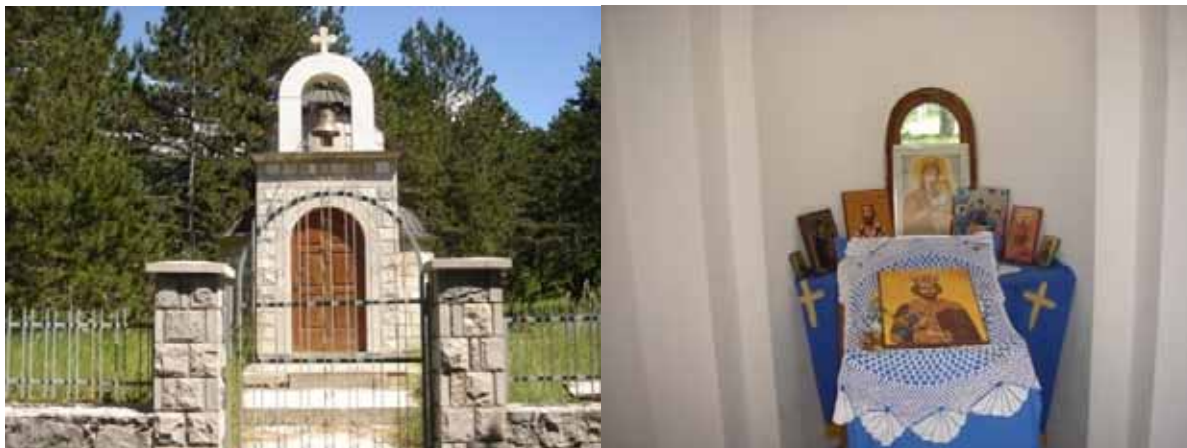
Црква светог Стефана Високог Дечанског (Убла)

01. Август

Службе сабрања

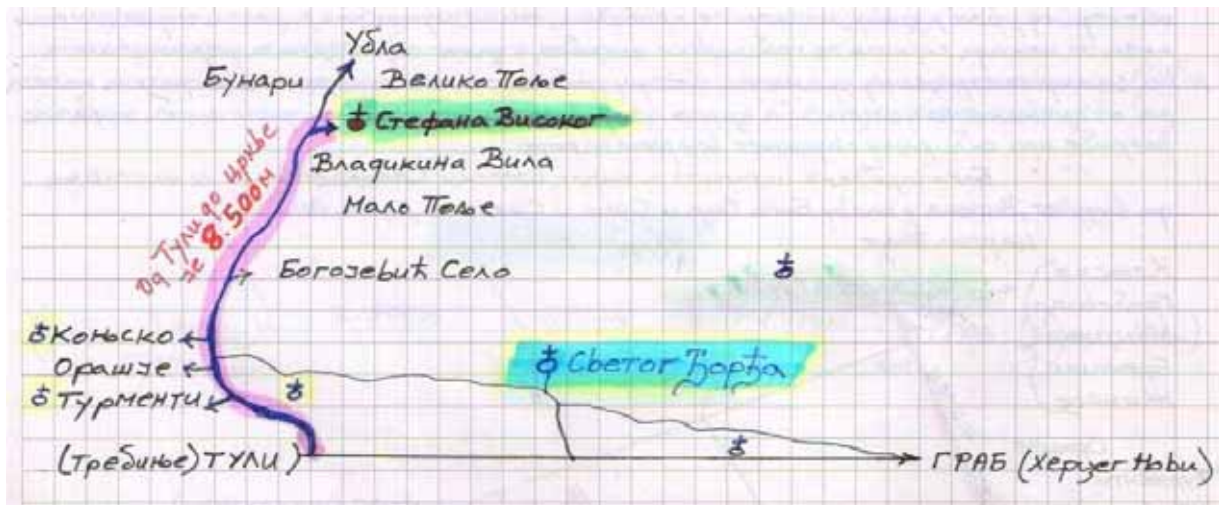
Прва недеља прије празника
и по потреби

Ова црквица је најновијег датума и саграђена је 2000. Године Господње. Служи се по потреби. У њу најчешће свраћају викендаши „да упале свијећу“. Налази се тачно 1000 м од Владикине виле идући ка Бунарима и Великом Пољу. Црквица је толико мала да једва у њу стане 6-7 душа и има више своје вјерско и симболично значење него парохијско. Врло је слатка са малим звоником (преслицом) ограда гвозденом оградом и уздигнута на природном каменом платоу површине око тридесетак квадратних метара одмах уз узани асфалтни пут са десне стране. Иако је малена, онако усред борове шуме, дјелује импозантно и доминирајуће. Има два мала прозора и цјеливајућу икону свеца која се скоро наслања на малу полукружну часну трпезу уз исто тако малу олтарску апсиду. Грађена је од бетона и обложена каменом који је ради врло ниских температура на Ублима прве зиме отпао са зидова. Ново квалитетније постављање камена је успјело и до сада одолијева зимским условима. Надморска висина цркvice је 1000 и неки метар.

Мјесто гдје се налази црквица је историјско и познато по сабирању устаника кроз историју овога краја и можда ради близине црногорске границе. Најпознатији устанак на овом мјесту дигнут против Турака је војводе Луке Вукаловића иначе рођеног овдје. Значај изградње ове цркве баш на овом историјском мјесту је неоспоран и из разлога што су комунисти=безбожници и богохулници искористили прилику у своме режиму да направе „своје светилиште“ са њима својственим стубом. Ово паганско и антиправославно обиљежје је честити и побожни народ Зубачки срушио за вријеме распада комунистичке Југославије. Последње, хвала Богу. На том мјесту је вјерни народ Зубачки саградио ову цркву и посветио је косовском и свесрпском светитељу Стефану Високом Дечанском који се слави 01. Августа по новом, или 19. Јула по старом календару. Овај светац је назван још као Деспот Србски па га не треба поистовјећивати са другим свецем и његовим сродником светим Стефаном Дечанским који је у народу познат и као свети Мрата који се слави у новембру (Мратиндан).

У част вијековних буна, војвода и устаника „за крст часни и вјеру православну“, овдашњи народ празник светог Стефана Деспота србског слави три дана и ноћи. Нека је све у славу Господа нашег Исуса Христа. Амин.

Госпођина црква (Турменти)

Храм Успенија Пресвете Богородице и Приснодјеве Марије 28. Август

Службе сабрања

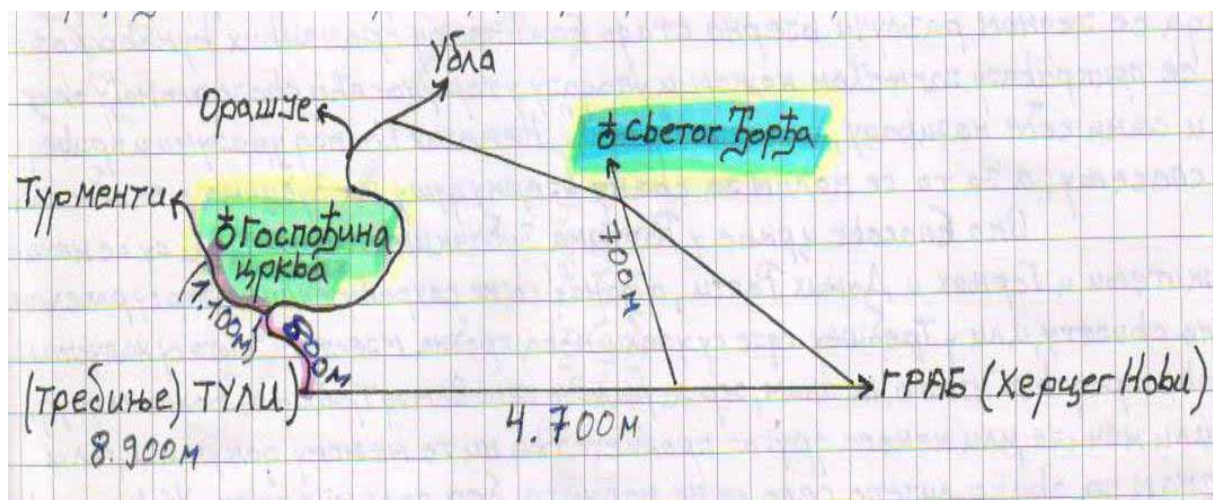
на празник Велике Госпојине
и по договору

До Госпођине цркве се достиже скренувши у лијево послје Тули са магистрале Требиње-Херцег Нови слиједећи путоказ за Убла. Након 800м опет улијево слиједећи путоказ за Турменти, такође узаним асфалтним и лошим путем идући 1100м на благој кривини са десне стране угледаћете праву љепотицу вијековима звану, од народа, Госпођина црква. И баш је Госпођа ова црква!

Изникла је поуздано у средњем вијеку у доба владавине Немањића и сједишта епархије Захумске-Херцеговачке и Приморске у граду Стону на полуострву Пељешцу. Постоји народно предање и свједочанства науке која указују на индиције настанка ове цркве још у раном хришћанству, као и остала већина Зубачких цркава. Једно од очигледних доказа су и гробнице око храма у стилу и натписима из тог доба. Црква је рушена и обнављана кроз вијекове... па опет рушена и опет обнављана. Данашњи облик црква је добила 1800 године Господње. Богу одани вјерни народ овдашњи је сваки пут обнавља са љубављу неимара када је оштете душмани Срба и православља, или ако је нагризе зуб времена. Познати већи радови на обнови храма су забиљежени 1890. и 1961. године Господње и прве деценије послје 2000. О обновама свједоче и два натписа у самој цркви. Један је вани изнад улазних врата уклесан у камен и гласи: „Храм Свете Госпође г. Г. 1800“, а други се налази унутра на зиду са десне стране на мермерној плочи на којој пише: „Овај храм оправише Панто О. Даниловић и Душан Ј. Радановић за сјећање своме народу (из Окланда Америке) 1961“.

Око цркве се налази гробље на коме се и данас сахрањују и око ње сабирају вјерници из села Турменти са засецима Присоје, Ограде, Сасине, Возник, Грабовача, Вранковине, Селишта, Каурача, Космата Главица, Гариште и сви Ратковићи ма гдје живјели који потичу из Орашја и Криваља. Слиједе села Тули (Горње и Доње), Крај, Подкрај, Орашје и засеок Криваљ. Гробље и црква су ограђени каменом оградом (сувозидом), а испред улаза у гробље је саграђена кућа (довршена 2011.) за отпрем упокојених и са свим осталим пратећим објектима и просторијама које служе у вишенамјенске сврхе за сабирање вјерног народа. Све је уредно и све се лијепо одржава, али остаје да се ријеша велика влага у цркви као и у другим Зубачким црквама. Ако Бог да ријешаће се и то. Важно је да храм има готово све приређено за богослужбену употребу. Слава Богу. Амин.

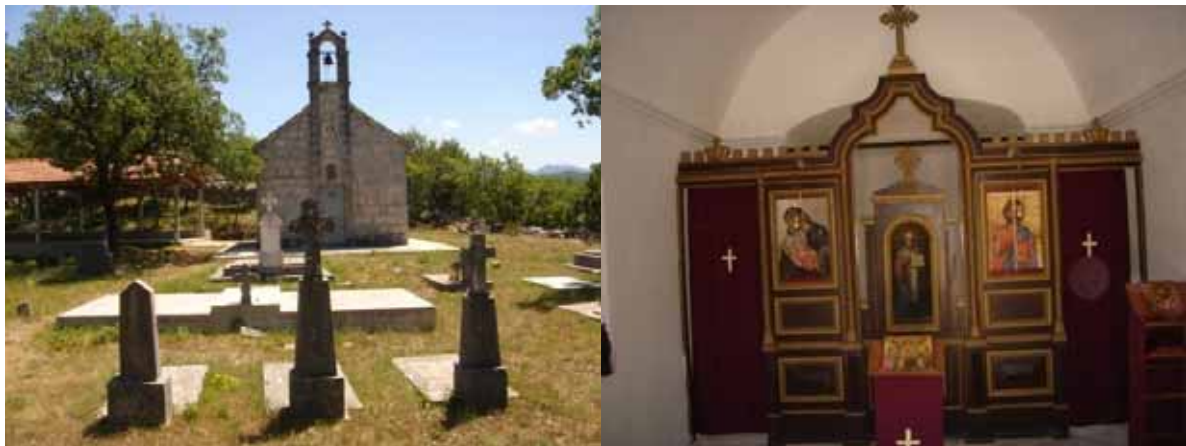
Спасова црква – Спасовица (Рапти Зубачке)

Храм Вазнесења Господњег – Спасовдан

Службе сабрања

Прва недеља иза Спасовдана
и по договору

Храм је као и у Коњском и градњом и обликом исти, но мало нешто мањи и нижи. И ова црква датира из средњег вијека што свједоче прастари темељи цркве, такозване „Грчке гробнице“ и народно предање. Рушен кроз вијекове и обнављан и опет рушен, онда је из темеља наново васпостављен између два свјетска рата. Поново је оронуо и пропао храм у вријеме комунистичког режима и тек када су одани режиму житељи „засигурно се увјерили да је власт ослабила и режим пао“ и тада обнављају храм да би се додворили новој власти, која је и каква је, заиста неznam ни ја који ово пишем, али знам да су данашњи житељи (поријеклом из Рапти) и улизују се свакој власти и нису достојна дјеца својих у мукама страдалих отаца и дједова у прошла бурна времена.

Храм је саграђен од ручно клесаног камена и покривен је цријепом (циглом) и унутра је како-тако дјелимично оспособљен за богослужбену употребу. Мјештани се сабирају само једном годишње за храмовну славу, пошто данас нико више не живи овдје. Према пароху се односе са цинизмом и презиром и самовољно узимају свијеће и паре од свијећа и са цјеливајуће иконе иако по уредбама и традицији у свим православним епархијама ова корвана припада Цркви и свештеницима. Истини за вољу, по завршетку литије и ручка од тог дијела даје се мали дио новца пароху са подсмјехом коментаришући „доста је попу, ни оволико није заслужио“. Мене то не понижава него ми руши достојанство свештеника и слуге Господњег. Одбијам и то узети врло љубазно, али са горчином у души. Молио бих само да неко читајући ово не помисли, застрани, као већина малодушних, маловјерних и у прса бусајућих се „великих Срба“ који говоре „попу је вазда мало“ и клевећу и попа и попадију и калуђере и црквене великодостојнике уз то псујући Бога и свеце. Цијело вријеме рата (1989-1996) скупљао сам и дијелио народу и храну и одјећу и обућу и новца колико се могло и било на располагању. Никада нисам ни од кога ни за један црквени обред узео ни динара и то могу посвједочити цркви одани вјерни житељи Зубаца. И данас живим врло скромно слиједећи монашки завјет и за најмању радост благодарим и славим и прослављам Свету Тројицу Оца, Сина и Светога Духа. Амин. Осјећам стид што морадох ово рећи, али рекох ради истине и вјере наше православне чисте и мученичке и свете у Господу нашем Исусу Христу и да се једном разлучи вјерно стадо Божије од грамзивих вукова који се прикривају јагњећом кожом и упадају у тор уносећи своје зло међу овце и сами себе називају „великим Србима“. Нека их Господ уразуми и приведе спасењу, а за то се молим за сваку вјерну душу на Зубцима и за себе самога.

Око Спасове цркве у Раптим Зубачким сахрањивали су се некада житељи и Горњих и Доњих Рапти, а данас се не сахрањује нико, јер су расељени по свијету, или у Требињу гдје су узели нова гробна мјеста. Зашто су напустили ово предивно мјесто, не знам, јер је удаљено само 8

ЦРКВИНЕ (или отргнуто од заборава)

На Зубцима постоје археолошки трагови још из најранијих периода (камено, гвоздено и бронзано доба) човјечанства и људског бивствовања. Постоје, такође, трагови кула и градина, зидова и зидина из новије, за последњих двије хиљаде, прохујалих времена и година. За све трагове су се већ занимали путописци, историчари, археолози и о њима постоје писана свједочанства, истина, не довољно расвијетљена, али постоје какава-таква и још увијек је све отворено за истраживање.

Понирати у прошлост значи понирати у дубине сопственог постојања. Као слуга Божији по унутарњем животу и монашком опредјељењу више од земног постојећег и постојбине овоземаљске сам везан за оноземни духовни живот и оноземно спасење душа повјереног ми стада и моје сопствене. Зато ме тако и вуче више ка ономе што је устремљено ка Небу и владавини вјечнога Владике, а неминовно не заобилазим и као честица историје поштујем, али испијавам у мраку недореченост, несавршеност онога што су створили „владари“ и што је изграђено за „владаре“ и „владике“ овога земнога и приземнога свијета. Слиједећи ту нит изазова за душу, нисам никада остајао равнодушан за једноставно, тајанствено и чудно у изазову опипљивог у додиру са оноземним. Е, тај додир оностраног изазова у мени су изазвале и Херцеговачке Гомиле.

Херцеговачке Гомиле

Гомиле у Херцеговини су уочљиве и одмах изазивају знатижељу „шта је оно и чему служи оно“. У мени су исто тако увијек изазивале љубопитљивост и неко чудно дивљење, иако су тако једноставне и ако се усуђујем рећи најпримитивније људске грађевине, али ипак тајанствене и загонетне. У јужној Херцеговини као и на Зубцима има их примитиван број. Увршене су у облику мало већег, раширенијег стога сијена и увијек у облику купе, или полулопте. Састоје се од набацианог камења величине људске песнице па до максималне величине камена људске лобање, што је исто тако загонетно. Нема камена на њој ни већег ни мањег нити се расипа нити осипа нити сједињује. Препознатљиве су и по томе што на њима никада не расте ништа као да су јуче набациане. Из искуства свједочим, градећи цркве такав исти камен само из природе, а не са гомила се одбацује у крај у истога облика гомиле и за годину дана на одбаченом материјалу букне трава. Чудно је и то што Гомиле нису дирале ни дотицали ни зуб времена ни земљотреси ни катаклизме

нити их помјерали разни освајачи, силници па и разни пустолови за благом кроз тајанствена прохујала времена. Гомиле стоје и онда и данас исте.

О настанку Херцеговачких Гомила постоји више научних тврдњи, доктората и објашњења са „поузданим“ теоријама, а да не помињем машту народних нагађања. Чињеница је, коју јамчим животом, да за Гомиле нити једно једино објашњење до сада (па ни моје) нема разјашњену и одрживу основу теорије настанка када и због чега. Тако и даље Херцеговачке Гомиле остају загонетка задржавајући изазов тајанствености у свој својој простити и некој једноставној привлачношћу за прохујалим и долазећим вијеком. О Гомилама су писали озбиљни и неозбиљни истраживачи и о њима приповиједао народ па не видим разлога да их овдје сажете наводим када су, условно речено, лако доступни. Али. Враћам се једном постулату, завјету и ријешености у души, да без лажне скромности пишем и уносим у овај Летопис манастира Светог Ђорђа Зубачког, онако како лично доживљавам и осјећам као личност поштујући устројство Цркве и домострој Божији. Дакле, ово биљежи, пише једном руком и све то проживљава, проноси и преноси један човјек и једна личност и писаће и доживљаваће иза мене уносећи само једном руком и једном непоновљивом личношћу, слиједећи, само један монах. Ово је исповиједање моје и свеопште вјере православне у Творца Бога Личног који је створио све постојеће и сваког по на особ човјека као јединствену и сливену личност у том постојећем, као и Он сам што је у вјечности јединствен, нераздјелив, али за разлику од творевине (нас и мене личности) остаје уједно и несливен по лицима Оца, Сина и Духа Светога. Света Тројица! Светотројични Бог! Један Бог! Наша пала природа људска је за разлику, раздјелива од Бога (Творац и творевина), али исто тако, за разлику, сливена у Богу по стварању и назначењу човјека. И без Бога човјеку нема опстанка, нема бића, нема бивствовања, нема личности без Бога Личности у коме се потврђује као биће и личност створена и непоновљива, свако од нас по на особ, или свако од нас појединачно или у заједници, потврђујемо своје личности само у Богу Личности Оца Сина и Светога Духа. Три Лица, три личности, а опет свако Лице нераздјеливо и опет свако Лице не сливено! Нашу људску раздјеливост са Богом и сливеност у Богу и Божију нераздјеливост и не сливеност у Лицима показује и доказује Син Његов, доласком и очовјечењем и оваплоћењем у човјека. Исус Христос се слива, сједињује са нама по начину људског рађања и на исти начин рађа се кроз утробу човјечице и само ради чистоте своје, рађа се од дјевице, дјевојке, али задржава Своје божанство и нераздјеливост зачињући се од осјењене, а не осјемене дјеве Духом Светим по произвољењу Оца Свога од кога се рађа у вјечности. Овдје се не окрњује и не доводи у питање нераздјеливост Свето-Тројичног Бога Оца и Сина и Духа Светога и не сливају се Лица те три личности. Ми људски пород се рађамо у времену не од осјењене нити од дјевице, него од осјемене жене човјечице. Раздијелени смо од Исуса Христа Сина Божијег по божанству, али сливени са Њим по човјечанству и постајемо једно са Њим по сродству или родству човјечице. Бивамо кроз Њега обожени, али тек кроз смрт и васкрсење и опет бивамо само обожени, а не постајемо богови нити један од Личности Свете Тројице. Свакога од нас личност остаје у печату јединствена и заједничка са Њим. То се једноставно разјашњава и своју потврду налази у Светом Писму при првом зачећу одлуке Божије да створи човјека када јединствени Свето-Тројични Бог (без назнаке лица) каже „Хајде да начинимо једног као ми“ (1 Мојсијева књига Постања, 1 глава, 26 и 27 стих). „Да начинимо човјека, по своме лику, себи слична...“ и у следећем стиху каже се „И створи Бог човјека по лику своме, према лику Божијем створи га, мушко и женско створи их“. Значи нераздјеливи Свето-Тројични Бог створи човјека по и према лику Личности не сливених сва три Лица. Ако ту одлуку бог доноси стварајући, Он и одлучује и разлучује и тачно расвјетљава да човјек није нови и

нераздјелив са њим Бог у божанству, него је раздијељен и само обожен у сличности и створен према лику Божијем у тој сличности, сливен у Богу. Даје човјеку припадности, али Бог ограничава и држи под контролом сву творевину па и створеног човјека и даје му дио или удио по сличности. Даје човјеку „само“ (а и то је премного) да буде, или тачније речено да ће бити, што значи услов (ако буде по Његовој вољи као Син Његов љубљени) „господар од риба морских и од птица небеских и од стоке и од цијеле земље и од свих гмизаваца што гамижу по земљи“. Бог задржава за себе да господари и над твари и над творевином и над створеним човјеком и над васељеном и вијековима у вјечности.

Придодao сам излагању о Гомилама и придао значај овом Догмату Христове Цркве и покушао расвијетлити већ расвијетљено од светих Отаца исповиједајући своју вјеру и посвједочити је поучавајући повјерено ми стадо. Исто тако ријешо сам, пишући овај летопис, повремено додавати сока који и сам пијем са чокота винове лозе из Винограда Господњег и из разлога да Летопис манастира Светог Ђорђа на Зубцима не буде само сувопарно, реда ради, административно и статистичко излагање. Милост теолози, ако оманем у недоречености, правопису, граматичким грешкама и недовољно расвијетљеним ријечима и изразима. Боље је све избришите, удрите, али не судите, јер јеретик нисам и нећу да будем. Све ћу признати да јесам, а не дај Боже, тога ме лишите. Радије бирам да набацате на мене једну овакву гомилу камења, коју описујем и препустите ме зубу заборава, него да будем проглашен јеретиком.

Враћамо се описивању Херцеговачких Гомила. У жељи да обновим манастир Светог Ђорђа на Зубачкој висоравни коме су трагови постојања у предходним вијековима почели данас ишчезавати и у писаним изворима и у сјећању народа, прво сам затемељо манастирски конак. Наравно да је за ово дјело услиједио тад, благослов, надлежног епископа (владике Атанасија Јевтића) и подршка Зубчана. Пошто ми је био неопходан материјал, а рат је буктао и узимао свој данак и недостајало ми је и руку и средстава па сам ријешо да неопходни камен за градњу темеља конака употребим из оближње гомиле са сјеверне стране порте. На то сам се одважио чисте савјести сматрајући да чиним опште дјело, без личне користи и за добробит народа. Рекао сам себи и другима да, ако пронађемо испод гомиле могуће људске остатке, достојно ће мо их похранити у нови гроб близу цркве по обичају и поштовању свих упокојених. Узели смо сво камење са пуном пажњом и дошли до тврде подлоге тла, али нисмо наишли ни на један једини дјелић посмртних остатака било тијела, или било какве врсте материјала. Ишчезле су сумње и најмањи страхови од предрасуда и сујевјерја из душа судионика очевидаца па је сав камен уграђен и забетониран у повелике темеље конака.

Међутим!? Мистерија гомиле се наставила коју сам добро искусио и дебело платио у свом животу. Хтио сам да све запишем и молио се Богу и на крају све је у мени говорило и са вјерским убјеђењем, да тајну гомиле потиснем у себе и без оптерећивања препустим заборава. Због чега!? Не знам, али једно смијем и усуђујем се посвједочити. Не дирајте Херцеговачке Гомиле, јер нико ко их је тако, или развалио кроз сва прохујала времена, није добро прошао. Због чега!? Не знам. Нису их дирали ни Римљани, ни Латини, ни Турци, ни Аустријанци, ни Нијемци нити ико од силника и освајача. Или можда и јесу па дигли руке од првих последица. Навешћу овдје само три од многих свједочанстава и особа који су ми испричали своју несрећу послје разваљивања гомила која их је снашла. Овдје не наводим нити помињем ни датуме догађаја ни мјеста ни имена да не бих повриједио, узнемирио или нажао учинио њима и њиховим сродницима, јер сам прије свега свештеник који се завјетовао да првенствено пази на душе вјерника па тек онда на остало што је вриједно пажње овдје записати.

Први случај се десио при градњи пута када су олако радници оближњу гомилу развалили и разастрли у подлогу пута. Испод гомиле су наишли на неколико људских костура. Камен су уградили у пут, а костуре су на истом мјесту загрнули земљом уз пут. Било их је четворица који су ово урадили и сва четворица су убрзо погинули у разним несрећама и под веома чудним околностима. Друга два случаја су сличне природе и ради се о два археолога из различитих крајева и не раде заједно, али да ли се познају међусобно, не знам. Обојица су при разним археолошким истраживањима разваљивали и Херцеговачке Гомиле. Први је након тога изгубио сина јединца, а другоме се искоријенила цијела породица (као и мени уосталом и све ми је опустило). На Зубцима су Гомиле најочљивије гледајући са пута Требиње-Никшић преко Доње бране и језера у правцу Жељева које су поредане у правилној линији у низу једна за другом и у правилном растојању. Да би разликовали Гомиле од других, сличних, било ради чега, узбацих хрпа камења, имајмо на уму једно!

На Гомилама, ама баш никада и ништа не расте, док на осталим изниче трава и растиње првог прољећа.

Што се тиче манастирског конака и до данас је пуст и не опремљен. И без сујевјерја, све ми иде за руком при обнови манастира, али њему немам за сада ни жеље ни снаге да примакнем. И не иде и нећу се никада уселити у њега. Узимам на се гријех и нека то учине други дјечаци и монаси бољи од мене. Ето, толико о Херцеговачким Гомилама. Уздајте се у Бога. Амин.

ЦРКВИНЕ или црквишта (отргнуто од заборав)

Црквине или црквишта су мјеста гдје су видљиви остаци темеља неке цркве (наравно православне), или се по предању преноси са кољена на кољено да је на том мјесту постојала црква иако нису видљиви остаци трагова цркве. Истинитост народног предања, гдје нису видљиви темељи потврђује и слиједи археологија па је тако на Зубцима откривена Теклина црква и Лучин Крст. Слиједећи свједочанства народа и народног предања открио сам још два црквишта и трагам по увјерењу и логици Логоса за трећим које мора бити. Осим ових, наравно, постоје и друга већ позната црквишта са видљивим траговима и њихово постојање у историји је неоспорно.

ЛУКИН или Лучин Крст

Одмах након Тули скренувши улијево за Убла из правца Требиња, па опет после 400м скреће се улијево са узаног асфалтног пута ка бившој школи, а данас извиђачком дому, на неких 150м испод тог брежуљка са десне стране налазе се археолошке ископине повелике и комплексне за Зубце цркве зване Лукин Крст. Ова црква је откривена после двије хиљаде година за археологе, али народ је предање носио и преносио кроз времена и вазда тврдио и вјеровао да је ту постојала црква и то мјесто вазда називао Лукин или Лучин Крст. Дјелимично откопани темељи јасно указују на пространу цркву, крстионицу и пратеће објекте и звоник. На жалост, добро плаћени и подмићени археолози, путописци, историчари, политичари и слични слугани су скретали „важност“ трагова и на остатке Турске тврђаве на брежуљку изнад, зване Истикан, или Истићан, која је далеко новијег датума од цркве. Већи дио овдашњих житеља од вајкада ово мјесто назива Лукин или Лучин Крст и то је потврдила и археологија откопавањем цркве.

На жалост и нашу несрећу за вријеме окупатора и инвазија ово мјесто је служило и за стратиште. Овдје су на колац набијани, вјешани, мучени и убијани Срби. Последње жртве и Зубчани који су стријељани овдје, било је то за вријеме другог свјетског рата. Жртве и крв која се пролила на темељима цркве и те како свједочи и потврђује светињу црквишта Лучин Крст. У сваком случају ово мјесто заслужује обиљежје и богослужбену бригу.

Археолошка истраживања су стала јер археологе за сада нико неће да финансира, али се предвиђа наставак истраживања. Народ је вољан и спреман да приступи обнови и изградњи цркве.

Црквиште Лукин (Лучин) Крст је по своме називу свједочанство да је накадашња црква у цијелости била посвећена светом апостолу и евангелисти Луки. Празнује се, сабира се вјерни народ и служи (најближа недеља) 31. Октобра.

ЋЕКЛИНА Црква– Света првомученица Текла 07. Октобар

Ово црквиште је истраживано, тражено и откривено у последње двије деценије (око 2000 г) на основу народног предања о постојању цркве и називу дијела Доњег Зубачког поља – Ћеклино поље.

Идући пјешке од Госпођине цркве југоисточно ка средини поља (око 500м) када се дође на мјесто одакле се гледа у средиште села Орашје, а иза леђа дође Крај-Подкрај, налази се ово црквиште.

Други начин је, прије Орашја на неких 300м, на раскрсници асфалтног и пољског пута, скрене се улијево и на неких опет 300м, наилази се на ископине цркве свете Текле. Овај пут је далеко приступачнији и за пјешаке и за теренска возила. Остаци темеља цркве и пратећих објеката су јасно уочљиви и археолошка истраживања су то доказала. Истраживања су за сада стала ради немоћи ове садашње државе да их финансира. Теклина црква засигурно постоји од средњег вијека, а судећи по времену живљења и страдања светитељке, постоји могућност да је саграђена и много раније, што ће утврдити на крају научници. Осим назива црквине и поља у прилог иде и прислуга Свете Текле племена Ратковић, који су поријеклом из Орашја и Криваља гдје и данас живе, а неки су се после раселили по Жељеву и по свијету.

Ето, и овдје се народно предање, оплемењено и очувано кроз вијекове у вјери православној, показало истинитим.

УВЈЕЊА

За ово црквиште нису потребни докази архологије, јер су темељи, високи и до метра, вазда стајали откривени у сред гробља испод села Увјења. Црквица је мала и правоугаона са малом апсидом у којој још стоји поломљено камење и од цркве и од часне трпезе. Црквица је величине отприлике 4 и нешто са 2 и нешто метра. Засигурно потиче из доба Немањића и Јелене Анжујске

која је по народном предању и саградила ову цркву. Судећи, опет, да село Увјећа спада у најстарија села на Зубцима, могуће да је саграђена и на темељима цркве из раног хришћанства.

По предању житеља и њиховим славама и прислугама, остају само двије предпоставке. Или је била посвећена праведницима светим Јоакиму и Ани (22. Септембар), или Светој Тројици (Духовски понедељак). Вјерни житељи поријеклом из Увјеће изразили су жељу за подизање цркве. Увјећа је најудаљеније село на Зубцима и налази се на крајњем југу ове висоравни уз саму Хрватску границу. У ово село се достиже, или пјешачким стазама од Граба, Ограда, Куње Главице и Тули, или макадамским путем од села Буговина у Петровом Пољу (око 8 км пута).

ЗАВИЉИНАК

У овом селу на врху брда постоје видљиви трагови темеља мање цркве, отприлике као у Увјећи, али нису онако добро очувани ни прецизни. Идући асфалтним путем од Граба за Хрватску и Конавле, на неких отприлике око 3км скрене се десно лошим макадамом уз брдо Штедар и са ове стране врха налази се дио села у коме су некада живјеле породице Вицо. Идући горе уз брдо на самом врху налази се поменуто црквиште, а доле испод са друге стране брда налази се други дио села Завиљинак у коме су некада живјеле породице Вицо и Кисјелица.

На основу предходних и ови темељи указују на средњи вијек, или можда на неке још раније вијекове. Судећи по предању народа и прислугама житеља поријеклом одавде, исто као и у Увјећи остају двије предпоставке. Или је била посвећена светој великомученици Варвари (17. Децембар) или светим апостолима Петру и Павлу. Ни једно ни друго није искључено. Обнова и подизање цркве за сада неизвјесна.

Ће се Богу моли

Према називу овог мјеста и забити гдје се налази, овдје се народ стјецао и сабирао на молитву у тешка времена када су рушене цркве и гоњени хришћани. До Ће се Богу моли стиже се из Подкраја од кућа Вукашиновића према Вукодолу пјешачком стазом око 20 минута пјешачења.

Стража Божија (Стражна или Стражња Долина)

Ни овдје не постоје никакви темељи, нити су откривени, нити у народу постоји прича да је била црква. Овдје је, између два свјетска рата, долазио да се Богу моли, Богу одани и ревносни у молитви Драго Спаић у народу назван и познат као пророк Драго Спаић. Са овога мјеста је често опомињао, проклињао заблудјели народ и позивао на покајање и поучавао враћајући их вјери православној. У овој Долини се исто тако у тиховању повлачио на молитву и молио и благосиљао свој народ Зубачки.

Стража Божија се налази испод Малог Свитавца и достиже се до ње од Граба идући у брдо пријеким путем пјешке око сат времена војничког или два сата нормалног хода. Може се достићи и од Дворишта око пола сата хода.

Срђево брдо или црква на Подубу

Идући од Коњског ка Жељеву, између засеока Дуба и Брежина са лијеве стране се уздиже Срђево брдо, а испод њега са десне стране и то одмах уз пут налазе се темељи врло мале цркве, отприлике величине као у оне на Ублима већ описане. Евидентно је вијековне старости, а у ком је времену саграђена тешко је процијенити. Постоји теорија пакосних и приучених из овдашњих села гордољубивих „мудраца“ да „ово није никаква црква, нити је вође икад била, него је то била стаја, болан, на путу из Римских и Грчких доба“. (SIC!!! Како ставља у својим књигама владика Атанасије Јевтић на овакве противрјечне глупости). Годинама изучавајући богословске науке и слушајући у свијету потврђене и признате истински мудре главе и учећи богословље од њих и годинама идући на ходочашћа и посјеђујући цркве и црквишта и годинама већ служећи у храмовима Божијим, зар да не знам разликовати цркву од штале!!?

Зар требам устукнути и уступити мјесто људској неукости самозваних паметњаковића. Нисам ни повријеђен ни понижен, него ми дође само да се насмијем. Овдашњи честити и добронамјерни житељи који долазе на богослужења и са којима се причешћујем кажу: „Не обраћај пажњу на њих, јер није важно шта се каже, него ко то каже“. Поштујући ову народну мудрост и животно искуство, изложио бих овдје двије врло озбиљније могућности о овом црквишту. Једни тврде да је ово у народу помињана као „црква на Пудубу“, а друга је горе на врху Срђевог брда. Други тврде да се ради о једној јединој цркви Срђевици и да је то баш ова испод брда. Која је од ове двије могућности тачна, не знам, али сам по свему увјерен да су ово темељи православне цркве. Налазећи се на узвисини Срђевица доминира над засеоцима Коњског и Царевим пољем у даљини. Лако је у своје вријеме бивала доступна и житељима Жељева који у сјећању немају да је код њих икад постојала црква и данас се сабирају око постојеће у Коњском.

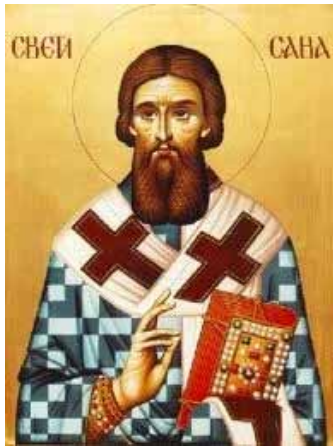
Не искључујем могућност да је постојала још једна црква и на врху Срђевог брда, али за сада је то из много разлога тешко испитати. Остављамо Господу у будућим и прошлим временима да се то провјери, а нама остаје и нас обавезује да се молимо и да служимо Богу на темељима новооткривене цркве Срђевице и ако Бог да да је васпоставимо и просветимо и осветимо молитвама светих мученика Сергеја и Вакха. Узгред речено Срђевдан (20. Октобар) је и до данас прислуга неких житеља овдје. Важно је напоменути да је иницијативу на откривању темеља предводио Лука Ратковић из Жељева и откопао је темеље са неколико вјерника који се сјећају

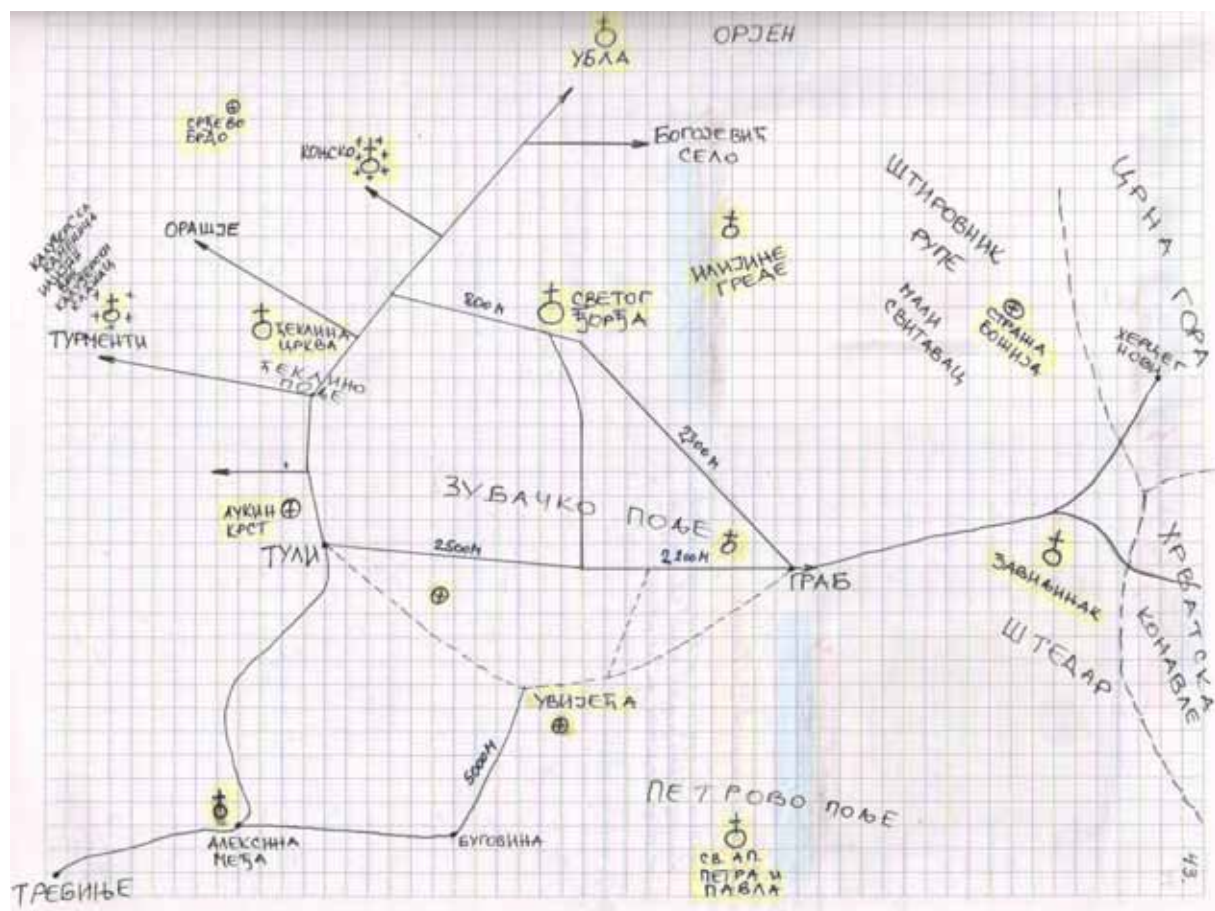
предања „о постојању цркве на Подубу“. Све ово се деси љета Господњег 2011. у славу Бога Оца и Сина и Духа Светога. Амин.

Калуђерски Кланац (Калуђерске Рупе)

Калуђерска Каменица (Калуђерска Долина)

Илијин Врх (када будем служио, описаћу)

Обло брдо
Калуђерска Пећина
Гдје се налазе!? Тајна.

Царево Поље – Пећина
ЦАРИЦА
и Богданова вода - Пећина

Толико су чудесна и Богу пријемчива обадва мјеста и души мојој блиска, да ми не пада на памет да их описујем.

СЕЛА и засеоци на Зубцима

Величину села и заселака у овом дијелу јужне Херцеговине треба узети условно у топографском смислу значења, јер овдје село или заселак, који може бити и већи од села сачињава од једне до тридесет кућа максимално. Исто тако, у етнографском или демографском смислу значења, појмови „дом“, „кућа“, „фамилија“, „породица“ има сасвим другачије значење него у другим крајевима гдје живи србски народ. Овдје више стамбених објеката (грађевина) може подразумијевати више породица, или само једну породицу, а и један стамбени објекат може подразумијевати само једну породицу, или више породица у данашњем смислу значења (муж-жена-дјеца). Исто тако је занимљиво напоменути да су породице (као засебне јединице у смислу муж-жена-дјеца) одијељене физички било да живе у Требињу, на Зубцима, у приморју Црне Горе, или расијани свуда по свијету, они су увијек „једна кућа“ и „једном кућом“ себе доживљавају. У Херцеговини се врло, врло тешко дијели „кућа“ (што подразумијева; објекте, њиве, шуме и пашњаке) и „кућа“ обично без поговора остаје на мушким потомцима и у случају неударних усједјелица, толеришу се и поштују као чланови породице, али право управе и вођења „куће“ неприкосновено припада мушком потомку и то увијек по рођењу најстаријем. Не би ми повјеровали многи Срби из других крајева, а камоли моји пријатељи из других земаља да је у ово „модерно доба електронике и сателита, сређених држава и демократија“, обичајно право јаче од сваке државе и међународних права „загарантованих“ од Америке. Зубчани поштују сваку државу и власт, али своје обичајно право не мијењају кроз вијекове и то „право“ има снагу и важи само међу Зубчанима. Ово обичајно право је распрострањено у цијелој Херцеговини, а нарочито у јужној блиској мору. Отргнути се од овог. Тешко је. Мач са двије оштрице. Са једне стране лијепо је. Готово рајски. А са друге!? Жадац. Брука и срамота је овдје да се дијели „кућа“ и ради те „бруке“ се трпи све и свашта и нико више не може ни да прода нити да купи. Све је 1/17 и један кроз сто седамнаест разних сувласника расељених по свијету. Нит овога назад у завичај, нит овоме напријед у срећу. Дешава се и подјела у данашњем законитом смислу, али врло ријетко „мирно“ и по договору, „законито“ рашчишћавање имовинских односа. Обично слиједе дуготрајни судски процеси гдје долази до заваде у „кући“ и ту најчешће шићаре адвокати, судије и власти и зли сусједи као свједоци. Обичајно право код Херцеговачких Срба је још увијек јаче од државних институција и за сада нема помирења. Пати држава, ал' пати и народ и нико у срећу. Ако заједница, или задруга породична живи у слози и љубави међусобној, онда је право задовољство и благодат и почаст ући у једну од поменутих „кућа“, али ако нема вјере у Христа, нема ни слоге ни љубави и туга је видјети да брат на брата кидише ради подјеле имања.

Зубци се налазе у самом „цепу“ БиХ на крајњем југу државе у тремеђи са Црном Гором и Хрватском. Села Зубачка разасута су по висоравни и држе се краја и брда. На Зубцима нема ни једног села у сред поља и надморска висина на којој се налазе је од 600 до 1200м. положај села, између гора и брда (Орјена, Јастребице, Сњијезнице, Свитавца, Штировника, Штедра итд.) и близини мора Јадранскога (од 5 до 15км ваздушне линије) учинила је овдје на Зубцима посебну ћуд климе и људи. Како се сукобљавају климе и вјетрови са гора и са мора, тако су сусрети и сукобљавања међу људима. На свакој вјетрометини људи су подозривији, тврђи али здравији, отпорнији и жилавији. Тако и на Зубцима се све челичи и јача чудно некако.

У неком свом зениту насељености (између два свјетска рата) Зубци су имали 57 заселака, 12 села, 658 домова, или „кућа“ са неких 4800 становника сталних житаља. Данас су Зубци опустјели па је и врло тешко одредити шта су села, а шта засеоци. Лоши и тешки услови живота

без воде и бијела куга учинили су да Зубци лагано копне. Становника је све мање и мање и тужно је пролазити кроз опустјела села без живота људи.

Зубачка висораван је предивна и плијени душу својом разноликошћу брда и поља, села и људи раздијелених по селима и опет сједињених по племенима и своме роду. Постоје наде да ће заживјети Зубци са већ предвиђеном изградњом аеродрома, а самим тиме и доласком текуће питке воде као насушне потребе. Важно је још помена да на Зубцима од памтивијека живе само Срби, иако су кроз времена тутњали многи освајачи и смијештали своје куле и карауле. Све су данас пусте. Зубчани су затворени, подозриви према странцима, тврди, жилави и постојани и зато опстају на овој висоравни вјетрова и вјетрометине.

Приказ мјеста (села и заселака) и других важнијих топонима, је сажет са податцима првенствено намијењеним парохијском раду једног пастира, духовника, свештеника и слуге Божијег. Значи, само као такви се могу узети у обзир, тумачити и послужити у друге сврхе. Виђење других детаља и занимљивости из живота на Зубцима је рађен по личном избору и са осјећањима личног доживљаја записивача уживљена у Једну Личност Господа Исуса Христа. За вјеродостојност забиљешки, ко зна, када су у питању вијекови у свој својој тајанствености прошлих времена. Ослонио сам се на разум, образовање, вјеру своју и народа Божијег који ми је све ово проносио, а само Бог свети зна како је стварно било и шта је од овога све тачно. Моје и нас свих је да се трудимо задобити спасење одговорно и предано радећи и служећи на Њиви Господњој, свако према својим способностима славећи Једног Бога Оца и Сина и Духа Светога. Тако би и тако да буде у вијекове. Амин.

УБЛА

Да се растеретим сталног понављања удаљености и положаја Зубаца овдје ћу приказивати свако село са засеоцима користећи као орјентир и увијек у истом правцу државну магистралу Требиње-Херцег Нови. Узео сам као полазну тачку „жељезничку станицу“ у Требињу и од ње улазећи на Зубачку висораван до првог села Тули измјерио тачно 8900м. изашавши на висораван као орјентир, увијек из правца Требиња користим исту магистралу од села Тули до села Граб

(4700м). значи смјер Тули-Граб је позиција према којој се оријентишемо за положај села и других топонима на Зубцима.

Убли, или Убла је крајње подручје Зубаца према сјевероистоку и граничи се са Црном Гором. Изнад Убала је Орјен планина и мало даље Јастребица и Бијела Гора. Значи, окренувши леђа Орјену и гледајући, или боље речено замишљајући да гледамо у правцу Требиња, које се налази западно од Убала ваздушне линије око 20км, налазе се испред нас брежуљци и брегови, поља и долови Богојевић Села, Царевог Поља, Коњског и Жељева. Убла са својим засеоцима се налазе у боровој гори на највишој надморској висини (од 1000 до 1200м) за разлику од других Зубачких села.

Убла би се, условно речено, могли више узети као избе, стаје, склоништа, бајте и уточишта житеља села испод Убала. Бивало је и сталних житеља, али Убла су углавном кориштена за лјетњу испашу стада и стоке, косидбу траве и сијање мркве и кртоле (кромпира). Убла су служила и као збјегови у зла времена и као сигурна мјеста гдје су припремане буне и дизани народни устанци против освајача. На Ублима се становништво занимало сточарством и успут су узгајали кромпир, мркву, цвеклу и нешто мало зелени искључиво ради исхране породица.

Данас, становника старосједилаца више нема. Оних који долазе да напасају стоку и обрађују имања још увијек има. На Ублима су зиме врло хладне и оштре и са пуно снијега и зато су услови за живот врло сурови и није за чудо што су се старосједиоци повукли у низину. На супрот овоме, Убла због своје горске висине, снијега и љепоте и љети и зими, главна су мјеста излетника и на Ублима из дана у дан ничу викендице као гљиве. Апсурдно је, али могло би се слободно рећи да су Убла живља од било ког села на Зубцима, иако нема сталних становника овдје.

У самом средишту Убала саграђена је (2000 г. Г) мала црквица посвећена светом Стефану Високом Косовском краљу. Од Тули до Убала-Бунара постоји узани асфалтни пут дужине близу 9км. За излетнике, појам Убла је ловачки дом у близини Бунара на крају асфалтног пута, а за викендаше постоје Убла све око њихове викендице. Планинари имају своју коту на Ублима и случајни гости су били на Ублима, па чак и Зубчани из других дијелова познају само Убла као крај. Једино још старосједиоци и они поријеколим са Убала (и њих је, на жалост, све мање) знају тачно набројати некадашње дијелове или засеоке Убала.

Засеоци Убала

Ове називе заселака познаје врло мали број Зубчана и овдје их радо биљежим отимајући забораву. Набројаћу, наравно и познате топониме који и данас служе као оријентири.

Мало Поље

Одмах послије Богојевић Села (из правца Тули ка Ублима) и са лијеву и са десну страну, примијетне су виле и викендице власника са свију страна, понајвише Требињаца и нешто мање расељених Зубчана. Сви викендаши долазе ради одмора, шетњи, уживања у пејзажу и врло мало, или ни мало, имају додира са стварним, свакодневним и мукотрпним животом домородаца па их зато нећемо ни помињати у приказивању становништва Зубачког.

Данас овдје нико не живи, али повремено долазе и обрађују имања и потичу одавде следеће „куће“:

- Гавриловић 1 дом слава **Света Петка**
- Вицо 1 дом слава **Ђурђевдан**
- Вучуревић 1 дом слава **Света Петка**

Владикина вила

Удаљена је око 150м од пута са десне стране идући ка Бунарима. Ништа се посебно, као грађевина, не разликује од осталих викендица, али је по угледу госта и значају владике у народу позната и важна као орјентир Убала. Служи првенствено за одмор, молитву и рекреацију епископа Захумског и Херцеговачког и Приморског и његове уважене госте. Владикина вила служи и за састанке са свештенством и вјероучитељима. По благослову владике, вилу могу користити породице свештеника и других лица за одмор и рекреацију душе. Владикина вила је нова грађевина крајем двадесетог вијека.

Папратни До

Налази се преко пута Владикине виле са лијеве стране ка Бунарима. Некада су овдје живјеле породице или боље речено „куће“

- Вучуревић 2 дома
- Вучковић 1 дом

Данас не живи нико, али повремено долазе:

- Вучуревић 1 породица из „куће“
- Вучковић 1 породица из „куће“

Сви поменути славе Свету Петку.

Овдје бих напоменуо употребе термина „кућа“ (дом) и „породица“ и мада сам предходно покушао објаснити, опет понављам. У даљњем записивању Летописа ријеч „кућа“ или „дом“ има значење поријекла без обзира на број објеката или грађевина и број породица у данашњем смислу (муж-жена-дјеца). Другу ријеч „породица“ употребљавају само у данашњем поимању (муж-жена-дјеца и они сродници који живе са њима).

Убли – Убо

Овај засеок је са десну страну послјије Владикине виле на пар стотина метара у малој пољани са ливадама и обрадивом земљом, гдје су примијетне куће старосједилаца Зубчана. Некада су овдје живјели:

- Вукаловић 4 дома **Света Петка**
- Самарцић 1 дом **Света Петка**

Данас не живи нико, а повремено долазе:

- Вукаловић 3 дома
- Самарцић 1 дом

Дом

Ово је за сада највећа грађевина на Ублима и Дом је служио политичарима, извиђачима, планинарима и друге врсте пролазницима као смјештај и кров над главом у планини. Служи као познати орјентир, иако је опустео и налази се са лијеве стране пута, одмах после Владикине виле и доминира Дом у страни.

Луке Вукаловића кућа

Први макадамски пут после Дома води до куће познатог војводе Луке Вукаловића, исто са лијеве стране, али за разлику од Дома који је у страни, кућа војводе се налази по страни на једном брежуљку и доминира над Ублима и са тог брежуљка и од те куће, виде се већина заселака и лијево и десно. Кућа и цијело имање је оронуло и запустило. И оно што мене чуди, колико се њих сродственика „кити перјем и паперјем и перјаницама војводе Луке Вукаловића“ ама зашто болан овдје не засаде цвијеће и које дрво и мало уприличе ову кућу!? Од силне буке и халабуке ударајући се у прса у име „свог војводе“, ни пута ни путоказа и једва пронађох војводину кућу. Почивај у миру драги војводо тамо гдје јеси.

Нуго

Ово је следеће село или заселак идући у правцу Бунара и са обје је стране узаног асфалтног пута. Некада су овдје живјели:

- Матовић 1 дом **Света Петка**

Данас не живи нико, а повремено долазе и одржавају имање:

- Матовић 1 дом

Црква светог Стефана Високог-Деспота српског (01. Август)

Већ описана у рубрици „Храмови“ ове књиге. Налази се у средини засеока Нуго, одмах уз пут са десне стране на малом платоу у сред борове шуме. Са јужне (или десне) стране цркве на удаљености неких 300м су куће засеока Нуго. Сама црква је удаљена од Владикине виле тачно 1000м.

Овдје би искористио прилику да појасним удаљеност и распоред села на Ублима која су врло близу једно другом. Ради успоредбе, на примјер, у селима по Босни и Србији много су удаљеније кућа од куће (мислим на планинска села), него на Ублима засеок од засеока. Ово је чест

случај на Зубцима и иначе у јужној Херцеговини гдје су куће здружене, а за разлику од сјеверне, гдје су куће разасуте по селу.

Велико Поље

Названо тако, јер је највећа зараван у планинским Ублима, а опет у поређењу са равничарским крајевима, није ништа веће од једне тамо њиве. Велико Поље дијели пут и раздваја га и по називима на два дијела и то: Велико Поље-Бунари и Велико Поље-Убла-Убли. Овај засеок није исто са оним које се зове Убли-Убо.

У оба дијела Великог Поља некада су живјели:

- Вукаловић 5 домова **Света Петка**
- Мићановић 4 дома **Света Петка**
- Матовић 3 дома **Света Петка**
- Гавриловић 2 дома **Света Петка**
- Симовић 2 дома **Света Петка**
- Вучковић 2 дома **Света Петка**
- Средановић 1 дом **Свети Јован**
- Вучуревић 1 дом **Света Петка**
- Миладиновић 1 дом **Ђурђевдан**

Данас не живи нико, али често бораве и одржавају имања:

- Вукаловић 4 дома
- Мићановић 2 дома
- Матовић 1 дом
- Гавриловић 2 дома
- Симовић 1 дом
- Вучковић 1 дом
- Средановић 1 дом
- Вучуревић 1 дом

Велико Поље – Бунари

Како рекосмо, налази се са лијеве стране асфалтног пута и много је веће од другог дијела поља са десне стране. Кроз Велико Поље-Бунари пролази макадамски пут који се униже, опет спаја са асфалтним и чини један кружни ток.

Велико Поље – Убла – Убли

Како рекох, оба ова поља чине једно јединствено поље, али би ми било жао да не забиљежим у Летопис тачне називе који су некада значили много за овдашње житеље. Данас ови називи губе значај и сви се подводе под општи назив Убла, па чак и нове генерације старосједилаца.

Велико Поље-Убла-Убли, подсећам, се налази са десне стране пута и заокриљују га огромни борови около. Исто тако подсећам да онај поменути засеок Убли-Убо није исто и прилично је удаљен од овог поља. На овом дијелу (и лијево и десно у Великом Пољу) Убала је изграђено и гради се највише викендица и врви све од викендаша, роштиљаша, излетника, извиђача и планинара.

Нема сумње, Убла су заиста прелијепа и привлачна за сваку душу.

Бунари

Иако су у саставу Великог Поља-Бунари, раздвајам овај назив зато што постоје стварно бунари уочљиви одмах са лијеве стране асфалта. Бунари заиста, врло, врло ријетко пресушују и значе много у сваком погледу и за шуму и за житеље и за викендаше.

Бунари служе као један од важнијих оријентира на Ублима.

Божидара Вучуревића кућа

Кућа као грађевина није ништа посебно и не разликује се од осталих викендица и кућа на Ублима. Више је позната по њеном домаћину Божидару Вучуревићу народном трибуну и једном од оснивача Републике Српске. Зато служи и као оријентир. Скренувши са асфалта прије ловачке куће у лијево пролазећи поред бунара, на неких 400м уз крај поља, у страни десно у борику, налази се ова кућа окружена нацицаним викендицама власника придошлих са стране и од свакуда и њима се небих бавио, јер слиједим Зубчане и њихов живот и само то уносим у Летопис.

Када се каже „ово је једна од Божидаревих кућа“, помисао потрчи ка закључку да се ради о неком, у данашњем смислу, неком веома имућном човјеку. Ја не знам колико је имућан и шта посједује Божидар и то је његово лично право, али добро знам и желим на овом примјеру да појасним да је на Ублима па и у већем дијелу Зубаца нормално имати двије куће и за далеко сиромашније од њега. Пошто је сточарство било и до данас остало најважнија дјелатност Зубчана, онда су градили једну кућу у гори ради испаше стоке и „сљезали“ су доле у ниже засеоке чим зима

„загризе“ и почне се „жестити“ у гори, пресељавали су стоку и чељад у другу кућу. Та кућа у гори служила је и за не дај Боже у вријеме прогона да се склони нејач.

Дом или Ловачка кућа

Ова грађевина врло једноставна, правоугаоног облика, отприлике 3x5, покривена у двије воде са једном једином просторијом, једним вратима и два прозора и сва је оронула и у стању рушења. Зашто је помињем? Ништа за друго, него да је отргнем од заборава. Ова кућа је вазда била у власништву државе и општине Требиње. Тако је кроз своје постојање мијењала и намјене. Почевши од школе за описмењавање, разних течаја, курсева, мјесних зборов, сијела и састанака планинара, извиђача и ловаца, некако има своју судбину да остане значајна за Убла. Свачија и ничија. Важна је као оријентир, код ње се зауставља узани асфалтни пут, на крају је Великог Поља, око ње се и данас сабирају и одрасли и дјеца, играју се и роштиљају и она ми се чини и не само мени, заједно са црквицом Светог Стефана „срце“ Убала. Ако ниси био овдје, ниси био ни осјетио Убла са свом својом љепотом природе.

Борова Главница

На крају асфалта (лијево бунари, а десно ловачка кућа) и на крају Великог Поља, пут макадамски иде право уза страну између стољетних борова и све то што је и са лијеву и са десну страну зове се Борова Главница неких 1000м у круг.

Овдје су некада живјели:

- Вукаловић 1 дом **Света Петка**
- Мићановић 1 дом **Света Петка**

Данас не живи нико за стално, а повремено и често долазе опет:

- Вукаловић 1 породица (не „дом“)
- Мићановић 1 породица (не „кућа“)

Ова разлика је веома битна.

Данас ове породице су изградили куће на лијевој, крајњој страни Борове Главнице изнад Бунара, гдје се спаја са Великим Пољем. Али, средиште Борове Главнице раздваја пут ка Копривном Долу. Има једна важна ствар при писању овог Љетописа, могу погријешити и гријешим сваки дан у свему и узети свједочења мјештана са стрпљивошћу, јер је по правилу људске слабости „он центар и догађаја и мјеста“, само једно не могу да прећутим ради свједочанства. Све сам ово

„испипао“ пажљиво бирајући и обазриво слушајући и читајући и све ово о чему пишем сам проживио, записивао и својим ногама препјешачио и очима премјерио, чинићи све у славу Бога и љубави према повјереним ми Зубцима.

Копривни До

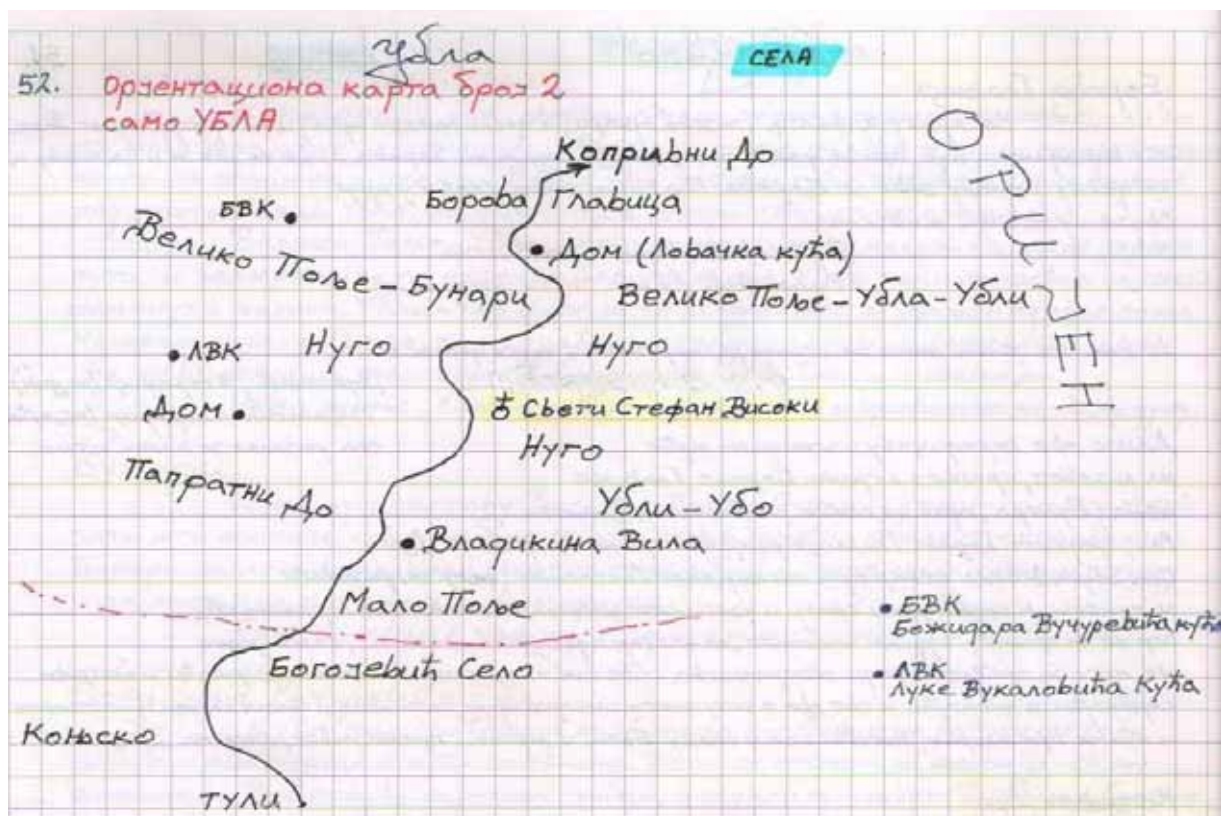
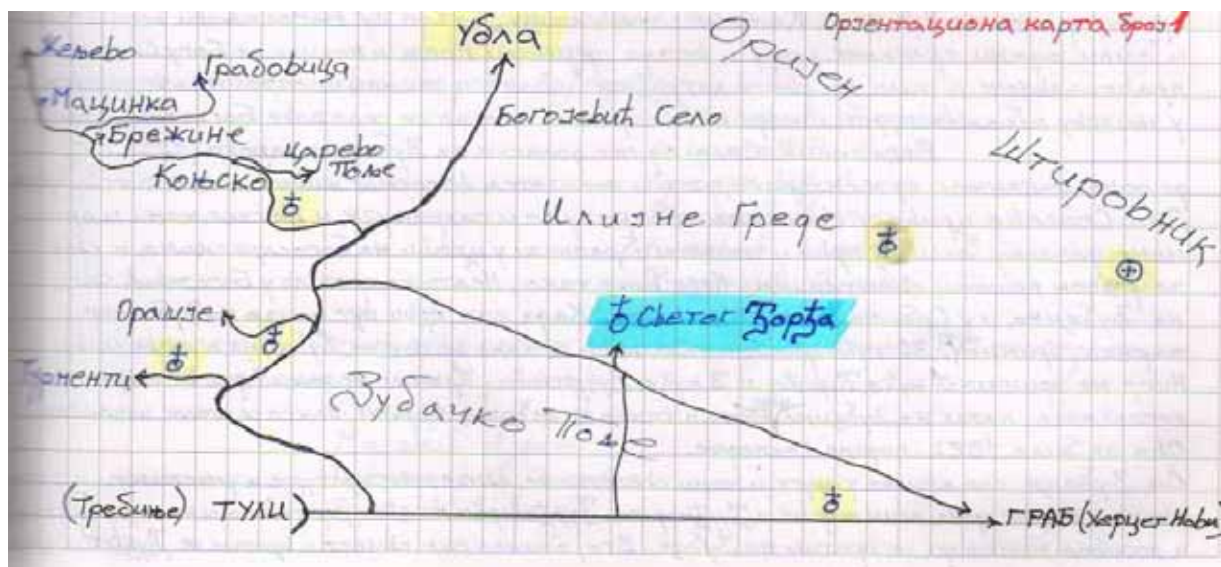
Ово село ми дјелује као предстража или задња караула тврде Херцеговине уз саму границу са Црном Гором и тој граници се није придавало значаја све до данас, до Дедајића и Ђукановића који ју успоставише тако тврдом према поштену народу и „тако меком за пролаз свега и свачега“ што води у народ и одводи народ, далеко од људства, чојства, образа и достојанства. Нека Господ суди.

Идући право макадамом горе уз брдо из Великог Поља гдје се завршава асфалт одмах иза бунара и ловачке куће, на отприлике 3000м са десну страну у малој вртачи налази се Копривни До. Куће оронуте, али је задивљујуће све лијепо и осјећа се патина прохујалих времена, живота, зноја и крви људске.

Овдје су некада живјели:

- Вучуревић 3 дома

Данас не живи нико, а може се рећи слободно да и ријетко ко долази и брине бригу о имању. Све тоне у заборав. Тужно. Болно. Жал.

БОГОЈЕВИЋ Село

Од Тули до Богојевић села је 5300м, а од Богојевић Села до Убала је 3300м. идући од Тули узаним асфалтним путем за Убла и послије одвајања (у лијево) за Коњско, продуживши право 1000м са десне стране угледа се једно велико дрво, скршена аута, срушена кућа и поред ње пут. Ко боље уочава, примијетиће неку малецну таблу на којој пише Богојевић Село. Са главног асфалтног пута Тули-Убла примјећују се једва двије-три куће, али када се зађе у село... од кућа путева и путељака може се лако и залутати.

Богосељани су нераздјеливи и по близини и по имањима, кућама и животу са Ублима. Нису једно, ал' једна је душа. Војвода Лука Вукаловић је њихов. Вриједи забиљежити да су житељи овог села вазда били побожнији и приврженији цркви од осталих Зубчана. Како они сами кажу „вазда су Богосељани водили буне и били одани српскоме роду и вазда примали попа и молили се Богу Светоме и православноме и ишли на свете Литурђије“. Зато и ја нишчи парох њихов, увјерен, у њихову побожност, мислим да није случајно што им се село зове Богојевић Село.

Богојевић Село од мог доласка за Зубачког пароха (1992. Г. Г) до дана данашњег су ми мјерило, узор и показатељ вјерског живота на цијелим Зубцима. Око Спасове цркве у Коњском сабирају се и сахрањују и Богосељани и при моме доласку били су први и најмногбројнији у цркви на богослужењима и сви за редом примали свештеника. Није више тако. Нешто се срозало у Богојевић селу, на Зубцима и у Србима ма гдје живјели. Када сам први пут дошао за Зубачког пароха, примио сам 232 куће домаћинстава који стално живе на Зубцима и славе славу. Нису ме примили 1 кућа Ћурића и 3 куће Вучуревића. Примило ме још и 7 домова повремено посјећених, којих на Зубцима има много и тешко им је број утврдити, пошто се стално иселавају. Ово је било 1992. године Господње.

Са Зубаца сам отишао у друге и мени својствене свијетове културе и умјетности и радио сваког радног дана осим недеље и Ћурђевдана. Ћурђевдан ме звао, призивао и као усуд вукао и позивао поново да се вратим на Зубце. Ето, обишао сам свијет и вратио се Ћурђевој цркви.

Могу овдје да наведем истинити, али до сада ни за кога значајан податак (па ни за мене самога, јер је значајно за мене, ако је значајно за друге, ако није за њих, шта ће и мени) једини сам, у писаној и познатој Зубчанима по сјећању и предању, назови „историју измјене свештеника“, једини само Зубачки парох (ни Даниловићи попови то нису били) до сада сам ја убоги. Сви попови прије мене и послије мене до поновног повратка, или како у шали велим „од мене и до мене“ су имали друге парохије или црквена задужења и Зубци (ма колико горди били) су свима били додатак, нужни

придодатак у виду „појачања“ парохије на броју домова и вазда „орепак“ нечије друге „главне“ парохије. Једини сам до сада ја само парох и поп Зубачки. Полетиће мисао вас који читате ово да се гордим, али варате се и одмах ћу вас тихо разувјерити до душе искрено. На Зубцима ни на „орепку“ парохије се није задржао нико нити опстао као поп дуго па чак ни попови Зубчани (Даниловић, Спаић, Ратковићи оба, Чоловић и Брњош), а комо ли други са стране. Постоји легенда да су Зубчани каменовали Светог Василија, слава му и милост, под оптужбом да је развратник и блудник и да има жену и дијете „и да је то срамота“ и Зубчани узели себи за право испред Бога и постојеће државе да га казне. Предања кажу да је од тада дошло проклетство на Зубце. Нико им не ваља и међусобно се не трпе и не воле. Воли свако само самога себе. Зло их разједе и пакост исто. Убили су попа Даниловића и о томе се мучки ћути као што су га мучки и убили без осуде, кривице и „не зна се гдје“ (а зна се добро) и „не зна се ко је“ (а зна се тачно ко је) и о томе се и данас ћути. Мучки се ћути и ко је поубијао Пејановиће, Риђешиће, Вучковиће, Вучуревиће, Симовиће, Мијовиће, Вукашиновиће, Даниловиће и Анђу Климовић и Спасоја Спаића студента Сорбоне у Француској. Колико само презимена набројаш, а шта мислите колики би низ тек био да сам набрајао имена? За ову проливену крв братску нико никада и никоме није одговарао нити се до данас ико покајао. И до данас је ово табу тема и до данас и даље загонетно без трага нестају особе и дешавају се загонетна убиства и самоубиства под веома чудним околностима. Нека им је вјечни помен свима. Морао сам рећи па ком обојци, ком опанци. Искористио сам ово изрећи на мјесту гдје описујем Богојевић Село зато што је најпобожније и Богосељани су часни и честити људи и добро знају да се на њих ово не односи.

У овом селу су некада живјели:

- Вукаловић 10 домова **Света Петка**
- Гавриловић 4 дома **Света Петка**
- Средановић 3 дома **Свети Јован**
- Матовић 3 дома **Света Петка**
- Симовић 3 дома **Света Петка**
- Вучковић 3 дома **Света Петка**
- Самарцић 1 дом **Свети Јован**

Данас стално живе следеће породице:

- Вукаловић 7 домова
- Гавриловић 1 дом
- Средановић 1 дом
- Матовић 1 дом
- Симовић 2 дома
- Вучковић 2 дома

У Богојевић Село повремено долазе и одржавају куће и посједе још и следеће породице:

- Самарцић 1 дом
- Матовић 1 дом
- Гавриловић 2 дома
- Вучковић 1 дом

Скренувши у „срце“ Богојевић Села са десну страну пута Тули-Убла па излазећи из села на исток према Црној Гори, мало десно у гору наилазимо прво на заселак **Буковица**, а онда продуживши даље неких 500м слиједи **Милијеш До** па идући горе на више у гору макадамом око

1000м стижемо на **Травне Доле** који су последње упориште према истоку, за разлику од Копривног Дола (Убла) који је на сјевероистоку.

Буковица

Некада су живјели:

- Гавриловић 2 дома **Света Петка**
- Симовић 2 дома **Света Петка**
- Мићановић 1 дом **Света Петка**

Данас не живи нико нити ко долази овдје.

Милијеш До

Живјели су некада:

- Вучковић 1 дом **Света Петка**
- Пажин 1 дом **Ђурђевдан**

Данас не живи нико, али повремено долазе и обрађују имања обије куће.

Травни Доли

Били су некада:

- Вучковић 1 дом **Света Петка**
- Мићановић 1 дом **Света Петка**
- Вукаловић 2 дома **Света Петка**

Повремено долазе све три куће, али не живи за стално нико.

И следећа три засеока Богојевић села су један иза другог на истом путу. Послије одвајања за Коњско, продуживши право ка Ублима и негдје на пола пута прије Богојевић села скрене се у десно и макадамом све укупно око 4000м дужине пута, стижемо у сва три ова дола. Из ових заселака и са овог пута се најбоље види Илијна црква на Гредама.

Рупни До

Ово је први засеок на који наилазимо и у њему су некада живјели:

- Вукаловић 2 дома **Света Петка**

Данас не живи нико, али повремено долазе из обије куће Вукаловића.

Криви До

Идући даље неколико стотина метара послјије предходног, наилазимо на овај засеок у коме су живјели:

- Вучуревић 1 дом **Света Петка**

Ни овдје не живи нико, али повремено долазе из исте куће.

Шћемаш (Сјемаш) До

У овом засеоку се завршава пут и наставља пјешачка стаза горе до Илијне цркве. Ни овдје не живи данас нико, а живјели су и повремено долазе и обрађују имање породице:

- Вукаловић 1 дом **Света Петка**

Илијна црква

Иако је већ описана у рубрици „Храмови“ ове књиге, уврштена је и овдје међу „Села и засеоци“, зато што је толико позната и уважена од Зубчана и са сваке стране служи као оријентир. Ово је једина црква на Зубцима која није гробљанска (изузевши нову спомен-црквицу на Ублима) и овдје се никада нису сахрањивали Зубчани, ни странци, нити постоји никакав гроб ни стари ни нови.

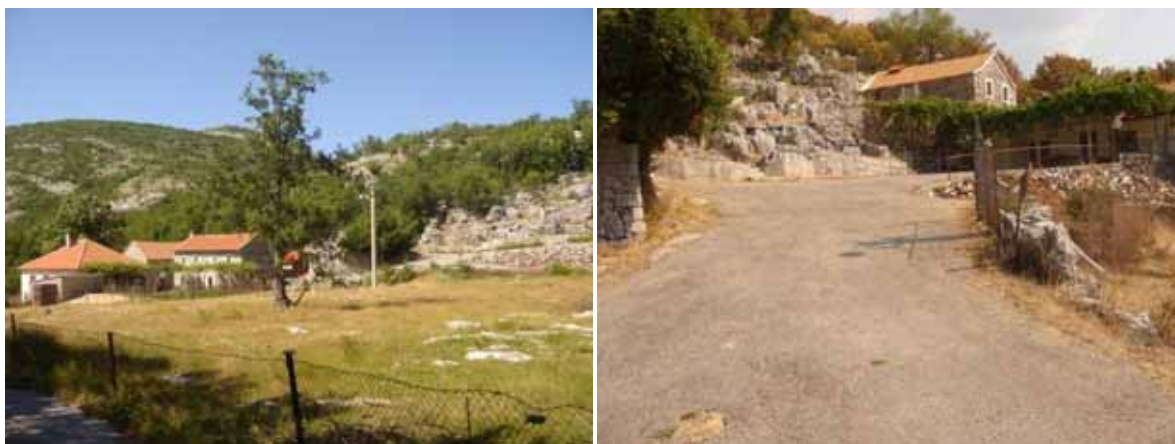
Илијна црква се налази у средишту и доминира над цијелим Зубцима иако се најбоље види из поменутих заселака Богојевић Села.

Луке Вукаловића Кула

Идући од Богојевић Села главним асфалтним путем у смјеру Тули, после одвајања за Коњско, слиједи један превој на путу уочљив свакоме јер је једини на овом путу толико непрегледан и опасан за саобраћај. Тачно са тог превоја, ако усмјеримо поглед у десно у правцу далеководног стуба, горе на врху брда налази се Кула Луке Вукаловића.

Кула је описана у пјесмама и забиљежена у историји као упориште у одбрани против Турака. Данас јој је иста судбина као и Лукине куће. Нити има пута ни путоказа и врло мали број чак и Зубчана зна тачно гдје се налази и сва је у рушевинама и препуштена забораву. Само се још уз гусле и ракију помиње.

Дробњаци

Са главног пута Тули-Убла скреће се у лијево за Коњско и на пар стотина метара први (асфалтни) пут опет у лијево (око 200м) стижемо у овај засеок Богојевић села у коме су некада живјели:

- Вучуревић 1 дом **Света Петка**
- Симовић 1 дом **Света Петка**

Данас живе стално (за сада) Симовићи, а повремено долазе Вучуревићи и овдје је кућа и старина Божицара Вучуревића, али ова кућа не служи као оријентир.

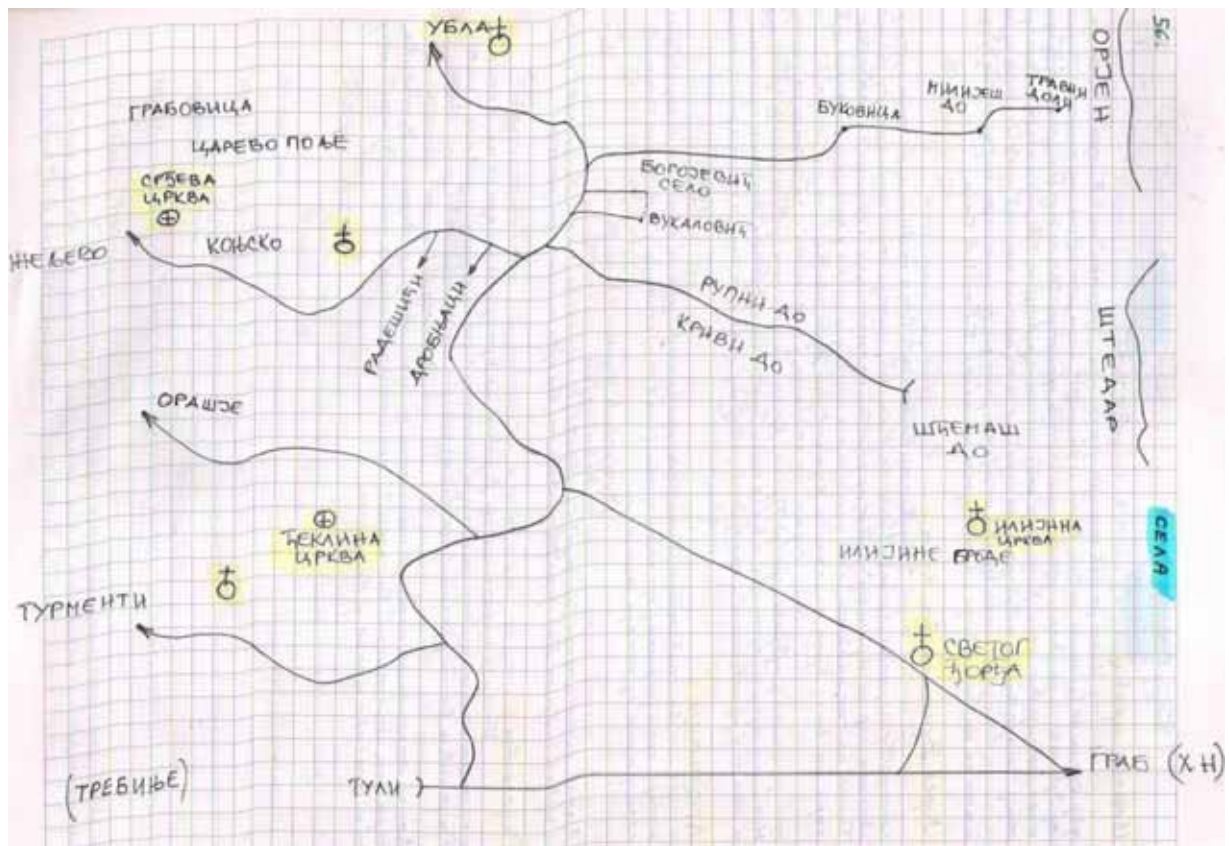
Радешићи

Послије скретања за Дробњаке продуживши право за Коњско и исто послије пар стотина метара и исто у лијеву страну скреће се у засеок Радешићи (исто удаљени око 200м) у коме су некада живјели:

- Вучковић 4 дома **Света Петка**

Данас стално живи једна, а повремено долазе још двије породице Вучковића. Наравно, сви мјештани Богојевић Села и ових заселака се сахрањују и сабирају око Спасове цркве у Коњском.

КОЊСКО

Некада велико село, а данас опустјело Коњско је удаљено од Требиња свега петнаестак километара. Са магистрале (Требиње-Херцег Нови) скреће се у лијево на пут Тули-Убла и на петом километру, опет у лијево, одваја се исти тако узани асфалтни пут за Коњско. Одмах са лијеве стране пролазимо Дробњаке и Радешиће (засеоке Богојевић Села) и потом са десне стране

примјећујемо гробље и Спасову цркву са пратећим објектима. Улазимо у прлијепи боров гај и све по равном идући иза њега одмах наилазимо на раскрсницу и уз раскрсницу са десне стране су двије камене зграде у рушевинама. У једној је била школа, а у другој кроз времена разни мјесни уреди. На тој тачки пред нама се отвара широко поље пуно разасутих по њему кућа и викендица. Ето вам је село Коњско са својим засеоцима у дубини око 1000м, а по ширини 3 до 4 километра. Овдје је некада све врвило од живота, а данас!? Туга. Тешко је срести било кога да поздравиш и питаш куда ћеш. Из овог села потичу и некада су живјели:

- Ратковић 5 домова **Ђурђевдан**
- Ћурић 13 домова **Ђурђевдан**
- Тица 2 дома **Ђурђевдан**
- Обреновић 3 дома **Ђурђевдан**
- Јовановић 1 дом **Ђурђевдан**
- Средановић 1 дом **Јовањдан**
- Мијовић 4 дома **Никољдан**
- Шегрт 2 дома **Ђурђевдан**
- Кокот 1 дом **Ђурђевдан**

Занимљивост је забиљежити

Да су двије фамилије у Коњском кроз вијекове имале и данас опстају са истим идентичним бројем кућа. То су Тица (увијек 2 куће) и Средановић (увијек 1 кућа). Данас живе стално само ови:

- Ратковић 1 дом
- Ћурић 7 домова
- Мијовић 1 дом
- Обреновић 1 дом
- Средановић 1 дом

Повремено долазе и одржавају куће и посједе:

- Ратковић 9 домова
- Ћурић 5 домова
- Тица 1 дом
- Обреновић 2 дома
- Средановић 1 дом
- Шегрт 2 дома

Некада се у Коњском тачно знало шта је чије и гдје и која фамилија живи, а данас је нешто другачија слика. Изумиру породице, мушких потомака нема, долазе зетови са другим презименима и продају се парцеле викендашима који нису Зубчани. Старосједиоци су углавном смјештени са кућама уз рубни дио поља било са које стране да се гледа. Ћурићи и Ратковићи су били и остали најмногобројнији у Коњском. Још увијек се може, отприлике, рећи да било са које стране започињете гледати преко поља у село, започињу и са лијеве и са десне стране куће Ћурића, а Мијовићи и Средановићи су у средини, док су Обреновићи и Јовановићи иза школе. Остали су измијешани.

Појимајући у ужем смислу назива Коњско и стојећи на поменутој раскрсници леђима окренути школи и гледајући преко поља, са лијева на десно слиједе групе кућа са називима: **Дуб или Подуб, Подавлије и Подорах.**

КОЊСКО - Засеоци

Пожарика или Пожарака

Од школе и раскрснице слеједимо право пут (или полудесно) и напуштамо задње куће Коњског па идући кроз природу исто асфалтним узаним путем, валовитим и са благим кривинама, на неких 500м са лијеве стране одмах уз пут је овај заселак. Некада су живјели, а и данас живе овдје:

- Турић 1 дом Ђурђевдан

Коњушица

Продужујући даље од Пожарике неких пар стотина метара на десну страну скреће се са асфалтног пута и макадамом идући око 200м долазимо у засеок Коњушица гдје су некада живјели, а данас само повремено долазе:

- Ратковић 2 дома Ђурђевдан
- Кокот 1 дом Ђурђевдан

Царево Поље

Послије Коњушице иде се напријед узаним асфалтним путем и убрзо и са лијеве и са десне стране угледају се куће Царевог Поља. Баш је Царево и царско и прелијепо. Свако, скоро, село на Зубцима је прелијепо и душа ме боли што моји Зубци опустише. Царево Поље за разлику од Убала и заселака Богојевић Села је даље од Црногорске границе, иако се из њега виде планине Црне Горе тамо у даљини према Бијелој Гори и Грахову. У овом селу и на ову страну Зубаца се завршава пут, али пјешачком стазом за неких 40 минута се стиже до Оровца, села које ни по чему није у вези са Зубцима.

Засеок или село, свеједно, потпуно је опустео и у Царевом Пољу нико данас не живи, осим понеке породице која обилази имања. Штета. Права штета за овакав крај, за овако лијеп назив мјеста, лијепо поље и оволики број кућа.

Овдје су некада били житељи:

- Турић 13 домова **Ђурђевдан**
- Ратковић 3 дома **Ђурђевдан**
- Мијовић 2 дома **Никољдан**
- Кокот 1 дом **Ђурђевдан**

Богданова Вода

Ово је пећина на приватном посједу испред последње куће у десну страну у Царевом Пољу и као скоро свака пећина није са огромним отвором и величине је три просјечне собе. Изнад улаза се уздиже камени масив висок од 5 до 7 метара и отвор пећине је зарастао у растиње по свуда околу и уз пећину приватна кућа је опустила, али сама пећина Богданова Вода је остала величанствена и задивљујуће тајанствено привлачна, природна, без икакве дораде људске руке, а опет прелијепа. У њој увијек има воде и љети и зими и вода је азурно плаве боје за којом душа уздахне. И хладна је вода и питка и изазивајућа са својим безданом унутра. И она је као и све друго лијепо на Зубцима опустило и зарасло у коров. Баш смо ми Срби чудан народ.

Царица

Величанствена, помпезна, привлачна, али опасна са својим понорима у суноврат. Сам прилаз и отвор је као да прилазите неком старом запуштеном, али историјски познатом и

краљевском у прошлости дворцу. Фасцинирала ме је заиста. Осјећао сам неки страх изазова и уживао у том страху улазећи унутра. Заиста је ова пећина права царица, моћна и лијепа, привлачна и свирепа ако крочиш у забрањене одаје. Бог свети зна које тајне скрива ова пећина кроз вијекове. Воде нема на видику, али бацио сам камен у понор и након неколико секунди, које су мени изгледале вјечност, зачуо „бућ“ које се разломило по пећини. Данашњи човјек нагонски трчи да све преврне, испита и ако успут не упропасти, онда покуша да бар искористи, ошићари нешто за себе у сврху „развоја краја и туристичких атракција“ које су овом народу до грла дошле и до биједе га довеле. Зато нећу одати гдје се налази Царица.

Школа

Некада важна установа и за окупљање грађана, доношење одлука и за васпитавање и дјеце и одраслих полуписмених мјештана. Из ове школе су поникле генерације образованих данас и угледних мјештана расутих свуда по свијету. Сада, ова рушевина служи на раскрсници само као орјентир и ако настави бујати оно растиње око ње и у њој, ускоро неће служити ни зато и заборавиће се. Од школе се види све у Коњском и сви путеви од ње полазе.

Срђево брдо – Срђевица – црква на Подубу

Предходно је ово већ описано у рубрици „црквине“ али овдје је помињем (цркву на Подубу) и Срђево брдо као важан орјентир и сада и у прошла времена. Пuteви данашњи и трагови прошли на овом мјесту потврђују свој правац и овде се разилазе и некуда одводе сваки на своју страну.

Гледајући од школе на лијеву страну први брежуљак до кога води са раскрснице пут, исто на лијеву страну од школе је „црква на Подубу“, а највеће брдо изнад (лијево) је Срђево брдо.

Брежине – Јабука

Пут од школе који води у лијево испод Срђевог брда и крај Срђевице одводи у овај засеок, а могло би се рећи и засебно село које гравитира Коњском. Од поменуте коте удаљено је око 2000м идући уз благу узбрдицу. Овдје су некада живјеле породице:

- Ратковић 4 дома **Ђурђевдан**

Данас живе стално двије породице, а повремено долазе још двије породице. Брежине – Јабука су одмах уз пут са обије стране.

Грабовица

Од задње куће у Брежинама последије 50м одваја се од главног у десно врло лоши макадамски пут излокан од бујица ради стрмине уз коју одводи до прве заравни одакле се угледа село подијељено на два дијела **Грабовица Горња** и **Грабовица Доња**. Од Брежина до ове заравни је око 1500м, а онда се слази низ брдо исто толико до Грабовице Доње и од ње се поново пење уз брдо око 500м полудесно до Грабовице Горње. При спуштању са поменуте заравни у село са десне стране пута налази се озидано **каменом старо појило важно и као орјентир** и за живот становника, стоке и пастира. Важно је појило и за свакога путника намјерника, јер вода у Херцеговини и у њеном ужареном камену лети представља право благо и није честа појава као у

Босни и другим крајевима. Драгоцијеност воде у Херцеговачком кршу, радо ћу приказати кроз једну анегдоту што ми се десила при обиласку парохије и пастирском раду. Лош пут, старо ауто и ужарени камењар у августу лако су условили да ми прокључа вода у мотору па сам свратио у прву кућу, које нису честе ни ушорене овдје и успут идући пјешке „прокључао“ сам и ја од зноја и жеђи и скоро завапио домаћину за канту воде, а он ми је као сваки Хрцеговац смирено одговорио „вина и ракије имамо, вала Богу, у изобиљу и радо ћу те оче почастити, ал' толико воде за оно трнеће немамо за расипање“. И насмијао сам се и постидио у исто вријеме.

Грабовица и Доња и Горња су једно село „на крај свијета“ и остало је некако само за себе. Не припада ни Коњском ни Жељеву. Мукотрпан је и тежак живот у овом камену. За Зубачко поимање села и поменутог значења куће као ријечи, Грабовица није мало село и некада су живјели у њему:

- Ратковић 8 домова **Ђурђевдан**
- Дујановић 1 дом **Ђурђевдан**

Данас живи стално само једна кућа Ратковића и само четири породице (не куће) од Ратковића свраћају повремено. До душе свраћа понекад и Дујановић, ал' он је зет и Зубчани тешка срца присаједине имање и зета. „А дијете је за њим, мора се и то“.

Мацинка

До села или засеока се допире лошим макадамом од Брежина идући право путем (а не скренувши за Грабовицу) у правцу Жељева 2300м. Село је одмах уз пут и са лијеву и са десну страну и куће су груписане. Мацинка гравитира и Коњском и Жељеву и опет је наикако сама за себе. Ни на небу ни на земљи, рекло би се у народу, но свеједно питомо је и уједињено међусобно. Некада су у Мацинки живјели:

- Ђурић 4 дома **Ђурђевдан**

Данас стално живи једна породица (а не кућа) и двије породице повремено долазе. На средини пута између Коњског и Жељева ово село или заселак неки сврставају тамо, а неки овамо. Гдје припадају, препуштам то избору мјештана. Углавном као и сва до сада поменута села сабирају се и сахрањују око Спасове цркве у Коњком.

ЖЕЉЕВО

За Жељево се скреће у лијево од школе у Коњском преко поља па уз брдо крај Срђевице и Подуба до Брежина. У Брежинама се десно скреће за Грабовицу, а право (или улијево) за Мацинку и Жељево врло лошим макадамским путем. Од Брежина до „срца“ Жељева је неких отприлике 6км.

Жељево или Жељева је назив за сјеверни дио Зубачке висоравни надковјешене изнад језера и бране Горица и подразумијева шире подручје са селима и засеоцима. Исто име се користи за само једно село које ћу ради разликовања условно назвати Жељево-центар иако у овим врлетијама Бог свети само зна гдје је и шта је средиште. Дакле прво описујем Жељево као област, а Жељево-центар ћу поменути у засеоцима ради јасније демографске слике. Куће у засеоцима ове области су разасуте и удаљене са имањима једна од друге, што није својствено за села ни Зубаца ни иначе јужне Херцогвине. Закључујући по овоме и свједочењу мјештана и њиховом поријеклу, дошло је до породичне природне подјеле, ради многобројности, до расељавања и насељавања ове области која се не зове без разлога Жељево. Много је плодније, питомије и за држање стада и стоке много практичније од осталих области Зубачке висоравни. За данашњи начин живота ово ама баш не значи ништа и назива се „пасивним крајем“ и „пасивним условима живота“. Отићи од ове Богом дане благодати природе, ширине земље и најпрозрачнијег, плављег и чистијег неба које сам икада у животу видео, отићи живјети у голубарницима званим „станови“, радити у смрдљивим фабрикама и шетати у смогу загушљивих улица било кога града не упоредиво је са Жељевом. У селу си уважени домаћин. У граду си „сељак“ и грађанин трећег реда. Не схватам овај свијет и немам право на расуђивање, а камо ли на суд.

Благи уздах за селом пуним живота подијељен са душама која су га, из разне присиле, напустили и опустили и они и село понукао ме је да подсјетим на изразе „дом“, „кућа“, „фамилија“ и „породица“, имају у Херцеговини другачије значење од истих изрази у неком другом крају Балкана. Што значи да овдје математичко збрајање породица (муж-жена-дјеца) у данашњем смислу значења, нема везе са бројем кућа на Зубцима. Појашњавање „заврзламе“ најбоље нам може послужити за примјер племе Ратковић које је накада било насељено само у Коњском, Орашју и овдје у Жељеву са све укупно неких педесетак кућа у свом зениту живљења на Зубцима. Данас куће Ратковића живе на Зубцима може на прсте свако дијете избројати, али расутих по свијету породица, у смислу муж-жена-дјеца, има преко хиљаду који редовно или повремено обилазе родне

куће. За доказ нудим могућност да свако може погледати у телефонски именик Требиња и Херцег Новог и увјерити се колико је Ратковића и сви су са Зубаца (част изузетцима), а о мобилним телефонима да и не говорим, јер у њих немам увид. Ова „математичка заврзлама“ и збрајање „кућа“ и „домова“ у односу породица у данашњем смислу значења се може примјенити на свако Зубачко Племe.

Жељево је по својој судбини било кроз времена и остало до данас забит и најнеприступачнија област на Зубцима са било које стране да му пођеш. Скоро виси над Требињем и Требиње се види као на длану из Жељева. Испод је магистрални пут за Никшић, а иза магистрала за Херцег Нови, а Жељево нема пута, или има само за ратна возила, а у рат их прве зову и онда не заборављају „уписнике“. Испод је хидроцентрала која струјом снабдијева и друге државе, али Жељево ни до данас 2011. године нема свјетло. Можда су и у праву што одлазе и остављају све овако, деградирани.

Криви До

Послије Мацинке макадам постаје све лошији и на неких 500м скрене се са овог пута улијево па идући доле низ брдо отприлике 1000м виде се куће Кривог Дола у коме су некад живјели:

- Ратковић 3 дома **Ђурђевдан**

Више нико не живи, али повремено долазе све три куће Ратковића.

Јаворов До

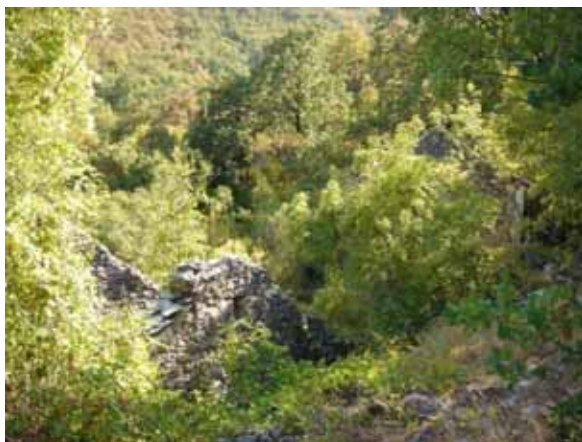

Послије одвајања за Криви До наставља се право путем за Жељева-центар око 500м идући тако и са десне стране пута је Јаворов До у коме су некад живјели:

- Ратковић 1 дом Ђурђевдан

Више не живе у селу, али повремено долазе и одржавају имање.

Носатин До

Прво скретање у десно послје Јаворовог Дола, отприлике на пола пута до Жељева-центра, води колски пут у Носатин До. Данас је овај пут зарастао у растиње и сада више личи на пјешачку стазу која од раскршћа одмах сврће у десно назад у правцу Јаворовог Дола или боље дочарано, раскршће је на врху, а ова два дола су у друга два угла једнакоугаоног замишљеног троугла. Од раскршћа стазом до Носатин дола нема више од 500м. Вјероватно је некад постојала веза између два поменута дола, али данас је све зарасло и нема ни трага од било какве пјешачке стазе. Некада су у овом засеоку живјели:

- Ратковић 4 дома Ђурђевдан

Данас не живи у селу нико, али повремено долазе двије породице.

Школа – Носатин До

Налази се у самом селу у полусрушеном стању и школа је у ствари била кућа коју Мато Трифков Ратковић уступа за школу „док се не врати из Америке“ у коју је отишао одмах после првог свјетског рата. Школа ради пуна ђака све до његовог повратка негдје пред сами други свјетски рат.

Школа – Жељево

Налази се на сто метара удаљена од исте раскрснице за Носатин До и исто са десне стране пута за Жељево-центар који је на домак школе. Вративши се из Америке у своје село и родну кућу видећи је пуну ђака Мато Трифков Ратковић одвоји већи дио уштеђевине и сагради ову нову од клесаног камена школу, пространу и лијепу. Уз школу сагради такође од камена и кућу за учитеље. Нека ти је вјечни помен Мато Трифков и нека те Господ Бог у царству небеском награди за твоју дарежљиву и добру душу. Овако честитих ктитора је све мање данас. Отврдло је срце у Зубчана који имају пара, а они који би радо помогли, осиромашили су и сами су за помагање. Школа је радила до шездесетих година иза другог свјетског рата и потом се гаси ради убрзаног смањивања броја ђака и одласка Жељевљана у свијет трбухом за крухом. Штета.

Школа је и до данас врло очувана. Само је кров пропао, али онако празна и пуста зјапи тугом да ти срце сломи.

Сланица

Идући од Носатин Дола ка раскрсници и Жељеву-центру и отприлике на пола тог пута види се доле у долу (удаљена око 1000м) засеок Сланица. Овдје су некада живјели:

- Ратковић 1 дом Ђурђевдан

А данас нити ко живи нити долази овдје. Ово је иначе старина свештеника Мирослава – Мира Ратковића.

Жељево – центар

Слиједећи, дакле, пут од школе у Коњском и пролазећи кроз поменуте већ засеок на деветом километру стижемо у Жељево-центар. За разлику од осталих заселака, који се налазе свуда околу расути по доловима, овај се налази на једном платоу и доминира и некако је у природном средишту свих осталих. С овог платоа се види Требиње као на длану доле у низини

крај ријеке Требишњице. Доле град и овдје ово село су једно од другог удаљени свега десетак километара, али су далеко једно од другог скоро цијели вијек. Доле, хидроцентрале, путеви, богатство, хране и воде у изобиљу, а горе, оскудица свега. Ни струје ни воде и сиромаштво нагриза и узима свој данак све више из немара од оних доле. У Жељеву-центар живјеле су само породице:

- Ратковић 11 домова **Ђурђевдан**

Данас стално живе 3 породице Ратковића, а повремено долазе и одржавају и куће и домаћинства још 4 куће Ратковића.

Ово село је старина ђаконa Павла Ратковића.

Гниеница

Силазећи путем од Жељева центра ка брани Горици, на неких 300м удаљености од Жељева-центар, одмах са десне стране пута налази се велико прастаро камено појило из ко зна којих вијекова. Очаравајуће лијепо и са много воде и љети и зими. Искористио бих ово мјесто у Летопису, да опет кажем неки коментар и занимљивост везану мало за појило, а више за Зубце. Наиме, све што не знају, не памте, немају предања предака и нису прочитали, Зубчани кажу да је из Грчког или Римског времена.

Руђин До

Стиже се до њега на два начина (овдје не урачунавам пјешачке стазе у прошлости ни садашње ловачке стазе). Први је макадамски пут од Жељева-центар и какав-такав је проходан за теренска возила, али је много заобилазнији од другог ближег, а тај је у равни са Крушевом Густријеном слазећи одозгор од Жељева-центар ка брани Горици, који је нешто бољи од првог, али је исто препоручљив за теренска возила. Кад кажем у равни са Крушевом Густријеном, појашњавам, она се само види са пута на лијеву страну силазећи одозгор ка доле и на тој тачки се скреће за Руђин До лошим макадамом, али не много (неколико стотина метара) и даље наставља некада колски пут, а сада од растиња преостала је само пјешачка стаза којом се иде око пола сата пјешачења до Руђин Дола у смјеру Клобука и Вилуса који се назиру у даљини.

Овдје су некада живјели:

- Ратковић 7 домова **Ђурђевдан**
- Ђурић 5 домова **Ђурђевдан**

Руђин До је опустео и куће су са временом оронуте и више личе на рушевине и омеђине. Овдје више не живи нико, а повремено свраћа по неки старосједиоц и прође по неки ловац.

Подсјећам да у описивању мјеста и броја кућа „некада живјели“, „стално живе“, „повремено долазе“ је затечено стање које сам утврђивао обилазећи и биљежећи за ове двије године (2010 и 2011. Г. Г), што не значи да ће се сутра измијенити слика живља. Неке куће ће се угасити, у неке ће се по неко и вратити, а биће и оних, надам се, којима ће прорадити жеља за завичајем и бар у старости и чешће долазити у родне куће на Зубцима.

Лијепи До

Идући даље пјешачком стазом (која већ одавно није проходна и тешко је уочљива) од Руђин Дола у смијеру Вилуса (Црна Гора) око 40 минута хода иза брда је Лијепи До. Ако рекох да је Жељево најзабаченије подручје на Зубцима, онда је то овај заселак у Жељеву и данас нити ко живи, нити долази овдје (осим ловаца) а некада су живјели:

- Ћурић 1 дом **Ђурђевдан**

И поред забити, ради нечега се ипак зове Лијепи До!?

Крушева Густријена или Густјерна

Ово је задње село одозгор са Зубаца према брани Горици и од ње прво село одоздо од бране ка Жељеву. Идући одоздо од бране излоканим од бујица и киша макадамом уза страну на неких 3000 метара одваја се исти такав пут у десно и силази у увалу гдје се налази Крушева Густријена, врло лако уочљива од свуда.

Овдје су некада живјели:

- Гудељ 7 кућа **Ђурђевдан**

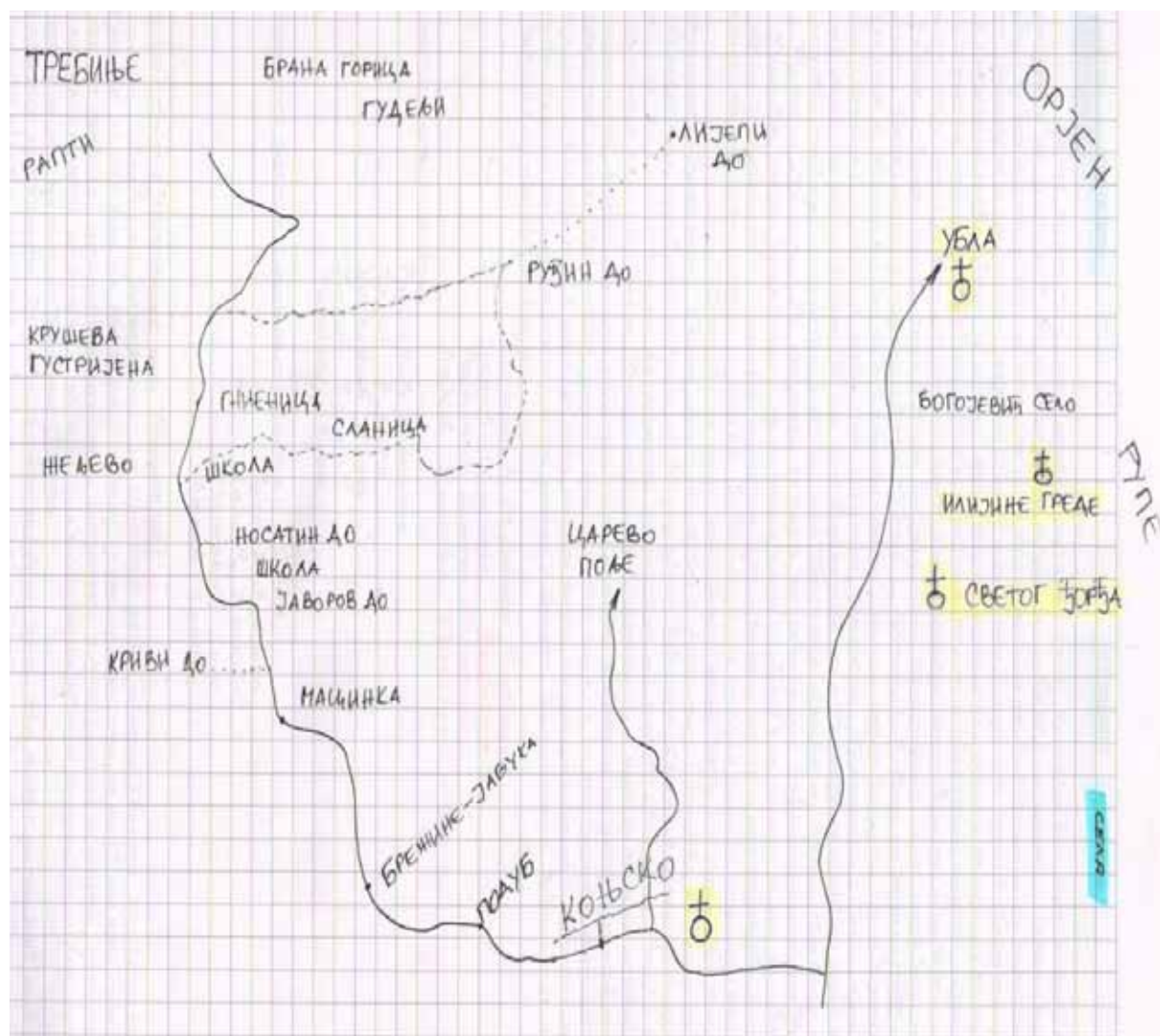
Данас не живи нико, али повремено долазе 3 породице Гудеља и заиста марљиво одржавају куће и обрађују имања. Изразили су чак и добру вољу да ту саграде цркву. Дај Боже. Амин.

Гомиле

Пошто су већ подробно описане предходно у рубрици „ЦРКВИНЕ“ овдје их помињем као важан орјентир на путу од бране Горица ка Жељеву и Зубцима и друго што су тако јасне и уочљиве и од бране и са пута Требиње-Билећа и онога за Никшић и од свуда. Поредане су у низу праволинијски пратећи једна другу од бране ка Жељеву и овај низ гомила и овдје у Жељеву и на Зубцима и можда у Херцеговини је најјаснији и најизраженији. Занимајући се одавно за гомиле уочио сам правило, гдје је једна ту је и друга и увијек у праволинијском низу без обзира колико их има. Нема човјека ни са стране који их први пут види да му не привуку поглед, пажњу, љубопитљивост и питање, шта је оно? А гомиле ћуте у својој тајанственој простоти и задржавају тајну одолијевајући вијековима, иако су од свих грађевина најлакше за разрушити из било ког повода. Подвукао бих само још једном разлику између Херцеговачке Гомиле и обичне хрпе камења. Исте, веће, или мање од гомила, свеједно, за кратко вријеме су обрасле травом, маховином, жбуњем и растињем. На Херцеговачкој Гомили никада не расте ништа и увијек блистају на сунцу Херцеговине!?

Сви мјештани из горе наведених села и заселака сабирају се и Богу се моле и око Спасове цркве у Коњском се сахрањују, изузев једног огранка племена Ратковића који се сабирају око Госпођине цркве у Турментима и ту се укопавају. Такође и Гудељи из Крушеве Густријене се сахрањују око цркве у селу Гудељи поред језера. Амин.

ОРАШЈЕ

Одмах, на почетку, при описивању овог села, придодао бих једну опаску важну и за Орашје и за цијеле Зубце који су ми повјерени на бригу и старање и старење заједно са њима. Зубци су без поговора јединствени на овој висоравни и по обичајима и по поријеклу и по свему што сједињује; и сродство и радост и буне и устаници заједнички против свакога ко угрожава Зубце. И у подјелама међусобним су јединствени, ако их дирнеш са стране и на страни су један за другог, или један ко један исти Зубчани. Најблаже, као парох и свештеник њихов, усудио бих се рећи да се ипак одликују по цјелинама села сваке појединачне области, сједињени у једну заједно у Зубце и вјеру православну. Када бих издвојио географске зоне, онда бих поредао та одличја заједница у једној овако. Убла и Богојевић Село су везани међусобно, а Коњско и Жељево за себе јединствени, али и једни и други се сабирају заједно око Спасове цркве у Коњском. Затим, Орашје, Турменти, Тули, Крај и Подкрај чине једно одличје Доњег Поља и сабирају се око Госпођине цркве у једну заједницу. Следећи сабор и одличје био би око Петкове цркве од Куње Главице преко Граба до Рупа и Долова. По природи ствари, за себе чине издвојене цјелине Рапти Зубачки и Увјећа ради удаљености од осталих села и оба села имају свако за себе своје гробље цркву и црквиште. Сва ова одличја су сливена у једно препознатљиво заједничко и свима њима својствено одличје Зубчана, које се лако уочава када оду на страну било гдје.

Орашје је прво село које чини везу са селима и засеоцима, предходно набројаним, Убала, Богојевић Села, Коњског и Жељева са Великим Зубачким Пољем које маркира, одређује и сједињује висораван Зубачку. Сви се накако сливају и сабирају у њој. Орашје је смјештено на сјеверној страни уз руб Доњег (Зубачког Поља) и види се из поља и из сваког села око поља. Вазда је у сунцу и свјетлости и људи су некако питоми и благопријатни и сиромашни, а опет и богати добродушношћу својом. У Орашје се достиже најбрже и најзгодније асфалтним путем Тули-Убла дужине око 2500м када се са раскрснице, означене путоказом, скрене у лијево још 1400м до села, које се види цијелом дужином пута. Постоје још и друге везе, стазе, путеви са других страна који доводе у Орашје. За љубитеље Зубаца није их тешко упознати. У Орашју су некада живјели:

- Ратковић 14 домова **Ђурђевдан**
- Јелић 12 домова **Ђурђевдан**
- Ресковић 2 дома **Никољдан**
- Лалић 5 домова **Ђурђевдан**

Данас су стални житељи:

- Ратковић 8 домова
- Јелић 3 дома
- Ресковић 1 дом
- Лалић 1 дом
- Паранос 1 дом

Повремено долазе и одржавају имања:

- Ратковић 3 дома
- Јелић 7 домова
- Ресковић 1 дом
- Лалић 3 дома

Челопеке (Челапеке или Чолопеке)

Идући од раскрснице за Орашје даље према Ублима на 1000м са лијеве стране и стотињак метара у страну проналазимо старе омеђине кућа села Челопеке које је давно, давно напуштено и запуштено и препуштено стадима, времену и чобанима. Челопеке су исто стотињак метара удаљене од скретања, са пута Тули-Убла, удесно за Граб и прије њега манастир Светог Ђорђа. Челопеке су старина Јелића и мене нишчег који ово пишем давно већ заборављеног у вијековима царства небеског, али крв је крв и крв није вода. Од куда ја овдје!?

Криваљ

Налази се изнад Орашја на брду, или боље речено иза брда Шишавац или Шишатовац и стиже се до њега врло лошим и излоканим од киша макадамом па на неких 5000м се уставља и иде даље пјешке колским (запрежним) путем око пола сата. До засеока Криваљ се може доћи и са друге стране са пута за Жељево и скреће се у лијево и у брдо између Брежина и Мацинке и то искључиво и само пјешке стазом.

Из Криваља потиче један огранак племена Ратковића-Ђурђевдан им је слава и већ стољеће једно не живе овдје, али још увијек свједоче омеђине, отприлике како сам их, залазећи у растиње,

претраживао, постоје за сигурно од 7 до 10 кућа. Сви Ратковићи који потичу из овог села (некад село, некад заселак, некад пусто) ма гдје живјели, сахрањују се на гробљу око Госпођине цркве за разлику од других Ратковића са Зубаца који се сахрањују око Спасове цркве у Коњском.

Вриједи помена забиљежити занимљивост друге породице из засеока Криваљ, а то су:

- Гордијан једна и једина кућа **Ђурђевдан**

Скоро 500 година из те куће рађа се само по један једини мушки потомак!!! Гордијани су обишли свијет и данас живе у Требињу и не повремено, него редовно долазе у Криваљ одржавајући повећи посјед и родну кућу и то вијековну већ. И данас најстарији Гордијан и глава породице има двије кћерке и једног сина и овај опет има само једног јединог сина. Колико је велики Госод. Амин.

Ћеклина црква – Ћеклино Поље

Ћеклино Поље се простире испод села Орашје и саставни је дио Доњег Зубачког Поља. Ћеклина црква (црквиште) се налази у сред поља и обоје сам већ описао предходно, а овдје их помињем само као оријентир.

ТУРМЕНТИ

Налазе се на сјеверо-западу и на крају Доњег Зубачког поља. Од Тули путем ка Ублима идући око 800м постоји путоказ и скреће се у лијево за Турменти. Све је асфалтни пут, који се с времена на вријеме и покрпи. Идући тако са десне стране се прво примијете кратери (на жалост) изабљене шљункаре и пијеска, иза које је Ћеклино поље и горе Орашје. Потом на благој кривини на лијево (а шта могу кад је стварно тако) осврнемо се на десно и угледаћемо гробље и прелијепу Госпођину цркву. Послије ње се одмах са десне стране почињу низати куће што значи да смо стигли у Турменте, хвала Богу. Ни ближег села ни сложенијег описивања, а довољно је доћи само једном и све је јасно и све прегледно и све под оком.

Шљункара – пјескара

Шљункара није ништа значајно ни лијепо за видјети, али на жалост служи као орјентир да потврди правац, ако сте добро скренули за Турменте мора вам бити са десне стране.

Госпођина црква

Већ је описана и овдје и у рубрици „Храмови“ ове књиге, али осим своје свете љепоте, служи као и важан орјентир. Изнад ње у десно види се Орашје, а у лијево су Турменти и сви засеоци око поља које се отвара пред вама.

Присоје

Залазећи у Турменти од Госпођине цркве на десну страну ово је први засеок, а куће су удаљене од пута уз крај поља око 300м.

Из овог засеока су породице:

- Топаловић
- Мирдиња
- Миладиновић

Ограде

Слиједи засеок и сједињен је са Присојем и дјелују као једна цјелина. У њему су рођени или потичу:

- Радановић
- Гргуревић

Школа – Ограде

Налази се на крају засеока Ограде у врло оронулом стању без крова, али урађена од камена. Ова школа је радила до другог свјетског рата и служила за описмењавање одраслих и дјецу нижег узраста до 4 разреда. Данас скоро нико не зна ни да је постојала и није оријентир пошто је измакнута од пута.

Сасине

Послије Ограда засеок одмакнут пар стотина метара уз пут са десне стране зове се Сасине и врло је мали и скоро непримијетан, али је некада био значајан за овај дио Турмената јер се у њему налазила пошта и продавница. Засеок је познат и служи као орјентир. Овдје су живјели:

- Радановић

Возник

Локва, вода и појило од клесаних громада камена одмах уз Сасине и примјетна са десне стране пута и служи као орјентир на до ње раскрсници. Возник је и данас врло значајан због воде и као појило за стоку. Овдје се и завршава Доње Поље.

Грабовача

Од Возника идући путем ка Гаришту, прије села се скрене у десно и уз брдо стазом око 150м налази се још једно кружно од клесаног камена урађено старо појило које и дан данас служи за исту сврху.

Вранковине

Идући од Госпођине цркве узаним асфалтним путем кроз поље ка Гаришту, последњем засеоку Турмената, сви до сада поменути засеоци, појила и орјентири се налазе са десну страну и увијек по крајевима поља при брду. Вранковине су први засеок са лијеву страну, исто уз крај поља и од Госпођине цркве удаљене око 1300м, а од скретања за село до првих кућа око 300м. ово село (или заселак) се запази одмах са пута асфалтног, а у село са њега воде три пољска макадама, са почетка, средине и краја села који се сједињују у селу између кућа.

Овдје су живјели и одавде су породице:

- Радановић
- Мирдиња

Каурача

На сред поља и првог пута за Вранковине, скренемо на лијеву страну, тако рећи, враћајући се у правцу Госпођине цркве и полудесно око 1000м ка брду залазећи у шипражје разоткрићемо омеђине Каурача и његових кућа. Пусто је све. Из Каураче су изашли:

- Радановић
- Радојчић

Селишта

Одаљујући се од Каураче, у правцу Госпођине цркве, али све више у десно и све више залазећи у непроходно шипражје ка брду, одједном испод брда пред нама пукне пропланак и велика ливада са омеђинама некада живих кућа. Ту сам запазио једну одбачену, засебно, у драчи, предивну и претешку у камену исклесану каменицу која је некада служила за умивање, прање суђа и веша. Допала ми се много и почаствовало би њено мјесто у манастиру, али ако поменеш Србину да цијениш и да ти је стало до тога, он не да, зацијени то цијеном ван памети, а ако ли нећеш и незаинтересован си, он ти то на силу утрапи. Морам се довијавати са пуно труда и стало ми је да каменицу видим у манастиру за свједочанство и љепоту Зубчана и у мукотрпном животу, иначе ће овдје зарастати и за 2000 година са усхићењем бити откривена од археолога.

Све то зависи од потомака из Селишта куће:

- Радановић

Космата или Космртна Главица

Слиједећи поменути правац (Госпођина црква-Гариште) код Возника води пут у лијево до овог засека око 1000м и тај засеок се види лијепо од појила наведеног. Одавде су породице:

- Радојчић

Гариште или Гаришта

Ово је задњи засеок идући асфалтом од Госпођине цркве у дубину Турмената и ту је крај и пута и асфалта и „свијета“ и одатле су:

- Пантовић
- Шараба
- Чоловић

Узгред речено, ово је старина свештеника Бориса Чоловића.

Турменти (све укупно цијело село)

Нема ни једног села на Зубцима да је брже опустјело за двадесетак година. Турменћани су благе нарави, разговорљиви, дружељубиви, а посебно вриједни и радни за себе, своје и да помогну све и свакога. Село је лако доступно и прегледно, на примјер, ако се стане на сред поља види се околу сваки засеок Турмената. Ради оријентације, Зубчани су у некадашња времена слазили у Требиње преко Турмената користећи двије пјешачке стазе. Једна слази у насеље Гучина, а друга преко Рапти у насеље Полице. Трећа је аутомобилом на Тули. У Турментима су некада живјели:

- Миладиновић 14 домова **Ђурђевдан**
- Радановић 11 домова **Ђурђевдан**
- Шараба 11 домова **Томиндан**
- Мирдиња 7 домова **Ђурђевдан**
- Пантовић 6 домова **Ђурђевдан**
- Гргуревић 5 домова **Ђурђевдан**
- Топаловић 5 домова **Ђурђевдан**
- Чоловић 2 дома **Ђурђевдан**
- Радојчић 2 дома **Ђурђиц**

Данас стално живе:

- Миладиновић 3 дома и повремених 9 домова
- Радановић 3 дома и повремених 11 породица
- Шараба 1 дом и повремених 5 породица
- Мирдиња 3 дома и повремених 3 породице
- Пантовић 2 дома и повремених 3 породице
- Чоловић 1 дом и повремених 1 породица
- Гргуревић само повремено 3 породице
- Топаловић само повремено 3 породице
- Радојчић само повремено 1 породица

Они који повремено долазе у Турменте су породице (муж-жена-дјеца), а нису убројани сви који потичу из те куће (дома). Многи су већ и заборавили гдје су Турменти.

Сви мјештани Турмената и његових засеока се сахрањују и сабирају око Госпођине цркве.

Калуђерски Кланац (или Калуђерске Рупе)

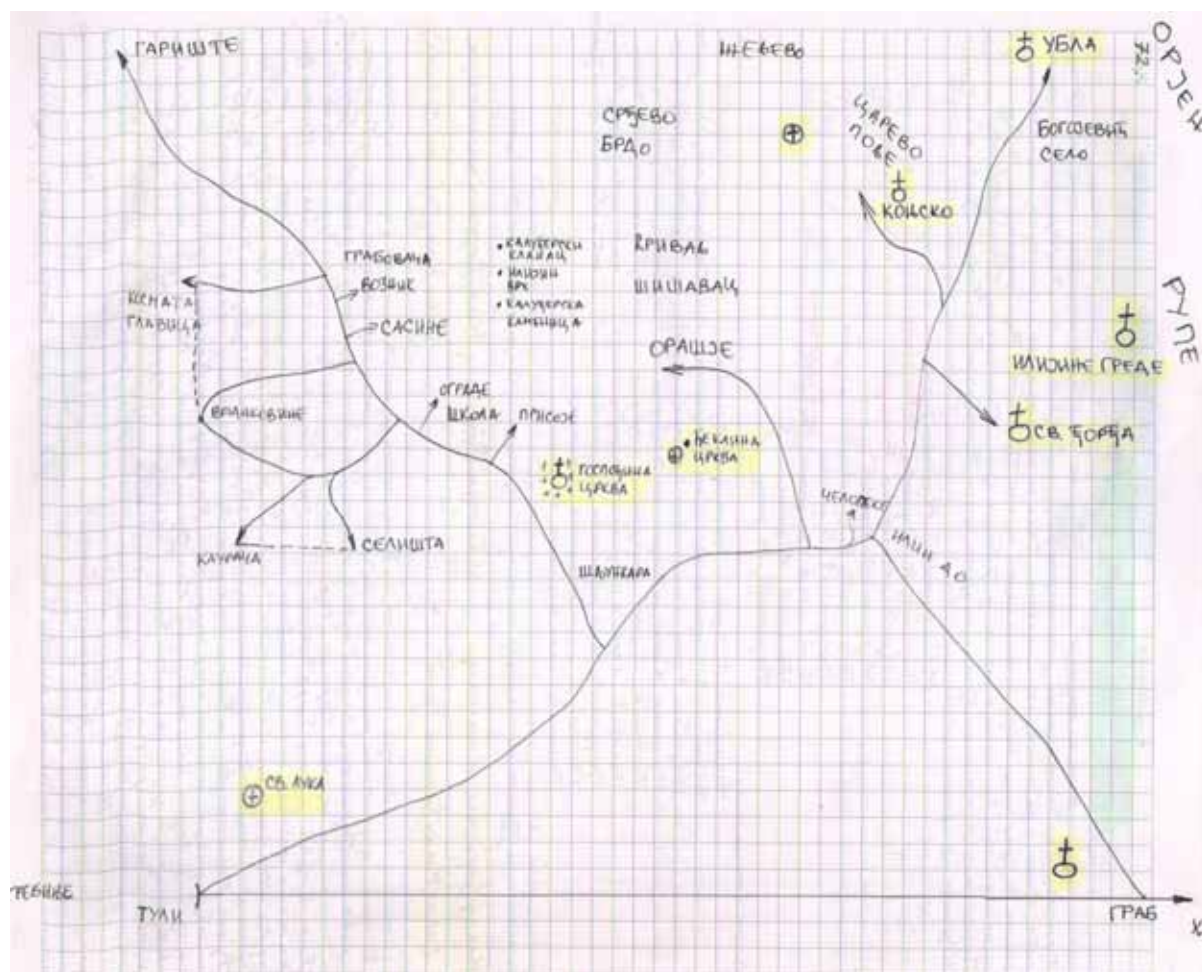
Илијин Врх

Калуђерска каменица (или Калуђерска Долина)

Сва три ова мјеста су близу једно другог, отприлике у пречнику 2000м. До њих се достиже на два начина и оба су са десне стране пута идући од Госпођине цркве ка Гаришту. Задње куће у том низу са десне стране су Радановићи и Гргуревићи, а засеок им се зове Ограде. Горе изнад се уздиже врло стрмо брдо и зове се Несла(н) Врх, а први у низу брда на лијеву страну гледајући из Ограда зове се **Илијин Врх**. На њему постоје остаци тврђава или кула, а можда и цркве, Бог Свети зна, но даље идући опет улијево, ка Рапима Зубачким, слиједе вртаче и пут између раздвојених брда која чине природни кланац и ово народ зове **Калуђерски Кланац и Калуђерске Рупе**. Спуштајући се благо опет у лијево ка Гаришту налази се једна мала долина са обрадивом земљом

коју народ зове **Калуђерска Долина** и ту се налази каменица са питком водом коју народ зове **Калуђерска Каменица**. Ово је први начин да дођете до ових мјеста, а други је далеко блажи из супротног правца. Од појила Грабоваче кренете без напора уза страну и за двадесетак минута стижете у Калуђерску Долину, па онда слиједе Калуђерски Кланац и Илијин Врх. Данас је све ово зарасло и пусто.

Мене су привукли називи ових мјеста и осим дугог пјешачења, нисам много докучио нити сазнао. До писаних трагова (ако их има) нисам дошао, а сјећања и предања ријетких житеља су врло блиједа и непоуздана, тако да ни ја не могу посвједочити ништа посебно, али ови називи мјеста ме привлаче и ако Бог да, нешто ћу и докучити.

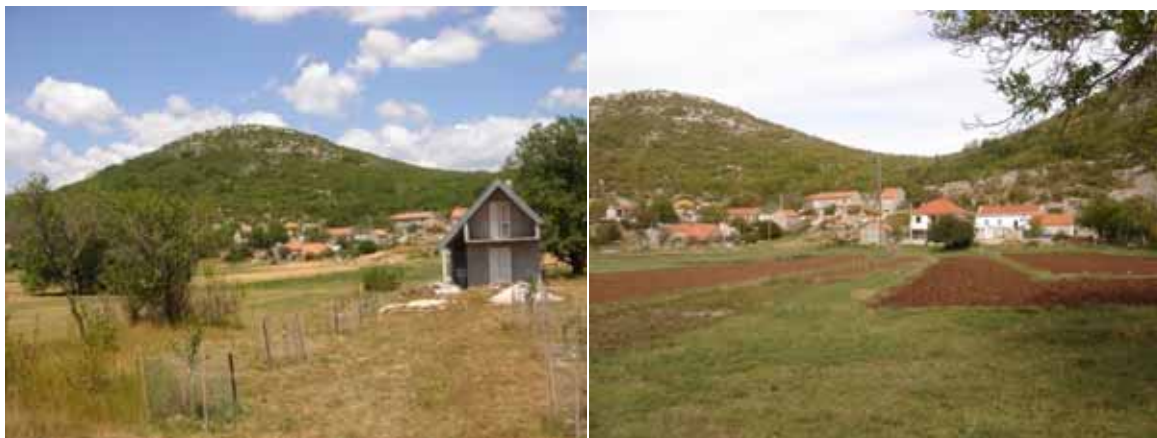

ТУЛИ

Ово је прво село из правца Требиња чим се успењете магистралом за Херцег Нови на Зубачку висораван и смјештено је са обије стране пута, мада је далеко већи дио села са лијеву страну измакнут од магистрале. Тули се дијеле на Горње и Доње, не знам због чега, мени се стекао дојам и како се пазе и како живе дијелећи заједно све даће и недаће да су једно село. У оба дијела села се улази са магистрале или са пута за Убла. Овдје морам истаћи једну својственост Туљана. Било са које стране прилазе кућама свако презиме, па и породице имају свој сопствени пут и то добро урађени. Нисам видео мањег села, а већег лавиринта од разгранатих путева и путељака и ни ово не разумијем и остављам другом да докучи. Село је старо и ново са школом (бившом), продавницом, атрактивном Херцеговачком конобом и црквиштем Лучин Крст. Тули су најближе Требињу, уз саму магистралу, а скривене у шуми.

Тули Горње

Стојећи на сред пропланка обрадивих њива, леђима окренути Тулима Доњим имамо пред собом разасуте куће уз брежуљке засеoka или дијела јединственог села Тули Горње. Са истог положаја слиједимо погледом куће са лијева на десно у полукругу и овако су презимена старосједилаца:

- Кисин 4 дома; сталних житеља 2 дома

- Дабовић 4 дома; сталних нема
- Спаић 3 дома; сталних житеља 3 дома
- Риђешић 3 дома; сталних житеља 1 дом
- Шараба 1 дом; сталних нема

Повремено долазе и надгледају родне куће сви по двије породице и то:

- Кисин
- Риђешић
- Дабовић

Напоменуо бих успут да Спаићи из Тули Горњих немају рођачке ни крвне везе са Спаићима из Граба и Рупа и већ одавно су се одродили иако славе исту крсну славу Јовањдан. Следећа занимљивост је да Требиње нема золошки врт, а Јово Кисин из Тули Горњих, засеока од петнаестак кућа, као љубитељ животиња има свој приватни золошки врт и све животиње храни о свом трошку и пушта да их виде само пријатељи куће и природе мајке.

Тули Доње

Су са обије стране магистрале, с тим што је већина удружених у групи кућа стотињак метара са лијеву страну пута. Судећи по уској огради сувомеђи пута који води до средине засеока, стајама, гувнима, избама и кућама све од камена руком клесаног изграђене, очигледно је посвједочити да је ово село заједно са Увјећом најстарије на Зубцима. Овдје су некада живјели:

- Кисин 14 домова од којих је данас сталних само 4 дома
- Милиша 5 домова, а данас стално живе 4 дома

Повремено долазе на имања само двије породице Кисина.

Сви поријеклом и садашњи мјештани Тули и Горњих и Доњих се сабирају и сахрањују око Госпођине цркве.

Школа – Тули

Школа се налази у боровини на брежуљку Лукин или Лучин Крст. Види се са пута за Убла са лијеве стране и удаљена је од њега око 200м. била је пуна ђака до седамдесетих година 20. Вијека, а данас је то извиђачки дом. На овом брежуљку су у 18. вијеку Турци саградили кулу-утврђење и из те куле излазили и чинили зло и зулум и злостављање и сијали смрт по Зубцима. Зулумћари су брежуљак и кулу поисламили и назвали је Истикан, а српске јуде и турске улизице су му тепали (брежуљку и кули зла и смрти) од милоште Ишћикан. Турци не само да су поисламили брежуљак и кулу него су сравнили са земљом цркву светог апостола Луке одмах испод брежуљка. Срушили, сравнили, загнули са земљом и потабали по њој и сијерили и шемлучили „да ништа влашко не остане“.

Убоги и потлачени, али побожан, честит Зубачки народ је преносио својим потомцима о постојању цркве и то мјесто знали и звали Лукин или Лучин Крст. Али само то мјесто, а изнад њега брежуљак је задржао име Истикан чак и у бившој комунистичкој Југославији „ради братства и јединства“, а нити је икада било ни братства ни јединства са потурицама, наводно вјерницима, који су више и данас одани Турској, него што држе до ислама и рамазана. Истикан је „ишћикан“ и сијао зло дуго по Зубцима, све док у 19. Вијеку није подигнут устанак честитих јунака Зубчана, простих домаћина и њихових синова под вођством војводе Луке Вукаловића. Истикан је „ишћикан“ и бег је „ушћикан“ и кула је са зубом времена сама од себе пропала.

Повампирене потурице и потплаћене српске улизице настављају да његују „историју Истикана“ све до почетка грађанског рата (1989-1996). Археолози долазе и врше ископине по брежуљку и околи, а „све у корист науке“. Е, алал вам ваша вјера и наука навикани археолози када се бавите са 18. И 19. вијеком, а сваки свињац, ограда, тор и обор, стаја и појило и кућа на Зубцима је стотину година бар старија од вашег Ишћикана, ишћиканог и извћиканог од „телала“ по Херцеговини. А што болан ви „учене главе“ се нисте никад запитали зашто, нити игдје записали да Зубчани Срби православни од увијек ово мјесто зову Лукин или Лучин Крст. На Зубцима вам је било довољно да заровите два метра у дубину свуда по селима и брдима и да откријете двије хиљаде година у прошлост.

И после је поменутог задњег рата долази археолог на Зубце да се бави Истиканом и са поносом објављује „своје научне радове“ и штампа брошуре неби ли се прославио. Археолог, Србин (ако зна шта то значи) и то поријеклом са Зубаца. Свака ти част Србине. Божији прст га наводи да (истражујући турску кулу) откопа темеље Лукине цркве. Шта ће јадан није их могао загрнути ни сакрити. Видио народ. Искористио је то у своју славу и после је „открио“ Ђеклину цркву као да је открио Америку. Болан археоложе то Зубачки народ ћутљиви зна и гдје су цркве и на чијем имању и о томе ћуте и само преносе својим потомцима. Поучени свирепом историјом и страдањем у мукотрпном животу Зубчани су отворили заћутали и са подозрењем гледају на сваког странца и са не повјерењем га саслушају. Ћуте и чекају „боља“ времена. Такви су. Колико тајни сад знају житељи које скривају Зубци, археолозима и сличним научницима би требало 100 година истраживања да то открију. Треба имати слуха за народ. Проницао сам душу њихову, али још сам далеко да задобијем и повјерење Зубчана. Лакше је ући у Европску Унију него на Зубце и лакше је добити Америчко држављанство него Зубчани да те приме за свога.

Све ово записах из љубави према Зубцима и у славу Бога. Амин.

Лукин или Лучин Крст

Већ сам предходно приказао бар донекле ово црквиште испод школе (данас извиђачког дома) у Тулима, око 150м далеко од пута за Убла са лијеве стране. Описујући село Тули овдје му само придајем важност које заслужује Лукин Крст.

Сви мјештани и они поријеклом из Тули Горњих и Доњих се сахрањују и сабирају око Госпођине цркве.

КРАЈ – Подкрај

До сада сам описивао сва села и засеоке са лијеву страну магистрале која дијели Тули, а ово је прво село када изађете из Требиња на Зубце са десне стране. Иначе, од Тули до Граба са лијеве стране се простире Горње Зубачко Поље и осим манастира Светог Ђорђа и Петкове цркве нема ни једне куће нити омеђине. Да се разумијемо, да магистрала дијели поље, које је истина мањи дио, али је и са десну страну све до Граба.

Крај и Подкрај су два села једно иза другог физички одвојена око 1000м и нису ни по презименима у вези, али занимљивост је у томе што ни до данас нису сигурни мјештани како се које зове. Једни тврде једно, други друго, а трећи су у недоумици. Логично је да послјије краја буде и подкрај и при крају да буде поткрај по српском језичком схватању појмова и назива. Тврдње и недоумице трају све до данас и зато их овдје употребљавам у оба назива да направим мали компромис и бар малу разлику. Узимајући да је прво село са десну страну магистрале (удаљено око 300м) из правца Требиња са називом КРАЈ – Подкрај и друго ПОДКРАЈ – Крај, покушао бих их описати. У првом селу (КРАЈ-Подкрај) некада и данас живе само породице:

- Пажин 6 домова од којих стално данас живе само 3 дома, славе **Ђурђевдан**.

Повремено долазе још двије породице Пажина. Најпознатији фризер у Београду за „вип личности“ је Недељко-Неђо Пажин из овог села гдје и сад долази у родну кућу.

ПОДКРАЈ – Крај

И ово село као и предходно је груписано са кућама и сливено заједно. Мало је комплексније са презименима од првог.

Некада су живјели у овом селу:

- Продановић 4 дома Ђурђевдан
- Даниловић 8 домова Ђурђевдан
- Вукашиновић 4 дома Ђурђевдан

Данас живе стално:

- Продановић 2 дома
- Даниловић 3 дома, а повремени су 1 дом
- Вукашиновић 3 дома, а повремени су 1 дом

Попа Даниловића кућа

Из овог села су историјске личности, генерацијама свештеници, од којих су најчувенији поп Саво и поп Јово Даниловић. Следећа позната личност је Предраг Даниловић чувени кошаркаш и код нас и у свијету. Видио сам и дружио се са многим познатим личностима и неки од њих се исповиједају код мене и долазе на Зубце, а нису Зубчани, али кошаркаша Пеђу „нашег“ нисам упознао никад нити долази на постојбину нити родну кућу обилази нити ком помаже. Од куд знам. Можда је у праву. Бог свети и он сам зна због чега.

КУЊА ГЛАВИЦА

Послије Краја и Подкраја идући магистралом ка Грабу прва примијетна велика у рушевинама звана кућа Климовића млин и једина у пољу је оријентир за Куњу Главицу, јер се тик уз њу скреће удесно путем макадамским преко поља до брдашца гдје се налази овај засеок или село. Овдје су некада живјели:

- Крчум 2 дома **Јовањдан**, сада стално живи 1 дом
- Климовић 4 дома **Ђурђевдан**, стално живе иста 4 дома

Повремено долазе и одржавају куће и посједе:

- Крчум 2 породице (не куће или дома)
- Климовић 2 породице (не куће или дома).

Од Куње Главице па све према Грабу сахрањују се и сабирају око Петкове цркве.

ВУКОДОЛ

Од Подкраја и кућа Вукашиновића иде се горе преко брда, што значи Зубачко Поље остаје за леђима, око неких 40 минута до сат хода пјешачком стазом и стиже се у Вукодол. Једва се могу пронаћи омеђине кућа зараслих у драчу и растиње. Нико се и не сјећа када су Вукодол напустили последњи житељи, али народно предање приповиједа да су данашња племена произашла сва из Вукодола (осим оних који су пребјегли из Црне Горе).

Ђе се Богу моли

Од исте коте идући доле низ брдо према Вукодолу отприлике на пола пута и пола сата пјешачења стиже се у Ђе се Богу моли. Препознатљиво је ово мјесто по једној каменој плочи, која се мора уочити, јер се разликује од пејсажа.

Дренови До или Дренов До

Од Куње Главице горе преко брда па онда низа страну доле око пола сата хода пјешачком стазом стиже се у Дренови До гдје су некад живјели:

- Крчум 2 дома **Јовањдан**
- Милојевић 3 дома **Ђурђевдан**

- Леро 1 дом **Ђурђевдан**

Данас живи само једна кућа Лера, а повремено долазе:

- Крчум 1 дом
- Милојевић 2 дома
- Леро 1 дом

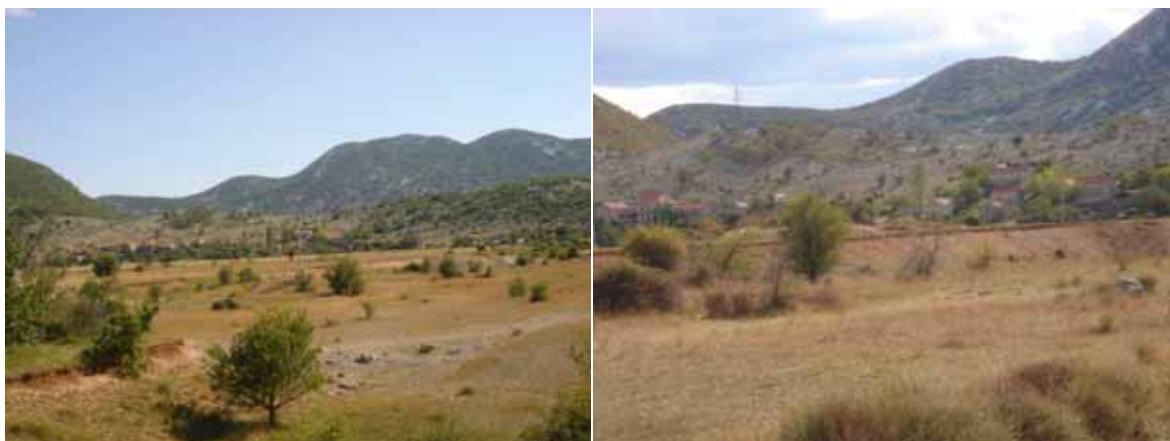
Бојадраж До

Између Ограда и Прокоса горе изнад води коњски пут низ стрмину око пола сата хода и стиже се у Бојадраж До гдје су некада живјели:

- Милојевић 1 дом **Ђурђевдан**

Данас не живи нико, а повремено свраћа само једна породица Милојевића.

Прокос

Могао би се назвати и село и заселак што је у Херцеговачком смислу поимања прихватљиво и једно и друго. Прокос слиједи послије Куће Главице са десне стране магистрале идући према Грабу и уз крај је поља као и друга Зубачка села и засеоци. Данас нико не живи, а некада су живјели и повремено долазе и одржавају посједе из двије куће Милојевића само по нека породица.

Ограде

Помињу се врло рано у историји прије Граба, мада Граб данас доминира.

Слиједе послје Прокоса, исто са десну страну магистрале неколико стотина метара удаљене и скоро спојене са Грабом. За разлику од других Зубачких села овдје су куће удаљене једна од друге. У Оградама су некад живјели:

- Вучуревић 2 дома **Света Петка**
- Курајица 2 дома **Ђурђевдан**
- Милојевић 2 дома **Ђурђевдан**
- Кисјелица 2 дома **Аћимовдан**
- Вицо 2 дома **Ђурђевдан**

Данас стално живе:

- Вучуревић 2 дома
- Курајица 2 дома
- Кисјелица 2 дома
- Вицо 6 домова

Повремено долазе:

- Вучуревић 2 дома
- Курајица 2 дома
- Милојевић 2 дома

Поново по ко зна који пут напомињем да дом или кућа нису исто што и породица. Напримјер, овдје сам записао повремено долазе 2 дома (или куће) Милојевића, а ја сам упознао бар 5 породица (у смислу муж-жена-дјеца) што повремено долазе у ова 2 дома, а има их далеко више. Други примјер, пише да су живјели некада Вицо 2 дома, а данас стално живи Вицо 6 домова што значи да су се кроз времена размножили и онда подијелили у 6 засебних кућа (домова) из којих је изашло ко зна колико породица. Просто, зар не!?

ГРАБ

Некада, у прошла времена, села Коњско, Турменти, Тули и Богојевић Село, свако од ових по броју кућа и житеља надјачавало је село Граб, али Граб је био и остао административни центар Зубаца и данас по броју кућа и житеља највећи, хтјели ми то или не. Били добри или лоши, али ту су. Напоменуо бих узгред да је стварни географски центар свих Зубаца Илијна црква на Илијним Гредама, али је без гробља и без становника па и ту Граб побјеђује као апсолутни центар Зубаца. Овдје је вазда била мјесна заједница, пошта, продавница, школа, кафана па и у сваком рату штаб. Идући из Требиња, Граб је на крају Великог Зубачког Горњег Поља и магистрални пут за Херцег Нови пролази кроз сред Граба и раздваја га на два дијела. Од Граба се дијеле три врло значајна правца и пута. Поменуо бих прво стари пут за Херцег Нови који је пролазио кроз центар Граба и преко Рупа до црногорске границе и тамо Врбање и Крушевица слазио на море. Други пут исто стари је повезивао Зубачка села према Хрватској и првим у њој селима (Мрцине, Дубравка и Конавле) и за разлику од оног за Рупе који скреће уз брдо на лијеву страну идући од Граба, овај је са десну страну силазио доле до границе са Хрватском, која је данас затворена за све. Трећи важан пут је наново изграђен и просјечен и широк и асфалтиран ка Херцег Новом. Прије данашње граничне и царинске контроле БиХ се удесно одваја и слази доле пут према Хрватској, а на исто тако 500м само послје граничног прелаза, у тампон зони одваја пут за Рупе у лијево и води уза страну. Право наставља магистрала и води ка граничном прелазу Црне Горе и Херцег Новом. Са магистрале прије границе БиХ, одваја се одмах послје Граба у лијево и у брда (Рупе) пут за Сквозник, а нешто ниже према Грабу други пут се у десно одваја за засеок Запрасјака.

Граб је данас најмногољудније село на Зубцима и у њему су некада живјели:

- Спаић 21 дом **Јовањдан**
- Пиштињат 4 дома **Јовањдан**
- Асановић 4 дома **Јовањдан**
- Климовић 1 дом **Ђурђевдан**
- Кисјелица 2 дома **Аћимовдан**
- Вицо 6 домова **Ђурђевдан**
- Вучуревић 3 дома **Света Петка**

Данас стално живе:

- Спаић 18 домова, а повремено долазе и одржавају куће још 7 домова Спаића

- Пиштињат 4 дома
- Асановић 3 дома, а повремени су још 2 дома Асановића
- Климовић 1 дом
- Вицо 5 домова, а повремених су још 5 кућа Вица
- Вучуревић 7 домова, а повремених је једна кућа Вучуревића.

Постоји Граб центар кроз који је одувијек пролазио пут за Херцег Нови па тако и подијелио Граб на лијеву и десну страну села и на лијеву страну на крају, али исто везан са кућама уз Граб заселак Коњушица.

Уз Граб бих придодао засеоке или села у које се скреће на десну страну са пута за Херцег Нови, али та села су смјештена око Штировника и више су гравитирали њихови мјештани према Конавлима у Хрватској.

Коњушица

Је саставни дио Граба, и ако се у центру Граба, прије узбрдице ка Рупама и Црногорској граници, скрене у лијево испред поште (бивше) узаним асфалтним путем, задње куће припадају засеоку Коњушици и ту престаје асфалт, а пут иде даље поред манастира Светог Ђорђа и у Илин Долу се спаја са путем Тули – Убла. Житељи Коњушице су већ описани и сврстани у Граб, али бих само навео презимена кућа и породица у Коњушици, а то су Спаић и Асановић. Коњушица је старина свештеника Горана Спаића.

Бравеник или Бравник

Од задњих кућа Коњушице (дијела Граба) зараван велика испод Илијних Грета па све до подножја Малог Свитавца зове се Бравеник. Зубчани овдје никада нису градили куће нити постоје омеђине ни трагови кућа, тврђава ни кула ни њихових ни туђих. Ово парче Горњег Зубачког поља је кроз времена служило првенствено за пландовање оваца, коза и стоке, јер су могли овдје да их напоје, а зараван је повелика и погодна за испашу. Ето по томе се и зове Бравеник.

Извор вода је назив пећине на крају Бравеника испод Свитавца са живом водом, која је и те како добро дошла бравима и крупној стоци да се напоје.

Аустријска чатрња

У сред Илијних Грета гдје се стапају са Бравеником налази се велика и данас у функцији и пуна воде стара, али квалитетно урађена Аустријска чатрња. О значају воде на Зубцима и у Херцеговини цијелој, додао бих већ речено и познато. Вода у Херцеговини, у овом кршу и крашу, значи живот и све друго да се опстане на овом ужареном камену гдје су извори права ријеткост и благодат.

Назив Аустријска чатрња је указатељ да су се овдје смијештале војске (близу воде) разних окупатора кроз времена и дириговале Зубцима и тлачили Зубчане. Потврда томе су и рушевине монтажних касарни бивше и несретне, вјештачке творевине Југославије, која никоме добра није оставила, али због честих резерви војске је Бравеник урезала у сјећање многима.

Пут од Граба ка Илином Долу је граница Бравенику са западне стране (према магистралном путу), а манастир Светог Ђорђа је крај или почетак Бравеника, зависи одакле ко гледа.

Манастир Светог Ђорђа

Је у истом низу описивања заселака и орјентира Граба и налази се уз крај (на почетку или крају поменуте заравни) поља тачно испод Плаве Плоче. Описао сам га и описиваћу га док сам жив и нека га моји следбеници описују послје до васкрсења мртвих. Заслужио је. Доста је било

ћутања. И гробови око манастирске цркве ће проговорити, ако будем ћутао. Желим прво да разчистим и отресем од себе и манастира прах прљави, погрдних назива. Да подсетим само, направићу кратак рез у историју манастира Светог Ђорђа. Засигурно је заживио и саграђен у доба Немањића (средњи вијек), а можда вуче коријене и из ранохришћанских времена. Засигурно је срушен и спаљен и побијено 14 калуђера и мали број избјегао масакр у инвазији Османлија на Зубце. Засигурно је прошло више од стољећа када Богу угодни, побожни, напаћени, измучени, али честити и одлучни тадашњи Зубчани дижу изнова и васпостављају манастирску цркву у најтежа времена новије историје и довршавају је 1901. Године Господње. Засигурно је и то да су је тада назвали Ђурђева црква и тако су је звали и тако је зову и данас њихови честити потомци.

Онда је дошла зла коб и зла крв и зли људи и гори господари и опоганили народ и све што је свето. Ђурђева црква се затвара за вјерне душе и чојства и јунаштва достојне домаћине и њихову чељад. Разваљују се врата црквена и авлија. Црква се отвара за стоку и овце и у њој резервисти врше нужду и уза зид пишају и по зидовима исписују „напредне“, „цивилизоване“ и богохулне „пароле“. Како у њој, тако још горе у Илијној цркви на гредама. Примитивизам, идиотизам, вандализам и свако пљување по светом и лијепом што су преци у зноју и крви изградили, бива награђен и подржан од комунистичке власти бивше Југославије. Иако су имали и на Зубцима и у цијелој Херцеговини мјеста изградити касарне и нико им није смио нити могао забранити, изградили су касарне тик уз саму Ђурђеву цркву „да се имају ће попишат' !!! „Присуство цркве се није могло избјећи, а радо би је срушили „јер је опијум народа“, а које данас још увијек на власти опијуме они народу потурају!!? Цркву нису срушили да покажу „слободу вјероисповијести“ и „демократију једнаку према свим народима и народностима“. Све су погазили, омаловажили, што су им очеви радили и градили и на дједова светиње пљували и оставили све и ништа им није било свето. Једино су се одушевљавали сваки час и на сваку ријеч идола (кретена) на власти узвикивали из петних жила „живио друг.. (тај и тај)“. Боже благи, Боже драги, молим ти се да сачуваш овај народ и не понови вријеме оно.

Виспрено, лукаво, безбожно и цинички се из тих времена још увијек протурају и потурају имена за манастирску цркву. „Бравеник“, „Брвеник“, „црква на Бравенику“ и „црква под Бравеником“ и још „Касарне“! Честити народ, не из злобе, него онако честим понављањем усваја ове називе. Свједочим да је ово чиста злоба и ови називи су цинизам и омаловажавање. Касарне су прикалемљене уз Ђурђеву цркву задњих 50 година комунизма, а манастир постоји и постојаће у вијековима Божијим. Ако се манастир налази тачно испод брда **Завршје** (наставак Илијиних Греда) и тачно ипод каменог масива у том брду који се зове **Модра** или **Плава Плоча**. Зашто се хватају за брабоњке и браве и бравеник када је од укупно око 400 дулума заравни зване Бравеник, само девет дулума што су опасана сувомеђом (каменим зидом) и чине манастирску порту. Ова порта је са три стране окружена шумом и само она страна према касарнама има везу са поменутом заравни званом Бравеник. Па како онда, послјије свега посвједоченог, црква и манастир нису названи Завршје, Модра Плоча, Плава Плоча или Зубачка шума!? Једноставно, зато што су ови називи умиљнији и милозвучнији и за људе су, а „бравеник“ је за браве и брабоњке.

Једном за свагда да се зна. Поштујући науку, историју и народно предање манастир је од вијекова посвећен Светом Ђорђу (и то још свједоче гробови око њега) и цркву новоизграђену (1901.) градитељи Зубчани су назвали **Ђурђева црква** и тако је и данас зову честити и побожни Зубчани. Па тако нека буде и биће. Амин.

Запрасјака (Прасјака или Пресјака или Прешака) – Подштирје

Сад почињем описивати десну страну магистрале од Граба ка Херцег Новом. Први заселак или село од Граба испод Штедра је овај засеок и за њега, или ка њему се скреће са главне магистрале одмах (1000м) од Граба. Пут макадамски силази у једну долину око које се налазе куће гдје су некад живјели:

- Вучуревић 3 дома **Света Петка**
- Вицо 1 дом **Ђурђевдан**

Данас не живи нико, а повремено долазе и одржавају имање једна кућа Вучуревића.

Пробојев До – Подштирје

Идући ка граничном прелазу БиХ, магистрала се лагано пење уза страну, а са ње се види доле низина па брдо Штедар (са десне стране) и у сред брда примијети се један предиван засеок који се зове Пробојев До. Негдје на средини пута од Граба до границе скрене се у десно доле ка Хрватској и први макадам опет у десно води до овог засеока. Данас нити ко живи нити долази овдје, а некада су живјели:

- Вицо 1 дом **Ђурђевдан**

Завиљинак (Виљинак или Подвиљинак) – Надштирје

Скренувши са магистрале од Граба на пола пута до граничног прелаза БиХ ка Конавлу и Хрватској и после скретања за Пробојев До, први следећи макадам у десно води горе у брдо (Штедар) ка овом селу. Завиљинак се састоји из два дијела и кућа видљивих „са ову страну брда“, и кућа невидљивих „са ону страну брда“. На врху брда се налазе остаци темеља цркве из средњег вијека које се зове Црквина. Данас у Завиљинаку не живи нико, а некада су живјели:

- Вицо 1 дом **Ђурђевдан**
- Вучуревић 1 дом **Света Петка**
- Кисјелица 2 дома **Аћимовдан**

Само једна кућа Кисјелица повремено долази у село.

Јаблан До – Подштирје

Послије скретања првог и другог села у брду идући даље истим путем за Конавле (Хрватску), наилазимо на село поред пута са десне стране које се зове Јаблан До гдје су некада живјели:

- Вицо 4 дома **Ђурђевдан**

У селу више не живи нико, али имања обрађују породице из све четири куће Вица.

Кожан До – Подштирје

Одмах иза Јаблан Дола уз саму Хрватску границу исто са десне стране пута налази се ово село. Тачније, географски, речено, оба села се налазе у једној великој долини према мору заједно са Конавлем (Дубравком), али већ вијековима раздијељени државном границом. Више у овом селу нема живе душе, али су некада живјели и повремено долазе обрађивати земљу:

- Спаић 4 куће **Јовањдан**

И ова села или засеоци сабирају се и сахрањују (ма гдје живјели) око цркве Свете Петке на Грабу.

РУПЕ

Иако су биле увијек географски природно одвојене у засебну цјелину и више мјештани везани за Црну Гору и приморје, Рупе су биле и остале административно државна цјелина са мјесном заједницом Граб. Ова села или засеоци су разасути по обронцима, валама и доловима планина Штировник и Подштировник. Када погледате географску карту БиХ на крајњи југ у

самом „цепу“ налазе се Рупе. Од куда то име за ова села преко 1000м надморске висине, заиста не знам и за сада нисам доучио.

У вези са Рупама бих истакао једну занимљивост. Пропутао сам поприличан број земаља и примијетио да је погранично становништво са обије стране границе било које земље некако посебно, измијешано и говоре сви оба језика обадвије земље и ако су раздијељени државном границом опет чине засебну специфичну цјелину за разлику од унутрашњости земље којој административно припадају. Са „цепом“ југа БиХ и границом Црне Горе и Херцеговине то није случај и тачно се зна и разликује по свему ко је Херцеговац, а ко је Црногорац и Шиптар. Гранична подручја Херцеговине према Црној Гори почевши од Гацко-Пива, Враћановићи-Мируше, Клобук-Вилуси, Аранђелово-Нудо, Оровац-Бијела Гора, па онда Зубачке Рупе; Меловина-Врбањ и Чаире-Ситница, се тачно у метар зна чије је шта и ко је ко. Србин или ... Најбољи примјер за свједочанство су двије пограничне општине Требиње и Херцег Нови гдје је у обадва града измијешано становништво. Сусјед до сусједа. Црногорац збори црногорски, а Србин говори српски (Хрват „ћакула“ дубровски, а Муслиман „авази“ бошњачки иако му је дјед рођен у Херцеговини). На Зубачкој парохији издвајам два села, два примјера, која свједоче шта је „српско“, а шта „црногорско“. Долазим тачно до табле на којој пише Republika Crna Gora и скрећем у лијево и залазим иза табле у Херцеговачко село Меловине у једну једину у селу живу кућу Милојевића и они ме са радошћу дочекују, јер „хоће свога Зубачкога (српског) попа“. Други примјер је сложенији, пошто морам проћи пасошку и граничну контролу и БиХ и Црне Горе па онда кроз црногорско село Ситницу проћи до Херцеговачког села Чаире, који ме дочекују са радошћу као „свога Зубачког (српског) попа“. Истину говорећи, оба села су ми урезана у душу.

Засеоци Рупа имају два гранична прелаза према Црној Гори, а то су Врбањ, старим путем и Ситница, новим путем за Херцег Нови. У цијелој Републици Србској једино из Рупа се види Јадранско море. И на Зубцима и у Херцег Новом и ма гдје у свијету да живе, из Рупа поуздано потичу племена:

- Спаић славе **Јовањдан**
- Асановић славе **Јовањдан**
- Пиштињат славе **Јовањдан**
- Милојевић славе **Ђурђевдан**
- Вучуревић славе **Света Петка**
- Вицо славе **Ђурђевдан**
- Климовић славе **Ђурђевдан**

Прашишта

Ово село је ваздушном линијом најближе Грабу, али путем није, ваља прећи границу БиХ па прије граничног прелаза са Црном Гором скренути у лијево и уза страну старим путем за Херцег Нови и на 500-600м скреће се опет у лијево првим путем па од одвајања идући 1000м долазимо у село. Прашишта имају везу пјешачком стазом са Скозником.

У селу данас нико не живи, а некада су живјели:

- Спаић 4 куће и све четири повремено долазе у село.

Скозник

Је једино село у Рупама до којег се достиже да се не мора пролазити гранична контрола БиХ и идеално је за „слободну трговину“ (која се одвијала кроз вијекове) јер има пјешачку везу са

Прашиштима козијом стазом, а за познаваоце Рупа и колским путем. У Скозник се скреће одмах (600м) изнад Граба у лијево са магистрале и одмах уза страну. Овдје су живјели и још увијек живе:

- Спаић једна кућа.

Дворишта

Идући од Граба магистралом горе уз брдо, после Црвене земље се скрене на макадамски пут који одваја у лијево исто уза страну и после скретања за Прашишта на петом километру од Граба скреће се опет у лијево. Идући узаним макадамом отприлике 3000м наилазимо на село Дворишта. Овдје су некада живјели:

- Спаић 3 дома **Јовањдан**
- Климовић 1 дом **Ђурђевдан**

Још увијек живе стално Спаић 1 дом, а повремено долазе и обрађују имање:

- Спаић 1 дом
- Климовић 1 дом

Стражња или Стражна Долина

Већ поменута у рубрици „Црквине“ овог Летописа. Налази се изнад Граба на два сата хода, а испод Малог Свитавца. Овдје се само тиховало и молило Богу и зато би ово мјесто радо прозвао још и Тиха или Мирна Долина. У ову Долину се стиже и од Дворишта стазом око пола сата хода.

Пављи Доли

Послије одвајања за Дворишта, продужи се даље горе уз брдо ка граници и на отприлике 1000м укаже нам се пут са лијеве стране далеко лошији од овог па идући њиме око 3000м стижемо до кућа села Пављи Доли. Данас стално не живи нико, али редовно долазе Вицо једна кућа.

Некада су овдје живјели:

- Вицо 1 дом **Ђурђевдан**
- Асановић 3 дома **Јовањдан**
- Пиштињат 4 дома **Јовањдан**

Подиштица (Подпоштица или Поштица)

Послије задњег пута у лијево, идемо главним путем право ка граници око 800м чека нас опет у лијево макадам који води до овог села, али и до села Иве и након пар стотина метара пут се раздваја за Иве десно, а лијево за Подиштицу. Од ове задње раскрснице оба засеока су удаљена око 1000м. овдје су некада живјели и данас стално живе:

- Климовић 1 дом Ђурђевдан

Иве или Рупе Иве

Идући пјешке од раскрснице гдје одваја пут за Подиштицу, стекао сам утисак да су Иве, не много, али ипак даље од Подиштице.

Овдје су некад живјели:

- Асановић 2 дома Јовањдан
- Спаић 3 дома Јовањдан

Данас не живи нико, али повремено долазе и одржавају посједе:

- Асановић 2 дома
- Спаић 2 дома

Прашне Рупе

Послије скретања за Иве и Подиштицу, идући даље ка граници ЦГ на неколико стотина метара одваја се пут у десно и ово је прво село од Граба на десну страну. Од ове раскрснице се иде врло, врло лошим макадамом 3000м и стиже се до села Прашне Рупе гдје су живјели:

- Вучуревић 1 дом Света Петка

Данас више не живе овдје, али Вучуревићи повремено долазе у родно село.

Чаире

Између овог села и села Ситница пролази државна граница БиХ и Црне Горе. Пошто је некад била једна држава, ова два села су била повезана истим путем, удаљена једно од другог око 1000м. данас се мора прећи гранични прелаз Црне Горе па онда кроз Ситницу доћи до Чаира, враћајући се опет преко границе, ако вам то дозволи погранична полиција. У другом случају трабало би се утрошити много времена идући од Граба окол, што аутом што пјешачким стазама да се стигне у ово село. Ето шта значе „границе“.

Прашне Рупе и Чаире су некада биле повезане коњским путем, а данас је све то зарасло. У Чаирама су некада живјели:

- Вицо 2 дома Ђурђевдан

Данас стално живи једна кућа Вица, а друга повремено бива посјећена.

Језерине

Опет се враћамо на стари пут за Херцег Нови од Граба кроз Рупе ка граници са Црном Гором. Идући тако редом село по село горе узбрдо иза раскрснице за Прашне Рупе на пар стотина метара се скреће у лијево са главног пута и на пар стотина метара смјештен је заселак Језерине гдје су некада живјели:

- Пиштињат 1 дом Јовањдан

Данас повремено долази једна породица Пиштињата, а ни једна више не живи стално у овом селу.

Улице

Да више не понављам, одвајања са главног пута за сва села у Рупама су у пар стотина метара, само је разлика колико је које село удаљено са њега у страну лијеву или десну. Улице су одмах испод пута са десне стране идући ка граници удаљеној од овог села 1500м.

Овдје данас не живи нико нити ко долази, а некада су живјели:

- Вицо 2 дома **Ђурђевдан**

Улице – школа

У овом селу је била жива школа све до шездесетих година двадесетог вијека. Сви ђаци из Рупа би се сјатили овдје. Данас је све пусто и школа служи само као оријентир у пограничном дијелу БиХ. Кров је срушен, али зидови од камена клесаног руком су добро сачувани.

Прчањ

Све смо ближе црногорској граници и све је удаљено једно од другог село у пар стотина метара. Прчањ је са лијеву страну пута гдје су некада живјели:

- Спаић 4 дома **Јовањдан**

Данас живе стално Спаић 1 дом, а 3 друга повремено долазе.

Меловине

Буквално, када ударите носом, или дирнете руком таблу Republika Crna Gora и погледате у очи царинике, који се одмах маше „за ливор јер су ђетићи Скендер бега“, ако скренете одмах ту у лијеву путем, не могу вам ништа, јер се налазите на територији Републике Српске и Bosne i Hercegovine. Још је занимљиво и то што граничарима залазите иза леђа да би сте ушли у србско село Меловине. Прво мјесто тамо иза границе зове се Врбањ. Некада се није ни знало између ова два села за границу и био је један јединствени род и народ српски и није било „тамо“ и „вамо“, него је све било једно. Времена злих сила посијала су кукољ у пшеницу и разградили су отпадници виноград Господњи и од Срба се одвојили. Отпадници од Срба (јест једнако отпадак српски) су се

здружили са Шиптарима, Бошњацима, Муслиманима, Хрватима, Татарима и Бугарима и ко зна све са којим мраком од народа и „направили себи међународно признату нацију“, која се данас зове Црногорска. Овој утреси безбожника, лопова и разбојника, више се свиђа у придворачком, улизивачком и слуганском живљењу, бусајући се у прса „као велики народ“ и представљати се Западу као Montenegrini. Некада од славних предака српскога рода изроди срозаше се на ниво примитиваца све по принципу „у се, на се, и пода се“. И најпримитивнији народ, било који на кугли земаљској, има неки култ, морал и држе се неке вјере и неког „бога“ и обичаја. У Montenegrina од тога ништа нема. Срозали су се испод сваког достојанства људског бића и општежића хришћанског које и те како чврсто држи Европа којој срљају у сплачине Montenegrini. Њихов „образ“, „част“, закон и вјера је „ливор и еуро“ и „у се, на се и пода се“.

Честити Црногорци, дјеца славних предака, вриједни сваког поштовања, издаци српскога рода и вјере православне, а има их хвала Богу још у Црној Гори, али тешко опстају и кроз голготу пролазе и живе или боље рећи преживљавају једва, стрпани у Montenegro на пусто острво. Нека овакве Господ спаси и учини да ово сјеме надвлада кукољ и роди стоструко и умножи се у вијекове. Боже дај. Амин.

Извапих уздах из душе и свалих све то у моје мало и драго село Меловине. Све сам ово просуо из себе да би указао поштовање и значај велики за најмање село на Зубцима које се зове Меловине. Једна кућа. Једна, али вриједна сваког поштовања, части и образа. Из ове куће су изашле многе честите породице Милојевића. У Меловинама су живјели, данас живе и живјеће и нека их Бог Господ поживи:

- Милојевић 1 дом **Ђурђевдан**

Сви поријклом из Меловина и свих села и заселака Рупа сабирају се и сахрањују чекајући Васкрсење око цркве Свете Петке на Грабу.

Обло брдо или Обли Свитавац

Види се одмах кад изађете на Тули из Требиња. Идући преко Зубачког Поља од Тули ка Грабу и не обраћа се пажња на брда са десну страну пута и тачно изнад Граба најмање брдо је Кула. Изнад ње се уздиже Мали Свитавац, па ако погледом пратимо врхове планина са десна на лијево, следећи врх је Велики Свитавац, па мало иза њега Штировник и Подштировник са својим брдима и онда тамо у даљини у облацима, оштар и сур и суров у камену доминира Орјен. Е ту испред стијешњено свим набројаним планинама, налази се уочљиво лако, јер је једино облог врха Обло Брдо. Гледам га сваки дан и сваки пут иста језа, исти страх, исти магнет, иста привлачност и неодољиви зов. Зове ме нешто да служим Богу свету Литургију тамо. Обло Брдо ни по чему привлачно и ни за кога атрактивно међу врховима у облацима који личе на Монт Еверест. Али има тамо нека тајна, неки извор, пећина, јама, неке кости неопојане, нека крв неокајана, нешто свето тамо има. Сигуран сам у то. Није моје. Дар од Бога и страх уједно, због моје грешности. Залазио сам Облом Брду са свих страна, али сам се не усуђујем заћи тамо гдје вуче, а човјека нема да ме поведе. Зубчани ћуте или промијене разговор. Стојим иза олтарске апсиде Ђурђевог цркве и сваки дан и у свако доба године исто! Сунце тачно и увијек гране изнад Облог Брда.

Калуђерска пећина

Тврде да постоји. Знају гдје је. Причају приповијести. Преносе са кољена на кољено о страдању калуђера у манастиру Светог Ђорђа и избјеглим калуђерима у Калуђерску Пећину, али нико да поведе, да покаже гдје је. Почињем да сумњам, а свака опет сумња заводи у гријех. Ако је откријем, служићу Богу и описати накнадно у рубрици ове књиге „Службе и догађаји“. Нешто све у мени пројављује да Калуђерска Пећина и Обло Брдо имају неку тијесну везу.

УВЈЕЋА

Ово село припада и било је везано за Зубце административно, родбински и у саставу Зубачке парохије, иако је поприлично удаљено од осталих села и већ вијековима опстаје осамљено и усамљено уз саму границу са Хрватском.

Са Зубаца се некада стизало до Увјеће само пјешачким стазама које су већ одавно зарасле, осим оне од Тули која је још увијек од користи. До Увјеће се данас долази макадамским путем од села Буговина у Петровом Пољу (5км).

Некада су оvdје живјели:

- Шупљеглав 10 кућа **Света Тројица** (понедељак)
- Брњош 9 кућа **Аћимовдан**

Данас живе стално Шупљеглав једна кућа, а повремено долазе и Брњош и Шупљеглав по 5 кућа. Неки се сахрањују оvdје на гробљу, а многи по свијету. Увјећа је старина свештеника Љубише Брњоша.

+ ГРОБЉА и укупници

Гробља и гробова има „знаних“ и „незнаних“, али ћемо овдје навести само познате и званичне око цркава.

+ Коњско

Судећи по каменим гробницама разне израде и форме за које данас нико не зна чији су гробови, гробље је врло старо (средњи вијек или рано хришћанство). Гробље у Коњском се налази на пола пута од раскрснице за Убла и гледајући у смјеру села, скреће се прије боровог гаја на десну страну неких 300м је удаљено од пута. Ограђено је каменим зидом (сувومهђом) висине преко метра и врло је сређено и уредно. У сред гробља је Спасова црква. Испред улазне капије налази се са лијеву страну на ново изграђена капела (2010.г.) за смјештај упокојених и примање саучешћа. Са десне стране прије улаза у гробље је зграда са трпезаријом за свеопште црквене потребе вјерног народа. Укупници су из Жељева и његових заселака, из Коњског и Богојевић Села са њиховим засеокима. У гробљу се тачно зна ко је ко и из кога села (засеока) и коме племену припада. Постоје двије капије у гробље и то источна и западна, коју користе свако за себе тачно одређена села.

На западну капију улазе:

- Ратковић
- Ђурић
- Тица
- Обреновић
- Јовановић
- Средановић
- Мијовић
- Шегрт
- Кокот
- Вучуревић

- Вучковић
- Симовић

На источну капију улазе:

- Вучуревић
- Вучковић
- Вукаловић
- Симовић
- Матовић

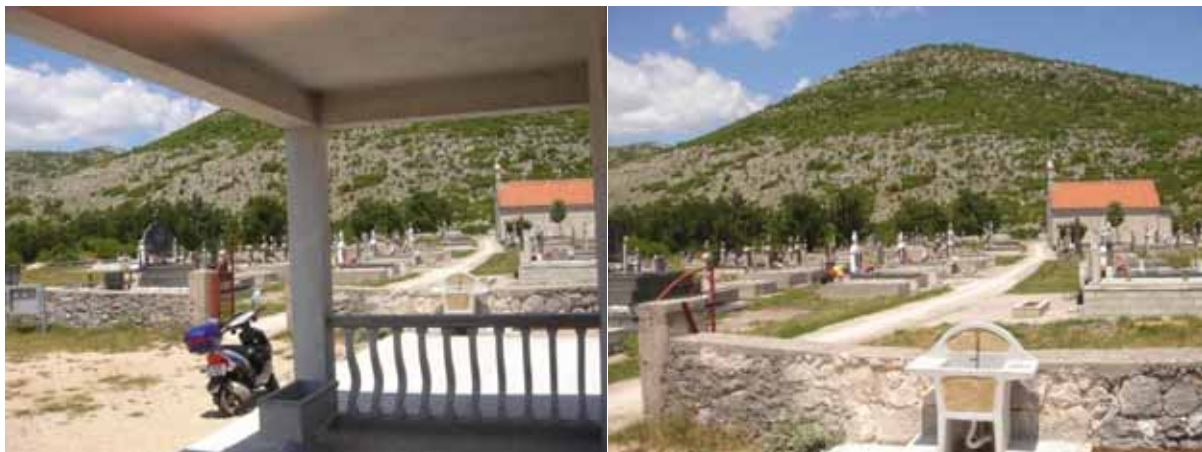
- Гавриловић
- Самарџић
- Мићановић

Ово је традиција. Подразумијева се да ником није забрањено да уђе на коју хоће капију у гробље и порту цркве.

+ Равни – Локва

Ово гробље се налази на заравни између Брежина и Грабовице одмах са десну страну пута. Гробље је средњевјековно са десетак оком видљивих у земљи камених плоча правоугаоног облика које народ зове „грчке гробнице“. На овом гробљу од средњег вијека се нико од новопридошних становника никада није сахрањивао и данас се налази на приватном посједу на којем се налази и једна прастара Локва звана Равни.

+ Турменти

Гробље се налази са десне стране прије села Турменти око Госпођине цркве. Судећи по старини квалитетно урађених гробница у раскоши од камена, гробље спада у најстарија Зубачка гробља. Ограђено је каменим зидом око 1м висине и врло сређено унутра. Испред улаза у гробље налази се наново изграђена капела освећена 2011. Године Господње на празник Велике Госпојине и служи за прихват упокојених са савременим клима уређајима. Иза капеле у истом здању налазе се просторије за сабирање вјерног народа са свим пратећим инфраструктурама. Све је заиста практично, квалитетно и укусно урађено (чесма, тоалет, чатрња, тераса) и за сваку је похвалу.

И на овом гробљу је утврђен распоред по селима и презименима:

Турменти

- Радојчић
- Шараба
- Пантовић
- Чоловић
- Мирдиња
- Радановић
- Гргуревић
- Миладиновић
- Топаловић

Тули Горње и Доње

- Спаић

- Риђешић
- Кисин

Орашје

- Јелић
- Лалић
- Ресковић
- Ратковић

Криваљ

- Ратковић
- Гордијан

- Милиша

Крај

- Пажин

Подкрај

- Даниловић
- Продановић
- Вукашиновић

+ Граб

Идући из правца Требиња магистралом, прије Граба на 1000м у пољу и са лијеву страну поред пута око цркве Свете Петке налази се ово гробље врло уредно. Ограђено је сувомеђом (каменим зидом) и овдје као и на гробљу у Турментима се користи само једна главна улазна капија. Чим уђемо, одмах са лијеву страну се налази зграда за отпрем упокојених, а иза је тоалет и мања приручна остава.

Укопници овог гробља су распоређени по презименима из села и заселака који се сабирају око ове цркве:

- Спаић	- Курајица
- Милојевић	- Вицо
- Асановић	- Вучуревић
- Пиштињат	- Кисјелица
- Климовић	- Леро
- Крчум	

+ Рапти Зубачки

Гробље се налази у Рапима Доњим око Спасове цркве и ограђено је каменом (оградом) сувомеђом и прлично је сређено. Ово село као да је неко Богу близак давно уклео. Иако је на домак Требиња (око 5км) и врло је лијепо, нико не живи у њему нити жели живјети нити се деценијама ко сахрањује у овом гробљу. Бивши житељи овог села и мени јаде наносе, нека им Бог опрости.

Укопници овог гробља су некад били, а данас више нису:

- Пејановић
- Гудељ
- Деретић
- Савчић

+ Увјећа

Гробље се налази одмах испод села око црквишта Свете Тројице и врло је мало пошто су овдје кроз вијекове живјеле само двије фамилије:

- Шупљеглав
- Брњош

И ово гробље је ограђено сувомеђом, али малкице ми дјелује запуштено, јер се ријетко ко сахрањује овдје.

+ Манастир Светог Ђорђа

Немам душе, ако не поменем и ово манастирско гробље из поштовања према свима овима који почивају вијековима око Ђурђеве цркве по свуда околно. Постоје три могућности расуђујући према облику гробова, дубини и начину укопавања, археолошким испитивањима и народном предању. Прва је, да гробље започиње од првих вијекова хришћанства и гаси се у средњем вијеку са пропашћу Византије и наших српских земаља под управом Немањића. Друга је, да гробље наставља континуитет укопавања мртвих, али само калуђера из манастира до инвазије Турака. Трећа је верзија да су на Зубцима старосједиоци били и изумрли у ратовима и од куге, која је у прошла времена узела данак у свим земљама свијета. По овој задњој верзији, ново насељено и данашње становништво из сујевјерја и страха од проклетства није се сахрањивало, од свог доласка, на ово гробље. Постоје још и друге смишљене приче на сеоским сијелима у дугим зимским вечерима, које, као озбиљан слуга Божији без резерве одбацујем.

Ни једна од ове три теорије о гробљу не искључује једна другу и могућа је свака за себе и све три заједно. Немам намјеру оспоравати ни доказивати ни једну од теорија, него желим само потврдити следећу и науку и народно предање и лични опит да је овдје био манастир и да су уз Ђурђеву цркву вјечни покој налазили монаси, било да су укупани и укопавани само они, или су се придружили, или су им се придружили и други хришћани. Разилазимо се само у броју гробова. Археолози се споре од 14 до 34 гроба. Народ каже да би „морало и могло ту бити и више гробова“. За свједочанство, лично сам прекопао преко стотину гробова сређујући манастир, да Богом нисам. Почивајте у миру безимена браћо моја. Амин.

ОПИС (манастирске) парохије Зубачке

Зубци се налазе у самом „депу“ БиХ на тремеђи трију држава (Хрватске, БиХ и Црне Горе) на једној природно лијепој висоравни. Села, засеоци и домаћинске куће су по „правилу“ разасуте по крајевима поља, око долова или су дубље у брдима. Надморска висина гдје су изникла Зубачка села је од 600 до 1200м. ради издвојености од „осталог свијета“ Зубчани су родбински поприлично повезани до опасне границе крвносмјешања, нарочито по женској линији, која се далеко мање прати од мушке лозе по оцу, оставља здравствене последице на, из таквих бракова рођене данашње генерације.

Зубчани су по својој ћуди врло затворени, шкрти на ријечи, подозриви и сумњичави према свему и свакоме ко долази са стране и „уноси нешто ново“. Ваљда ради овог суровог живота сњегова, оштрих зима, јарког сунца и камена, отврднели су и не друже се много, иако се пазе и поштују међусобно. Такви какви јесу, тешки и себи и мени, а и ја вала њима, волим их и покушавам годинама да им зађем у душу, али не дају. Ако. Зашли су ми под кожу и у вене и заједно са њима хоћу на небо иако ме не прихватају. Кроз историју су били вјечито на вјетрометини сукоба и интереса великих свјетских сила, које су са мора надирале на копно, или са копна на море. Можда су зато овакви, конзервативни и вијеком одани утабаним обичајима и вјери православних Срба, јер заиста осим вјере православне и Срба на Зубцима ни друга вјера ни други народ није никада опстао ни живјео овдје. Било је кула и караула, војске и власти, освајача и угњетача, народа и култура, вјера и не вјера, али на Зубчане се од тога ништа није накалемило нити им вјеру ни обичаје промијенило. Бог свети зна како су одолијевали кроз протутњала времена свему овоме. Зубчани су стасом високи, крупни, наочити, а и Зубчанке су махом витке и лијепог изгледа. Наравно, као и у сваком народу постоје изнимци који потврђују правило. Племенски се врло чврсто држе у заједници и међусобно се родбински помажу и поштују.

Зубци данас административно припадају Републици Српској и једино у тој цијелој Републици Српској само са ове висоравни из неких села се види море. Кад је ријеч о мору Зубчани су вазда развијали блиске односе са Конављанима и Херцег Новим. У свом зениту процвата живота и броја становника између два свјетска рата, пуних живља, 12 села и 57 заселака са око 4800 становника, што је за Херцеговачки крш без много земље и још мање воде била пренасељена ова висораван. Зубци су тада били па све и до осамдесетих година прошлог вијека, засебна црквена општина и имали школе, пошту, продавнице, кафане, амбуланту и разна друга удружења. Онда су се школе једна по једна почеле гасити, а становништво се убрзано осипало и расељавало које куда трбухом за крухом до те мјере да се угасила не само црквена општина, него се Зубци као „орепак“ прикључују и улазе у састав једне од Требињских парохија и свештеник долази само по потреби на Зубце.

Поновно издавање Зубаца у самосталну парохију десио се 1992.г. Господње, а повод је био воспостављање и градња манастира Светог Ђорђа под Илијним Гредама и Плавом Плочом Зубачком. Градња започиње са жаром. Али! Ратна страдања, несигурност народа, сиромаштво, лелек удовица и уцвијелих мајки те друга разна политичка превирања и утицаји тадашњих

властодржаца укочили су сваку иницијативу. Тиме и сама изградња манастира престаје и Зубачка парохија се поново као „орепак“ прикључује и улази у састав једне од Требињских парохија.

Руку на срце, сви предходни мирски свештеници су приступили са жаром парохији савјесно вршећи свештеничку дужност и сабирајући народ уз цркву, молили се и прослављали име Божије. Трудили су се, неко мање, неко више, на обнови храмова на Зубцима па и самог манастира Светог Ђорђа под Илијним Гредама. Уз пуно поштовање мирских свештеника и уважавање жртве и труда око манастира, али по природи живота мирски свештеник прво брине и дужан је да брине за своју породицу и повјерену му парохију, па тек онда колико стигне из пожртвованости и љубави своје брине се и за манастир. Хвала и слава Господу Богу што је све тако воспоставио, али по том Божијем Домостроју, живот, жиће и биће манастира чине искључиво и само монаси, или монахиње па били они гори, или бољи од мирског свештеника који има друго назначење на њиви Господњој као и свака душа хришћанска што има назначење у винограду Његовом. Тако и манастир Светог Ђорђа под Плавом Плочом на Зубцима по тој природи Домостроја Божијег, вапио је дуго времена, од како је угашен, за монасима и данас дан вапи за општежићем. Сада су сва стремљења, жеље, молитве и благословени труд мене грешнога усмјерени ка томе. Уздам се у Господа Исуса Христа нашега да ће ово остварити Господ за мога грешног овоземног живота, а и да оствари то и послѣје моје смрти слава му и хвала до вијека. Нека буде воља Његова. Амин.

Одлуком надлежног епископа Захумско-Херцеговачког и Приморског од 07. марта 2010. године Господње г. Григорија, Зубачка парохија постаје поново самостална јединица у јединству цркве. Као и раније, осамостаљивање парохије Зубачке је са истим циљем. Воспостављање живота и обнављање манастира Светог Ђорђа. Моје жеље и молитве су здружено устремљене ка томе циљу уз помоћ Божију. Колико ће се у томе успјети Бог свети зна, јер прилике у свим данашњим структурама власти и већег дијела морално и духовно посрнулог народа, не обећавају баш нешто много.

Вриједи истаћи да су гробља на Зубцима врло уредна што је за сваку похвалу. На живим гробљима су изграђене капеле и опремају се (истина, споро и мукотрпно, али се придаје значаја), цркве по Зубцима. Овдашњи народ је лакше сабрати да ради око цркве и да се весели у порти црквеној, него да се моли у њој и долази на службе Божије. Зубчани сви одреда упражњавају вјерске обреде и примају свештеника за благослов куће прије крсне славе (осим изузетака), али врло мали број их долази на Литургију. Бадњидан, Божић, Васкрс, Ђурђевдан, Илиндан су празници када се саберу и сматрају да је то довољно „и можда превише годишње“. Благодаран сам и за оволико. Слава Богу. Сталних у цркви имам само 3 породице и још двије повремених и 4-5 залуталих и са стране 6-7 вјерника на Литургији. Углавном, да превалим преко језика, посјећена за богослужења недељна је од 5 до 11 вјерних душа ова црква. Тужно у односу на број житеља. За похвалу је свакако што у периоду постова прве недеље долази поприличан број и напуни цркву да би се причестили, што је показатељ да посте и држе до вјере православне на Зубцима.

Шкрта, каменита и пјесковита Зубачка земља, висока надморска висина (од 600 до 1200м су села, а планине су још више које их окружују), врло оштре зиме и јаки вјетрови, сиромаштво и незапосленост су разлози осипања становништва. На Зубцима једино успијева и род доноси мрква и кромпир (кртола) и у селима око Зубачког Поља (Доњег и Горњег) сади се винова лоза (одрина) и то само испред куће и само за јело, јер мраз и ниске температуре спутавају да роди. Засади се и нешто мало поврћа и ако и то мало успије, добро је. Од воћа, сади се крушка, јабука и вишња па и трешња понегдје и то све тек толико да има на столу. Становништво се кроз вијекове бавило и опстајало захваљујући сточарству и ако је трава оскудна на овом камену и бива спржена са

почетком ужареног лѣта и честих пожара. Насушна потреба Зубчана је техничка, текућа и питка вода. Оскудица воде је први од узрока сиромаштва и разлога да се побјегне у свијет трбухом за крухом. Данашњи параметар осипања становништва је, како они сами веле да „од осмеро чељади у кући, седморо одлази у свијет“.

По пријему парохије извршио сам детаљан увид у њено демографско стање (тренутно какво је) на терену и уз помоћ житеља. Важно је напоменути да број никада не може бити прецизан, јер се слика Зубаца мијења из дана у дан. Неке куће се гасе са упокојењем стараца, неки се одсељавају, о понеко се и досели (много рјеђе) на Зубце. Нешто утиче бијела куга, нешто више утичу предходно наведени разлози, али једно је сигурно. Зубчана је све мање на Зубцима.

Ради свједочанства наводим да је у 2011. години Господњој крштења било 10 (десет), а вјенчања 2 (два) и словом и бројем сахрањени су 37 (тридесет и седам) Зубчана. Углавном, у јуну 2010. године Господње установио сам и записао овакво стање житеља на Зубцима:

- Зубци су, некада у свом зениту, имали **12 села и 57 заселака са 4800 житеља**. Данас су опустјели па руководећи се колико је гдје живих кућа и гдје пребивају породице, заиста је врло тешко одредити шта је село, а шта заселак.
- Данас (јуни 2010.) стално живе **на Зубцима 112 породица и све укупно 307 душа**. Повремено долазе, одржавају куће и обрађују имања још 24 породице.

Овдје нисам убројао оне који су запустили куће, или којима су куће пале и пропале и у рушевинама су, али су остали власници и врло ријетко се појављују и то као излетници. У списак, наравно, нису ушли ни „викендаши“ који посједују камп кућице, куће и кућетине на Ублима највише, а има их и по другим селима. Нису ушли у списак житеља зато што долазе ради одмора и уживања сваке врсте и немају никакав додир са Зубачким стварним мукотрпним и суровим животом. Осим тога нису ни поријеклом са Зубаца.

У процвату живота на Зубцима између два свјетска рата, изграђене су школе и биле препуне дјеце веселе, здраве, живахне, марљиве и врло надарене. Та дјеца су отишла са Зубаца у свијет и свако на свој начин успјели остварити живот, каријеру, славу и углед. Било је ту и има их и сад и научника и политичара, инжињера и доктора, попова и пророка, каменорезаца и градитеља па и они који нису завршили школе, постали су честити, мудри и добри домаћини ма гдје живјели. Данас је права ријеткост, а мени велика радост, срести дијете на Зубцима. Осим оних што повремено излазе са родитељима на Зубце. Има само 4 (четири) ђака који сваког дана са Зубаца иду у школу у Требиње. Туга, зар не!? Данас само 4 ђака, а некада је на Зубцима било 10 (десет) школа!!! Школе су постојале у следећим мјестима:

Граб-три школе

Прва и најстарија школа на Грабу и први пут у историји Зубаца почела је са радом школске 1894/95. г. и изграђена са првим школама у Херцеговини. Силазећи са магистрале десно у центар Граба па идући уз брдо, назови главном, али прастаром улицом, неких 150м налази се прелијепо камено здање, некада школа, а данас приватна породична кућа.

Друга школа је изнад ове 50м, али на десну страну и нема везе са старином као предходна јер је срушена у земљотресу осамдесетих година у прошлом вијеку. Умјесто школе обновљена је модерна породична кућа и на њој само стоји плоча за свједочанство о постојању школе.

Трећа је најочљивија и по градњи одмах се да закључити да је та зграда била школа. Са поменутог скретања са магистрале десно у центар Граба, прва грађевина коју видите са десне стране улице је та школа. Пошто су предходно поменуте двије школе постале тијесне за све већи број ђака шездесетих година прошлога вијека изграђена је ова и дограђена и намијењена ова зграда као школа мада је постојала и раније у прохујала времена као управна или приправна за властодршце Зубаца и била жива све до иза 2000 г. и угашена је као последња школа на Зубцима. Мени је ова школа посебно драга као и ђаци некада у њој којима сам предавао вјеронауку. Некада сам их крштавао, учио вјери православној, а данас их вјенчавам и крштавам њихову дјецу и по њиховој жељи долазе на Зубце да то обаве ма гдје да пребивају. Еј, Боро Станковићу сад тек разумијем жал твој за младошћу и сваки пут уздахнем пролазећи поред ове угашене школе.

Школа Рупе-Улице

Изграђена је између два свјетска рата, а угашена шездесетих година прошлог вијека. Овдје су учили азбуку ђаци из 11 заселака Рупа, а данас су пуне и Рупе и Улице и школа остала без крова и све полако тоне у сан и заборав. Школа се налази у самом селу Улице.

Школа Тули

Изграђена је између два свјетска рата и угашена седамдесетих година прошлога вијека, на жалост. Зграда је реновирана и данас служи као извиђачки дом.

Школа Турменти

Налази се са десне стране идући од Госпођине цркве ка Вознику и то на крају засеока Ограде у кући Петра Гргуревића. Испостављена је између два свјетска рата на располагање образовању ђака до 4 разреда и описмењавање одраслих. Полије другог свјетског рата је угашена и кућа је враћена у приватну својину породице Гргуревић. Школа и кућа и све около су рушевине и омеђине зарасле у коров и мало је људи из села који знају показати гдје је, а многи не знају ни да је постојала.

Школа Коњско-центар

Саграђена између два свјетска рата и опустјела седамдесетих година прошлог вијека. Некада била значајна за окупљање дјеце и одраслих, а данас обична рујина без крова и зарасла у коров. Служи једино као орјентир пошто се налази на раскрсници.

Школа Жељево-Носатин До

Већ описана у рубрици ове књиге под „села“. Руина која се враћа у заборав.

Школа Жељево-центар

Такође је већ описана, али за разлику од предходе, има наде да служи нечему.

Школа Увјећа

Налазила се у селу и служила само за описмењавање дјеце и одраслих мало времена после другог свјетског рата. Школа се налазила у кући Божа Шупљеглава и данас је обична напуштена и запуштена кућа без крова зарасла у коров.

Најпознатије личности са Зубаца (о којима најчешће приповиједају Зубчани)

Лука Вукаловић је из Богојевић Села. Познат је и у народу и ушао је у историју као народни вођа (војвода) који је подигао устанак у 19. Вијку против Турака. Послије се склонио у Русију и тамо био дипломата и уважена личност. У околини Одесе му се и до данас налазе земни остаци и гроб у коме почива војвода.

Био је и остао поштован од свог народа и у Требињу шеталиште са лијеве стране Требишњице носи назив Обала Луке Вукаловића. Зубчани па и Херцеговци се надају достојанственом и свечаном повратку војводе Луке на своја родна Убла чији би земни остаци почивали уз цркву Светог Стефана Дечанског.

Омеђине куће војводе Луке Вукаловића.

Доктор Рајко Пантов Вукашиновић из Подкраја. Данас живи у Београду. Као морнарички високи официр, доктор наука и прије свега љекар, задужио је много Зубчане својим прегалаштвом и марљивом дјеловању на разним пољима науке, културе, медицине, историје и свакодневног насушног живота помагао је свима, а понајвише својим Зубчанима. Детаљно, озбиљно и с љубављу је истражио историју Зубаца и оставио нама у наслијеђе поред осталих и своју и нашу књигу „Зубци под Орјеном у Херцеговини (свитања)“. Као парох залазећи у куће Вукашиновића видим у дјеце оне Рајкове црне, проницљиве и племените очи. Све у славу Бога. Амин.

Баба Ружа била је рођена Зубчанка једноставна и проста душа. Ни по чему различита од других старица са Зубаца. Па зашто је онда издвајам и помињем међу знамените? Зато што је оличење Зубчанке и сваке мајке, жене и сестре Херцеговке кроз прохујала бременита времена. А знале су понијети бreme на леђима, у души, у срцу и понијети га и донијети га до огњишта и распирити огањ и запретати га пепелом и све „сачувати за боља времена“. Свака старица Херцеговка је кнегиње достојна са својим достојанством и у муци и у болу и у сиромаштву. Вазда достојна, постојана и достојанствена. Ћутљива, трпељива и послушна мушком изданку и потомку. Једна од таквих је и баба Ружа. Рођена у честитој кући Матовића у Богојевић Селу и тек што је стасала у дјевојчицу одведена је у логор прво у Добој па онда у Арад гдје су многе Зубчане, Требишњце и Херцеговце одводили на „издржавање казне“ још гори термин употребљен у

историји од тирана и здушно подржан од комуниста је „били су интернирани“. Боже благи, Боже драги, који цинизам, који сарказам, иронија и подсмјех жртвама које су мучили, иживљавали се над њима и са звјерством малоумника их побили. Inter дословно значи „међу“ (између нечега) и употребљава се у мноштву комбинованих ријечи у свим језицима данашњице. Ријеч интернат на српском језику има значење дома (куће) гдје су сабрани било не збринута дјеца, ђаци, старци, болесни и избјеглице под надзором и пажњом здравственом, социјалном, васпитном и све то да би их упутили у живот. У живот да живе. Сви бистра ума православни Срби знају и данас добро гдје су internirani – послани на „бригу“ , „васпитавање“ (или још чешћа и њима милија ријеч је била „преваспитавање“) у јаме Јадовно и у Јасеновац, Аушвиц, Матхаузен, Гулаг и Голи Оток и ... и требала би једна посебна књига да се испишу само називи ових мјеста, а цијели теретни воз, би требао књига да се испишу имена „интернираних“ , „преваспитаних“ и уморених жртава. Е, „међу – inter internirana“ је била и баба Ружа још као дјевојчица. Оптужба – Српкиња. Кривица – дијете. Отежавајућа околност – дјевојчица која ће зренути у жену да роди Србина јунака. Пресуда – интернирана на „преваспитавање“ у логор Добој, а потом на „дошколовавање“ у логор Арад. Алал вам вјера, „хумана Европо“. Молим Господа Бога да нас Србе поштеди вашег „хуманог васпитавања и преваспитавања“ и колико вијекова нас „васпитавате и преваспитавате“ могли смо већ постати и доктори наука. Зар нисте до сад увидјели да нема вајде од нас. Пустите нас. И у миру да баба Ружа почива која је све „ваше школе“ преживјела и удала се у кућу Јакова Климовића и изродила му здраве четверо Српске дјеце и на Зубцима скончала задовољна животом у својој 104. години. Амин.

Доктор Марко Спаић

Ословљавали су га за живота, помињао се у разговору и сада се сјећају баш овако помињући Доктор Марко Спаић. Рођен је на Грабу на лијеву страну према Коњушици. Студирао је, завршио и усавршавао медицину у Београду и вратио се у своје Требиње и њему и „Зубцима својим“ посветио цијели свој живот. Марко је био груб и осоран и критиковао је све и свакога, али доктор Марко Спаић је помагао свима и свакоме давао крв из вена нештедимице и познатим и непознатим. Марко је псовао и „тврдио“ и изјашњавао се као атеиста, али доктор Марко Спаић је поштовао своју православну вјеру и свештенике и све обичаје редом упражњавао. И мене лично је стављао у низ „незгодних ситуација“ са својим псовкама и коментарима, али доктор Марко Спаић је бринуо о мени и упознао ме и с љубављу спријатељио са цијелом својом породицом и блиским сарадницима. Иза те грубости, критика и псовки, открио сам једну предивну, мекану душу, преосјетљиву личност и једно топло и велико Зубачко срце. Волио сам Марка изузетно и благодарим Богу што сам имао тако доброг, искреног и оданог пријатеља. Поносан сам што је мој пријатељ Марко био стручан и цијењен љекар и што је био уважен и поштован међу људима, али се не поносим што је био политичар (шта му је требало то), радикалац и народни посланик у Парламенту. Зубчани ће ми, можда, ради ове изјаве замјерити, али она је из душе топла, из срца искрена, баш онако какво је било искрено наше пријатељство и ово сам му рекао у лице као и он мени „без милости“.

Почивај у миру „и с анђелима“ како си често говорио и тако поздрављао и опраштао се с људима, мој брате Марко. Упокојио се 07. септембра 2000. г. Господње у 66 години живота овоземног и почива на својим Зубцима које је изнад свега волио много.

Пророк Драго Спаић

Рођен на Грабу од мајке Ане и оца Михајла. Живио у Мостару. Вратио се на Зубце гдје је у молитви окончао свој овоземни живот. Познат је и на Зубцима и у Херцеговини као пророк, праведан, честитог живота, мудар, строг према себи и другима и Божији човјек. Издата је књига његових пророштава, предсказања и мудрости, које народ често допуњује, додаје, преувеличава, преправља и придаје му и приписује оно што уопште није рекао нити записао. Имао сам у руци његову књигу и слушао народна казивања. Пошто послје Христа нема Пророка и времена пророштва су са Њим испуњена у пуноћи Васкрсења, тако бих и овдје „пророка“ Драга Спаића смјело назвао прозорљивим слугом Божијим са даром предсказања. Пошто „пророштва пророка Драге Спаића на Зубцима и тице на грани знају“ издвојио бих овдје једно важно за описивање парохије Зубачке уз пуно поштовање свих осталих. Рекао је да ће Зубци опустјети, од којих ће бити прва његова кућа за свједочанство. Заиста је опустјела прва његова кућа, која и данас дан стоји као рушевина зарасла у шибље у самом центру Граба. Један његов сродник се усудио, боље рећи дрзнуо, да пркоси предсказању и подигао до плоче кућу одмах поред пророка Драга Спаића. Све је стало и пропало и до данас тако стоји зарасла у коров. „Не играјте се са Богом“ опомињао је често пророк Драго Спаић.

Једно ближе и по монаштву мени сродније свједочанство и данас живих свједока на Грабу и Рупама је његово најомиљеније мјесто за молитву. „Примјећивали смо га када се враћа одозго у зору сав озарен од молитве“, свједоче његови саплеменици и сусједи. Стражња Долина. Открио сам је и служио у њој свету Литургију. Небо и земља, море и горе све је ту спојено и нема душе која се не вазнесе и не вине ка Богу на том мјесту. Божија стража, тако је звао он и тако је зову Зубчани. Гроб пророка Драга Спаића се налази са лијеву страну (средина стазе ка цркви) око храма сабран са својима. Црква Свете Петке на Грабу сабира и нас нишче.

Поп Саво Даниловић

Родно село Подкрај. Парох Зубачки између два свјетска рата када су Зубци били у зениту својега успона по броју становника и по квалитету људи. Питам се, да ли је онда, или сада било теже пронијети свијећу православља и понијети овај народ Зубачки ка Исусу Христу!? Тешка времена онда, а тешка и данас. Све што је тешко у радости са Христом се лако поднесе. Све што је лако у тузи без Христа се тешко подноси. Поп Саво Даниловић је био и остао са Христом у радости спасења до задњег часа када је мученички пострадао. Било је то негдје на самом крају (или после њега) другог свјетског рата горе негдје у Словенији код Зиданог Моста и ту му се сваки траг губи. Отишао је у наручје Господа кога је вјерно служио. Био је народни посланик и уважен од Зубчана. Савременик пророка Драге Спаића. Драго је био ревностан у посту и молитви и редован у цркви на службама Божијим. Критиковао је, ружио, опомињао и проклињао више него што је тјешио, грлио и благосиљао народ Зубачки. И данас имамо примјере (2011.г.) претјераног ревновања за вјеру православну више него за Господа нашег Васкрслог Исуса Христа. На жалост, има много монаха „лаика и богомољаца“ који ревносно прате шта ради поп, какву браду и кошуљу носи, како служи, прескаче ли коју молитву, а за боготражитеље и богобојажљиве вјернике, било да су од дјетињства, или су тек приступили Цркви, било да хоће да виде само службу Божију и да разлуче хоће ли или неће у њу, за грјешнике који вапе за Богом и колебљиве које приводи Дух Свети, а они сами и не знају зашто су ту, за све њих „ревнитељи“ (зилоти) немају милости. Прогоне смирене душе у свом немиру и „ревновању за вјеру православну“ и само стријељају погледом, а стичем утисак служећи, да имају оружје можда би пуцали у све оне „што не знају како се Богу моли, како се пости, како се свијећа држи, пали, гаси, ставља горе или доле“. На крсним славама „ревнитељи“, позвани реда ради „зато што се није могао заобићи“, полупозвани, једва позвани и најчешће непозвани долазе заузимајући важно мјесто за трпезом и надмено сједе као да их је ту послао сами Господ Бог. Мало оћуте, мало поједу, мало попију и наравно, све то нагласе и привуку пажњу гостију колико су „они ревнитељи скромни“, а не „изјелице и пијанице“ што су се сабрали на крсну славу. Потом осјетно и нападно преузимају ријеч у почетку критикујући уопштено па онда „оспу паљбу“ по гостима и убију сваку радост крсне славе и сви гости се разиђу и домаћин и чељад остану у кући стрпљиво слушајући „ревнитеље“ који не ријетко остају и на конаку. „Ревнитељи“ доприносе, дају простора и

потхрањују непријатеље Цркве Христове а да тога често нису ни свјесни, а често Богами и јесу, јер подржавају једни друге „у вјери“. Безбожници, богохулници и заклето непријатељи Бога увелико користе „ревнитеље“ да пљују по Цркви, владици, свештеницима и честитим вјерницима и стално прикривени долазе на светковине и службе Божије да роваре и подмећу „кукавичије јаје“. Користе скупове, штампу и остала масмедијска средства да под видом „слободе мишљења“ избљују из себе отров и испљују све што је православно, а наравно да су за то добро плаћени „од некога“. Тај „неко“ је у мраку а Црква Христова у свјетлости. Они и тај „неко“ се скривају и прикривају сопствено зло, док у исто вријеме следбеници Христови и посланици Његови јавно свједоче Васкрсење и у црквама и на трговима и у кући и на њиви.

Још бих ово пишући расчистио остатке смрсаног и љигавог, а најчешће подметаног „кукавичијег јајета“ које већ одавно смрди и заудара. Послије задњег рата на овим просторима (1989-1996) и пада комунистичког режима (ако је уопште пао) већ двадесет година слушам једну те исту реченицу од сваког трећег или четвртог Требињца која парафразирана гласи: „Нећу да идем у цркву, јер кад сам ја ишао у цркву ових никога није било, а ено их сад пуна црква“. Питам себе, њих и вас, који ово читате, ако је пуна црква, како сами тврде, зар је онда могуће да пуна црква стане у први ред? Пратећи логички слијед ове крилатице, збрајам математички. Ако Требиње има тридесет пет хиљада становника, онда дијелећи овај број становника са бројем који се бусају у прса тврдећи „кад сам ја ишо у цркву“, требало је прије рата (1989-1996) у вријеме комунизма сваке недеље у Саборној цркви у Требињу служби присуствовати око 5000 људи, а по околним црквама и манастирима остале равномјерно распоређене 3000 душа живих!? Па стварно смо ми по овима у вјери „посрнули“ данас, јер толике вјернике „кад сам ја ишо у цркву“ изгубисмо! Свједочим животом и Богом Живим да у то вријеме „кад сам ја ишо у цркву“, у вријеме комунизма Саборна црква у Требињу је понекад чак и на Ускрс (Васкрс) била затворена чега се добро сјећају честити Требињци. Тврдош је био затворен и оскрнављен одмах послје другог свјетског рата и Завала је тих година покушана да се угаси, али је одржао на једвите јаде отвореном, један јеромонах Саво. Задржати и службе у манастиру држати на које би само по која душа долазила. Дужи и Добрићево, са женским полуписменим и неписменим монахињама, је таворило са по које недјеље и за веће празнике службом, а за друге дане монахиње су манастир испуњавале молитвом и држале га живим. На Зубцима су врата од Ђурђевог цркве давно скинута и чобан је сједио на прагу цркве и дјељао сланину док су овце пландовале у манастирској порти до вечери, а послје су ишле на починак у цркву. Ето, ово је кратак пресјек стања црквеног живота у Требињу и околини у времену ових „кад сам ја ишо у цркву“.

Сада бих укратко приказао данашњи пресјек црквеног живота у нашој богомспасаваној епархији Захумско-Херцеговачкој и Приморској. Данас је обновљено, или из темеља подигнуто десет манастира од тога је седам живих (Завала, Тврдош, Житомислић, Дужи, Петро-Павловски, Добрићево и Херцеговачка Грачаница), а један заживљава (Светог Ђорђа на Зубцима) и још два манастира (Гацко и Љубиње) су метоси. Владика Григорије је освештао преко двије стотине цркава, послје поменутог рата, а градња и обнова храмова у Херцеговини, хвала Богу, још није престала и још многе цркве чекају на освештање. И сви манастири и све цркве, довршене и не довршене су пуне оних малобројних који су од дјетињства својега и крштења својега били саставни дио цркве и ишли када јест и када није богослужење и оних који су пришли касније и касније се крстили пуна је црква. И сви су у радости на молитви и нико никоме не спори ко је први, а ко последњи. Сви се у радости друже међусобно. Само оних „кад сам ја ишо у цркву“ ни до

данас нема у цркви и ни с ким се не друже па ни сами са собом. И они треба да се спасу и свима су врата од цркве отворена, али се мора знати поредак Домостроја Божијег. Амин.

Од свитања првог дана и стварања човјека и човјечице како свједочи Свето Писмо и Старог и Новог Завјета, отпадали су многи од Бога по слободи својој од Бога даној и хтијењу своме, опет од Бога даног, у разне садукеје, фарисеје, изабране, секте, јереси, секуларизме, спиритуализме, зилоте и богомољце и сви застрањивали по своме, не од Бога даног отуђења, одвајања од сродне и пријемчиве Богу, људскога рода заједнице. Са Богом неће, а неће ни са родом, али хоће са црном ружом и хероином и сјајем и богатством и самозадовољни сами и скончавају у прах без сјећања, али са помпом „звјездане прашине“. За овоземног живота желе власт и моћ, или владају и моћни су, или да се повинују власти таме као поданици, нико их у суштини нити воли нити мрзи, нити им ко вјерује нити они коме вјерују. Остају сами до вијека, ал' неће владати до вијека. О свему горе наведеном су свједочили, проповиједали и писали светитељи. Све то су већ протумачили и тумаче теолози високонаучени богоистражитељи па зато немам намјеру ја грјешни упуштати се у то. Повјерено ми је мало и у малом желим послужити. Добио сам један таланат и не желим и нећу га у земљу закопати. Зато би желио расвијетлити пишући овај Љетопис и даће и недаће на дјелићу винограда Господњег који ми је повјерен на старање. За сада бих издвојио још један кукољ изникло у пшеници вјере православне, а кад дође вријеме жетве нека Господ расуди. Осим оних „кад сам ја ишо у цркву“ имају сличне недођије који, опет парафразирам, отприлике кажу „ја ти тамо на та њихова богослужења не идем, ја одем послјије кад ја хоћу и кад осјетим потребу запалим свијећу“. Ово је класични примјер („из читанке“) гордољубља, самољубивости, издвајања из Богом благословене заједнице и одлазак у саомбитност, у самоћу и таму осамљености. Најлакше ове „запалим свијећу кад ја хоћу“ ријечником владике Атанасија и владике Григорија његовог наследника, који обојица воле фудбал и здушни су навијачи једног тима, могу објаснити успоређбом оца Дражена Тупањанина савременог свештеника Требињског, старог Требињца како би се овдје рекло. Ти „запалим свијећу кад ја хоћу“ личе на једног неспособног, из игре одбаченог и послјије тога огорченог фудбалера, који послјије свега неће међу навијаче да навија за свој тим, нити је спреман да заигра утакмицу, него послјије сам дође на стадион да се изигра са лоптом. Једном ријечју сви горе наведени падају у исту замку „постоји Бог па ја“ што се своди на „Боже потамо се, ја сам овдје“ и гордост која нас је и одвела у одпадништво од Бога.

Помињући познате Зубчане поменувши попа Сава Даниловића и пророка Драга Спаића искористио сам прилику да нешто мало уз ова имена искажем из душе свједочећи исту истину и истога Бога, кога су и њих двојица свједочили му и служили му. Јесте се „гложили“ и надјачавали у вјери обојица, али смјело велим да је то безазлено као дјечија игра у односу на данашња времена. А каква нам тек слиједе? Вас волим и поштујем обојицу и молим се Богу за вас обојицу и за све Зубчане и нисам достојан да вам ципеле раздријешим. Еј, Боже драги, Боже благи, да ли ће мене грјешнога ико у молитви споменути, када ме данас овако презиру? Нек си свепрослављен Господе. Амин.

Кућа Даниловића из Подкраја Зубачког је изњедрила „плејаду“ свештеника у континуитету од скоро тристо година који су се смјењивали на Зубцима и по Херцеговини. Од свих попова Даниловића испливао је и урезао се у сјећање и историју Зубаца поп Саво Даниловић, достојанствена личност, која заслужује свако поштовање и молитву Божију. Цијела лоза попа Саве је у комунистичком режиму искоријењена и плански истријебљена. Данас има један једини изравни, по крви попа Сава, али по женској линији потомак (од сестре) и то је сестра, или госпођа

Биљана удата Симовић. Биљана је заиста достојни изданак куће Даниловића и заврјеђује свако поштовање и поштују је Зубчани. Честита супруга и мајка два сина Страхиње и Марка, одана православљу и српским наслеђима Зубчана, но оно зашто би је посебно хтио похвалити и њу и њеног мужа Милорада Симовића, такође из честите лозе, је што су заиста „откинули од уста“ живећи скромно, али брижно и с љубављу подигли скупочијени споменик свим ко зна гдје погубљеним Даниловићима на гробљу са источне стране Госпођине цркве.

И поп Саво народни човјек, поп и посланик и пророк Драго Спаић народни човјек и молитвеник су били Божији људи, Божије слуге и веже их једно заједничко. Зубци. Пророштва Драга Спаића су одштампана у књизи и релативно лако доступна па бих овдје издвојио једно попа Сава задржано у сјећању Зубчана. Пред сами почетак рата (другог свјетског) и пред крај свога овоземног живота као народни посланик и парох хтио је нешто учинити за своје Зубце и показао руком из Требиња ка Зубцима куда би требао да иде пут. Рука је усахнула у гробу и све је заборављено, или боље речено, намјерно гурнуто и плански препуштено у заборав и дошло је вријеме да се изгради пут Требиње-Херцег Нови преко Зубаца Савових. Вијећао је комитет у Требињу која је најбоља траса и неко је бојажљиво поменуо руку попа Сава Даноновића куда је назначио. Комесар у кожном црном мантилу се по природи тадашње власти успротивио „опструкцији попа и религији као опијума за народ“ и категорично наредио изградњу пута на нелогичну супротну страну. И пут би направљен по директиви комунистичке партије и ломатало се по њему и гинуло идући преко Зубаца за Херцег Нови неких 70 година. Пао је комунизам (ако је пао), али остале су паре и промућурнија дјеца и син комунистичког генерала гледајући из Требиња на Зубце долази до „генијалне идеје“ и прави модерну магистралу за Херцег Нови тачно куда је показао усахлом руком прије 70 година поп Саво Даниловић који није ни поменут у тој причи нити је његов један једини потомак позван на отварање те магистрале. Узгред речено, Биљана сваки дан из Богојевић Села одлази у Требиње на посао и враћа се и ћути. Ћути и кад иде у Херцег Нови са дјецом и мужем Милорадом и плаћа 6 еура за пролаз. Свака ти част Биљана и нека Господ Бог поживи и тебе и твоје потомство. Племена од племена и од племена си, а никоговић од никоговића дође из недођије да прави пут и „удара намет“ на Зубце. Отврднели су Зубчани већ вијековима на вјетрометину и вјетропухе.

Поп Владо Дерић је дошао из Мостара у Требиње и успут је обслуживао Зубачку парохију одмах послје другог свјетског рата. Ово је први Зубачки поп послје вијековне плејаде попова Даниловића. Нешто ми се овдје не слаже у коцкице!? Ако су попове Даниловиће и њихове породице до задњег истријебили комунисти, откуда онда „друг Владо“ први поп послје њих? Зар није логичније да „друг Владо“ оде из Мостара у Београд као носилац партизанске споменице, члан ондашњег ратног врховног штаба и пријатељ врховног команданта? Послје рата је у свим ратним филмовима, гдје је требала фигура попа за декор комунистичких „слобода“ и „демократије“ произношен лик попа без имена или са именом неким другим, а најчешће је био управо „друг Владо“ са петокраком на камилавци. Да ли је из Мостара у Требиње и на Зубце дошао по директиви или казни? Не знам. Било како било, Зубчанима је поп Владо Дерић остао у лијепом сјећању и сврставају га међу ријетке свештенике и Зубачке парохе које „нарочито“ поштују „као паметног и честитог попа и цијењеног међу народом“, или, како кратко веле: „Е, што је Дерић био поп“. Нека му је лака црна земља.

Милован Глоговац је Невесињац као и већина свештеника у Херцеговини, како онда тако и данас. Дошао је службовати у Требиње по редовном распореду и расподјели парохија и уз његову Требињску парохију прикључили су му и Зубце. Оставио је дубок траг у душама и сјећању Зубчана, као мудар, одмјерен, „умије да саслуша“ и врло, врло честит свештеник и парох. Зубчани и до дан данас жале за њим и при помену његовог имена уздахну и кажу: „Е, што је Милован Глоговац био поп!“.

Милован Глоговац данас живи у Панчеву као пензионисани поп, гдје је послје Требиња све до пензије вршио свештеничку дужност. Постао је познат и као отац још познатијег србског филмског глумца који се зове Небојша Глоговац. Када сам постао парох Зубачки (1992.г.), скоро у сваку кућу у коју сам улазио помињали су попа Глоговца са уздахом и у најљепшем сјећању. Младелачки жар новорукоположеног свештеника и прелест „да будем најбољи поп“, изнедрила је идеју и незадрживу потребу да одем у Панчево и пронађем врата попа Глоговца и позвоним. Отворио их је баш он и мирно ме са својим љубопитљивим, али дубоко проницљивим Херцеговачким очима одмјерио као непознатог странца. Представио сам му се и одмах на вратима рекао разлог моје посјете постављајући директно питање: „Зашто си ти био на Зубцима бољи поп од мене?“ Благо се насмијао и позвао ме да уђем у кућу и угостио ме и упознао са породицом и прихватио ме као најрођенијег и најдражег госта. Остао сам три дана у његовој кући и чинило ми се да га познајем тристатридесет и три године колико ми је зашао у душу. Од тада се развило нераскидиво пријатељство и сусрети нису чести, али су хришћански топли, снажни и сваког поштовања достојни. Ето, зато сада без труна зависти, љубоморе, или сујете, упознавши тог свештеника, могу само да потврдим и кажем заиста је свештеник Милован Глоговац био најбољи поп Зубачки.

Књиге зубачке су чуване код виђенијих и на Зубцима значајних људи, затим у школама Зубачким и црквеној општини Зубачкој све до другог свјетског рата када обијесни примитивци у кожним мантилима у чизмама или опанцима свеједно, важан је био кожни мантил или јакна, као симбол моћи комунистичког режима, спаљују и уништавају све писано што се сматрало назадом у то вријеме, или та времена зле коби. Неке књиге су конфисковане (насилно узете), ради „заштите новог поретка“ и до данас дан стоје на тавану, или подруму скупштине општине Требиње. Нити их ко тражи нити их ко нуди нити их ко дира. Остају у мраку чекајући боља времена. Један мањи дио „књига“ сачуван је по кућама честитих домаћина, од којих су неке већ заборављене исто на тавану или подруму, неке доступне, а о неким се ћути „и недају се из куће“. Можда се неке „књиге Зубачке“ налазе по архивама и музејима, ко зна!?

Попови Зубачки кроз прохујале вијекове попови Зубчани су били из ових породица: Даниловић, Јелић, Вукаловић, Гргуревић и Лалић. Отприлике што се памти, без књига, попови на Зубцима су били око три стотине задњих година Даниловићи. Послије истребљења њиховог и другог свјетског рата, пар година постоји празнина и онда долази носилац партизанске споменице

Свештеник Владо Дерић и послје опет, неколико година Зубачку парохију опслужују само за најнеопходније обреде монаси из манастира Савине и попови из Херцег Новог и околине, а иза њих слиједи као редовни од епископа Захумско-Херцеговачке и Приморске епархије, опет мјестобљудитеља, а не стварног и сталног, али по Уставу СПЦ и СФРЈ бива постављен:

Свештеник Милован Глоговац и послѣје његовог прогона из Требиња, мјестобљудитељ поставља новог попа и Зубачку парохију преузима у врло тешко и најтежа за Зубце комунистичка времена

свештеник Велимир Брењо рођен у Невесињу а послѣје њега

свештеник Арсеније Ћоровић рођен у Дубровнику

јеромонах Исаија рођен у Грачаници

свештеник Горан Спаић рођен у Требињу

свештеник Илија Топаловић рођен у Коњицу

свештеник Љубиша Брњош рођен у Требињу

свештеник Никола Јанковић рођен у Београду

свештеник Никица Ајдер рођен у Грахову

свештеник Драгиша Томић рођен у Добоју

И послѣје свих опет „спаде књига на једно слово“ да опслужујем Зубачку парохију ја најгори од свих набројаних и најгрјешнији међу свештеницима и питам се да ли сам кажњен ја или Зубчани!?

Данашњи клир рукоположених свештеника и ђакона Зубчана

Сви ови су послѣје Даниловића попова прва „плејада“ попова који опслужују друге парохије овдје и по свијету:

Архијерејски замјеник и протојереј ставрофор **о. Горан Спаић** (Дубровник)

јереј о. Љубиша Брњош (Америка – САД)

јереј о. Борис Чоловић (Метковић – Хрватска)

јереј Мирослав – Миро Ратковић (Требиње)

ђакон Пајо – Павле Ратковић (Суторина – Црна Гора)

монах Јеремија (Вицо) у Дечанима и мајка му **Вида** искушеница у једном манастиру на Косову.

наставља се опис парохије

Прије него што прикажем слиједећу демографску и топографску слику Зубчана, морам по ко зна који пут да објасним „заврзламу“ јужне Херцеговине у та три значења која се често преплићу, а то су појмови „дом“, „кућа“ и „породица“. Да бих олакшао некоме ко ово чита и увиди да се математички укупни збир бројева не поклапа. Како!? У приказу табеле житеља идзвојићу за примјер племе и презиме Радановића, који су од вајкада живјели и данас живе у Турментима. Тамо у рубрици стоји да данас живе 3 куће, а некада живјело 11 кућа (или домова) и повремено долази опет 11 кућа? Овдје може настати конфузија и збир $3+11+11=25$, али, или „или“, ако их је некада живјело 11 кућа и опет долази повремено 11 кућа и стално живе 3 куће? Да би сте ово разумјели, морате се у свијету дружити са Зубчанима, или живјети једно вријеме у Јужној Херцеговини да вам појасне на лицу мјеста и онда ћете схватити зашто је све ово тако. Покушаћу на горњем примјеру ове честите фамилије (племена) Радановића да објасним „заврзламу“ и нећу више да се заплићем и компликујем. Слиједи примјер. Из 3 живе куће Радановића, који живе сада у Турментима, расијано је свуда по свијету, ко зна колико, из те 3 куће, породица у данашњем смислу значења (муж-жена-дјеца), али тренутно у те 3 куће опет живе 3 породице (муж-жена-дјеца) и од 11 кућа Радановића укупно у сваку од њих долази још по једна породица (муж-жена-дјеца), а многе породице не долазе које су потекле из ових 11 кућа. Надам се да сам успио бар мало приближити слику, али вјерујте, ово се тако лако схвати живећи на Зубцима и далеко теже објасни.

Заборавио сам поменути, а вриједи помена, да од некада 10 школа на Зубцима, данас постоје само 4 (четири) ђака основца који свакодневно путују у школу у Требиње и то су:

- Драгица и Милена кћери Трифка Спаића,
- Симо син Радована – Раша Спаића,
- Кристина кћи Милорада Климовића.

Следећи парохијски приказ је чисто статистичке природе „ухваћен“ у датом тренутку (2010.г.) и никада не може бити тачан. На жалост, Зубци су у сталном и убрзаном осипању и више је оних који одлазе, било у ком смислу и било када, него оних што долазе (а има и таквих) на Зубце. Када сам први пут Зубачку парохију примио (1992.г.) 238 кућа је упражњавало обреде а само 3 куће су одбили свештеничке и парохијске услуге.

Данас (2010.г.) на Зубцима постоји 125 кућа сталних житеља које примају свештеника и у 9 кућа повремено долазе и славе крсну славу. Постоји још и 19 кућа сталних житеља који „не примају попа“. Значи на Зубцима су стални житељи 144 куће укупно. Осим овога горе наведеног статистичког приказа, треба придодати још 54 породице које повремено долазе, одржавају куће, или обрађују имања на Зубцима ма гдје живјели. Да сравнамо стање. У 1992. години Господњој на парохији сам затекао 238 кућа живих, плус 3 које ме нису примале, а данас од 144 куће сталних житеља не прима ме 19 кућа. Вјера је значи спласнула и ја не кривим никога до себе самога. Боже помози ми на њиви Твојој да одржавам виноград Твој и на пашњацима Твојим да напасам овце Твојега стада Небеског.

Овако би стање затечено на Зубачкој парохији иза Ђурђевдана 2010. године Господње:

- 45 породица које сачињава само по 1 члан
- 50 породица по два члана
- 22 породице по три члана
- 8 породица по четири члана
- 4 породице по пет чланова
- 4 породице по шест чланова
- 1 породица са 8 (осам) чланова у кући.

ИМЕНА ЗУБЧАНА

(затечено стање 2010. године Господње)

Стално се прибојавам за бројеве и збрајања па и овдје напомињем да не би дошло до збрке око броја сталних и повремених житеља да су имана узета из помјаника у коме се често наводе и сродници у расејању. Овдје, узимајући то у обзир, наравно да нису пописана сва имена, јер има и оних који су се одродили од родног краја и затиру сами полако коријене. Напомињем исто тако да су овдје уписана имана зетова, снаха, жена и невјеста које нису по рођењу ни по поријеклу са Зубачке висоравни. Још бих додао да ишчезавају полако и презимена и осипају се породице, а камо ли стара имена. Када сам први пут примио Зубачку парохију (1992.г. Г) и поново (2010.г. Г) преузео, слика и лепеза разноврсних имена се и те како убрзано мијењала.

Мушка имена данас (2010.)		Женска имена данас (2010.)	
(1992. г. Г)	В	(1992. г. Г)	Б

А	• Василије	А	• Биљана
Александар	• Вељко	Адријана	• Бојана
Анђелко	• Веселин	Александра	• Божица
Андрија	• Видослав	Ана	Божена
Б	• Владимир	Анка	Бориславка
Благоје	• Владо	Анета	• Бора
Блажо	• Војин	Аница	Борика
Бобан	• Вујадин	Анђа	Боре
Богдан	• Вукота	Анђела	• Босиљка
Божидар	• Вучко	Анђелија	• Боса
Божо	Г	Б	• Бранка
Бојан	• Гаврило	Боба	В
Борислав	Глигор	Боса	Василиса
Бориша	• Гојко	Борка	Васе
Боро	• Голуб	Бренија	Вања
Бранислав	• Горан	Будимира	• Весна
Бранко	Д	В	Вера
Брано	Давид	Васа	• Вида
Будимир	• Данило	Васиљка	Виде
Будо	Дамир	Ведрана	• Вукосава
В	Дамјан	Велика	Вука
Васо	Дејан	Војка	• Вуке
Велибор	• Драган	Вукица	Г
Видак	• Драго	Веселка	• Гојка
Видо	• Душан	Д	• Госпава
Војислав	Дуле	Дадославка	• Гордана
Војо	Дуко	Дринка	Д
Вукашин	Ђ	Дрина	• Далиборка
Вуко	• Ђорђе	Душица	• Даница
Вуле	• Ђоко	Ђ	• Данијела
Г	• Ђорђо	Ђука	• Даринка
Гавро	• Ђуро	Ђина	• Дара
Гајо	Ж	Ж	Даре
Гашо	• Жарко	Желка	• Десанка
Д	• Жељко	З	• Деса
Далибор	З	Зорана	• Дијана
Дарко	• Зеко	И	• Добрила
Драгослав	• Зоран	Изворинка	Доротеја
Душко	И	Ј	• Драгана
З	• Илија	Јела	• Драгица
Звонко	Иринеј	Јока	• Драга
Здравко	Ј	Јосипа	Драге
И	• Јаков	К	Драженка
Игор	Јакша	Кика	Дубравка
Ј	Јеремија	Ковиљка	• Душанка
Јанко	• Јован	Кристина	З

Јефто	• Јовица	Крстиња	• Здравка
Јевто	• Јово	Љ	• Зорка
Јоко	• Јошко	Љиља	• Зорица
Љ	Јошо	Љепосава	• Зора
Љубиша	Јустин	Љиљана	И
М	К	Љуба	• Ивана
Мајо	• Косто	Љубе	Ивка
Маро	• Крсто	Љубица	• Илинка
Мато	Л	М	• Ирина
Мате	• Лазар	Магдалена	Исидора
Машо	• Лука	Марица	Ј
Миливоје	Љ	Миленка	• Јана
Милијан	• Љубо	Мира	Јане
Мирјан	М	Н	• Јадранка
Михајло	• Марко	Наталија	• Јелена
Младен	• Матија	Неја	• Јованка
Мирољуб	• Милорад	Неђељка	• Јована
Мргуд	• Мило	Нина	• Јорданка
Н	• Милован	О	К
Ново	• Милан	Обренија	• Калинка
Р	Миле	Оливера	Катарина
Радивоје	Миљан	Р	Кова
Ристо	Миња	Радосава	• Кристина
С	• Миодраг	Радослава	Л
Славољуб	• Мићо	Ратоборка	Лана
Слобо	• Младен	С	Љ
Срђо	• Мирослав	Славка	• Љепосава
Стеван	• Мирко	Свјетлана	• Љиљана
Стево	Мико	Смиљана	• Љуба
Т	Миро	Спасенија	Љубе
Тодор	Милош	Софија	• Љубица
Ч	• Мишо	Снежана	М
Чедо	• Митар	Стоја	• Маја
Ш	Миленко	Стојанка	• Марија
Шпиро	• Момчило	Ф	• Мара
Шћепан	• Момо	Финка	Маре
	Н	Х	Марина
	• Небојша	Христина	• Милијана
	• Недељко	Ч	• Милана
	• Неђо	Чедмила	• Мила
	• Немања		Миле
	• Ненад		• Милена
	• Никола		• Милева
	Нинослав		• Милка
	Ново		Милица
	Њ		• Милојка

	• Његован		• Милосава
	О		• Мирјана
	• Обрад		• Митрана
	• Обрен		Н
	• Огњен		• Нада
	П		Наде
	• Павле		• Наташа
	• Пајо		• Невенка
	Пеђа		• Николина
	• Перо		• Новка
	• Петар		Њ
	• Перко		• Његосава
	• Предраг		П
	Р		• Петра
	• Радован		• Плана
	• Радомир		Р
	• Радослав		• Рада
	• Раде		• Радмила
	Рашо		• Радојка
	• Рајко		• Радославка
	• Ранко		Рајка
	• Растко		• Ранка
	• Ратко		Рената
	С		• Ружа
	• Саво		С
	Сергије		• Сава
	• Синиша		Саве
	• Симо		• Савица
	• Славиша		Сандра
	• Славко		• Сања
	• Слађан		• Сара
	• Слободан		Санела
	• Спасоје		• Светлана
	• Спасо		• Славојка
	• Срђан		• Славица
	Стефан		• Слађа
	• Страхиња		• Слађана
	Т		• Слободанка
	• Томислав		• Смиља
	• Томо		Спаса
	Тихомир		• Споменка
	• Трифко		• Стана
	У		Стане
	Урош		• Станка
	Ф		Т
	• Филип		• Тамара

			• Тања
			• Татјана
			Теона
			Теодора
			• Тијана
			Ц
			• Цвијета

У 1992. години Господњој када сам преузео парохију Зубачку најчешћа мушка имена су била Јован, Раде, Никола, Драган, Рашо, Спасоје, Спасо, Војин, Војо, Милорад, Милан, Трифко, Обрад, Марко, Саво, Рајко, Перо, Петар, Милош...

Најчешће женско име је била Стана, Стане, Госпава, Радојка, Љубица, Љубе, Мила, Миле, Мара, Маре, Јелена, Нада...

Остала су сва ова имена ко је још жив на Зубцима, али у новим генерацијама нема више правила нити честих имена. Постоји једно шаренило и мушких и женских имена од којих ако баш морам издвојио као најчешће женско име је Анђела и Теодора.

- Тачка испред имена наведеног у 2010. г. Г. значи да је то име постојало и у 1992. г. Г.

ПЛЕМЕНА (Братства или презимена) ЗУБЧАНА						
Редослијед је по броју кућа = домова (породица) који стално живе данас на Зубцима						
Презиме (племе) Крсна слава	Данас сталних	Некада живјело	Повремено долазе	Мјеста гдје су некада живјели	Мјеста гдје данас живе	Накнадно уписано
СПАИЋ Јовањдан (20. Јануар)	24 куће 71 члан	40 кућа	13 кућа	Тули Горње, Коњушица, Граб, Кожањ До, Прчањ, Скозник, Дворишта, Прашишта, Рупе Иве	Тули Горње, Граб, Рупе (Дворишта и Прчањ)	Од Спаића 3 куће неће и не примају свештеника нити су ме за 20 година икада пустили у кућу
РАТКОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	15 кућа 41 члан	58 кућа	30 кућа	Коњско (Подуб и Коњушица), Јаворов До, Криви До, Носатин До, Руђин До, Жељево, Брежине- Јабука, Грабовица, Царево Пеље и Орашје (и Криваљ).	Јаворов До Жељево Грабовица Брежине- Јабука Коњско Орашје	
ВУКАЛОВИЋ Света Петка (27. октобар)	10 кућа (3 неће и не примају свештеника)	23 куће	8 кућа	Убли-Убо, Борова Главица, Велико Поље, Богојевић Село, Рупни До, Шћемаш До и Травни Доли.	Богојевић Село	
ВУЧУРЕВИЋ Света Петка (27. октобар)	10 кућа	18 кућа	7 кућа	Копривни До, Велико Поље, Папратни До, Криви До, Дробњаци, Рупе, Граб, Прасјака и Завиљинак.	(засебан огранак племена) Велико Поље, Дробњаци, а засебан огранак племена су Граб и Рупе.	Од свих Вучуревића примало је и прима свештеника само 5 кућа на Грабу (Ограде)
ЂУРИЋ Ђурђевдан (06. мај)	7 кућа	39 кућа	13 кућа	Коњко (Подуб, Подавље, Подорах, Поље, Пожарика),	Коњско, Подуб, Подорах.	

				Царево Поље, Мацинка, Руђин До и Лијепи До.		
Презиме (племе) КРСНА СЛАВА	Данас сталних	Некада живјело	Повремено долазе	Мјеста гдје су некада живјели	Мјеста гдје данас живе	Накнадно уписано
ВИЦО Ђурђевдан (06. мај)	6 кућа	21 дом	14 кућа	Ограде, Граб, Завиљинак, Запрасјака, Пробојев До, Јаблан До, Кожањ До, Пављи Доли, Чаире и Улице.	Ограде, Граб и Чаире (Рупе)	Данас од 6 кућа двије ме на зор примају и незнам дали ми је теже ући, или изаћи из ових кућа.
КИСИН Томиндан (19. октобар)	6 кућа	18 кућа	4 куће	Тули Горње и Доње	Тули Горње и Доње	Једно од најстаријих племена на Зубцима.
КЛИМОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	6 кућа	7 кућа	5 кућа	Куња Главица, Подиштица, Граб, Прашишта.	Куња Главица, Граб, Подиштица (Рупе)	
ПИШТИЋАТ Јовањдан (20. јануар)	4 куће	8 кућа	Нико	Граб, Пављи Доли, Језерине.	Граб	
МИЛИША Јовањдан (20. јануар)	4 куће	5 кућа	Нико	Тули Доње	Тули Доње	Једно од најстаријих племена на Зубцима.
МИЛАДИНОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	15 кућа	9 кућа	Турменти- Присоје	Турменти- Присоје	
ЈЕЛИЋ Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	12 кућа	7 кућа	Орашје (и Чelopeке)	Орашје	
РАДАНОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	11 кућа	11 породица	Турменти (Вранковине, Сасине, Селишта, Ограде и Каурача)	Турменти (Вранковине)	

Презиме (племе) КРСНА СЛАВА	Данас сталних	Некада живјело	Повремено долазе	Мјеста гдје су некада живјели	Мјеста гдје данас живе	Накнадно уписано
АСАНОВИЋ Јовањдан (20. јануар)	4 куће	9 кућа	4 куће	Граб, Коњушица, Иве и Пављи Доли.	Граб	
ДАНИЛОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	8 кућа	1 дом	Подкрај (Крај)	Подкрај (Крај)	Да се разумијемо. Из три „куће“ примају свешеника само три породице па чак и чувена кућа кошаркаша Даниловића „прима тамо неће“
МИРДИЊА Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	7 кућа	3 куће	Турменти (Присоје и Вранковине)	Турменти (Присоје и Вранковине)	
ПАЖИН Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	6 кућа	2 дома	Крај (Подкрај)	Крај (Подкрај)	Двије породице не примају свештеника
СИМОВИЋ Света Петка (27. октобар)	3 куће	6 кућа	1 дом	Богојевић Село, Дробњаци, Велико Поље, Бунари, Убла.	Богојевић Село и Дробњаци	
ВУКАШИНОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	3 куће	4 куће	1 дом	Подкрај (Крај)	Подкрај (Крај)	
ВУЧКОВИЋ Света Петка (27. октобар)	3 куће	12 кућа	5 кућа	Богојевић Село, Радешини, Папратни До, Велико Поље, Бунари-Убла.	Богојевић Село и Радешини	
ПАНТОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	2 куће	6 кућа	3 дома	Турменти- Гариште	Турменти- Гариште	
ГАВРИЛОВИЋ Света Петка (27. октобар)	1 дом	5 кућа	2 дома	Богојевић Село, Мало и Велико Поље, Радешини.	Богојевић Село	Не примају свештеника
СРЕДАНОВИЋ Јовањдан	2 дома	5 кућа	1 дом	Богојевић Село, Коњско,	Богојевић Село и	Само по једна кућа у оба села

(20. јануар)				Велико Поље, Бунари, Убла.	Коњско	кроз вијекове.
ПРОДАНОВИЋ	2 дома	4 куће	нико	Подкрај (Крај)	Подкрај (Крај)	Славе Ђурђевдан
Презиме (племе) КРСНА СЛАВА	Данас сталних	Некада живјело	Повремено долазе	Мјеста гдје су некада живјели	Мјеста гдје данас живе	Накнадно уписано
КРЧУМ Јовањдан (20. јануар)	2 дома	5 кућа	1 дом	Куња Главица и Дренови До	Куња Главица	
КИСЈЕЛИЦА	2 дома	4 куће	1 дом	Завиљинак и Ограде	Ограде (Граб)	Аћимовдан (22. Септембар)
РИЂЕШИЋ Аранђеловдан (21. новембар)	2 дома	3 куће	2 дома	Тули Горње	Тули Горње	
ШАРАБА Томиндан (19. октобар)	1 дом	12 кућа	5 кућа	Турменти- Гариште и Тули Горње	Турменти- Гариште	
ШУЏЉЕГЛАВ	1 дом	10 кућа	5 кућа	Увјећа	Увјећа	Слава Света Тројица (понедељак)
МАТОВИЋ Света Петка (27. октобар)	1 дом	7 кућа	3 куће	Богојевић Село и Убла (Велико Поље, Бунари, Нуго)	Богојевић Село	
ЛАЛИЋ Ђурђевдан (06. мај)	1 дом	5 кућа	3 куће	Орашје	Орашје	
МИЛОЈЕВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	1 дом	7 кућа	3 куће	Ограде, Прокош, Бојадраж До, Дренов До и Меловине (Рупе)	Меловине (Рупе)	
ОБРЕНОВИЋ	1 дом	3 куће	2 дома	Коњско	Коњско	Ђурђевдан (06. Мај)
РЕСКОВИЋ Никољдан (19. децембар)	1 дом	2 дома	1 дом	Орашје	Орашје	
ЧОЛОВИЋ Ђурђевдан (06. мај)	1 дом	2 дома	1 дом	Турменти- Гариште	Турменти- Гариште	
ЈЕРО Ђурђевдан (06. мај)	1 дом	1 дом	1 дом	Дренов До	Дренов До	
ПАРАНОС Ђурђевдан	1 дом	Ово презиме није са Зубаца, али живи овдје стално као зет Зубачки. За сваку			Орашје	

(06. мај)			је похвалу јер једини има 4. дјеце.				
КУРАЈИЦА Ђурђевдан (06. мај)	1 дом	2 дома	2 дома	Ограде (Граб)	Ограде (Граб)		
ПРЕЗИМЕНА КОЈИ СУ ОДСЕЛИЛИ И ДАНАС НЕ ЖИВИ НИКО							
	Некада живјели	Повремено долазе	Мјесто поријекла (старица)		Крсна слава	Накнадно уписано	
ГУДЕЉ	12 кућа	4 куће	Крушева Густријена (Жељево) и Рапти Доњи (Зубачки)		Ђурђевдан (06. мај)	Гудељи, иако живе генерацијама у суштини нису Зубчани. Не сахрањују се и не сабирају око Зубачких цркава (изузев Гудеља у Рапима), него се сабирају и сахрањују око цркве у селу Гудељи поред језера (Доња Брана).	
БРЊОШ	9 кућа	5 кућа	Увјећа		Аћимовдан (22. септембар)		
ПЕЈАНОВИЋ	7 кућа	7 кућа	Рапти Горњи и Доњи (Зубачки)		Ђурђевдан (06. мај)		
ГРГУРЕВИЋ	5 кућа	3 куће	Турменти-Ограде		Ђурђевдан (06. мај)		
ТОПАЛОВИЋ	5 кућа	3 куће	Турменти-Присоје		Ђурђевдан (06. мај)		
ДАБОВИЋ	4 куће	2 дома	Тули Горње		Аранђеловдан (21. новембар)	Гордијани су поријеклом, имали су куће и данас имају и одржавају и куће и посједе у Орашју и Кривљу. Преко 400 година доселили су на Зубце и остала је само једна кућа и из генерације у генерацију рађао се само један мушки потомак. Тако је и данас. Шегрт није Зубачко презиме, али живе већ генерацијама на Зубцима. Сахрањују се и сабирају око Спасове цркве у Коњском. Потичу из Аранђелова. Кокот су од скора дошли на Зубце (3 генерације) и не сахрањују се у Коњском, али долазе и	
МИЋАНОВИЋ	4 куће	2 дома	Убла (Велико Поље и Борова Главица) Богојевић Село (Буковица и Травни Доли)		Света Петка (27. октобар)		
САМАРЦИЋ	2 дома	2 дома	Убли – Убо и Богојевић Село		Јовањдан (20. јануар)		
ТИЦА	2 дома	1 дом	Коњско		Ђурђевдан (06. мај)		
РАДОЈЧИЋ	2 дома	1 дом	Турменти-Космата Главица (или Космртна Главица)		Ђурђиц (16. новембар)		
ГОРДИЈАН	1 дом	1 дом	Орашје – Криваљ		Ђурђевдан (06. мај)		
ЈОВАНОВИЋ	1 дом	1 дом	Коњско (школа)		Ђурђевдан (06. мај)		
ДЕРЕТИЋ	1 дом	1 дом	Рапти Доње Зубачке		Јовањдан (20. јануар)		
САВЧИЋ	1 дом	1 дом	Рапти Доње Зубачке		Ђурђевдан (06. мај)		
ШЕГРТ	2 дома	2 дома	Коњско		Ђурђевдан (06. мај)		
КОКОТ	1 дом	Двије породице	Коњско-Коњушица		Ђурђевдан (06. мај)		
Дујановић	(тазбина Грабовица)		Ово су зетови Зубачки који су само једно вријеме живјели у тазбини, или нису никад били стални, али у недостатку мушких потомака долазе на старину женевине, одржавају куће и обрађују				
Укропина	(тазбина Рапти						
Паовица							

Вукановић	Зубачки)	имања. Сви су врло честити људи и занимљиво, иако су из различитих крајева, сви славе Ђурђевдан (06. Мај)	одржавају куће и посједе. Потичу из Кривошија (Грахово)
Лугоња			

**Породице, племена или презимена оних који су некада
за сигурно живјели на Зубцима кроз минуле вијекове**

Ове породице, племена или презимена су временом ишчезли и са Зубаца било да су истријебљени у погромима кроз ратове, или се одселили заувјек, или се претопили из разних разлога у друга данашња презимена на Зубцима и изван њих свуда по свијету гдје данас живе и већина њих немају ни појма да потичу са Зубаца као што је на примјер Мајкл и Кирк Даглас, чувени свјетски глумци који су трећа генерација зубчана у Америци и таквих је примјера безброј.

Пошто ја нисам ни етнограф ни историчар ни научник већ обични Богу завјетовани монах и свештеник у том својству и уносим ове податке без фус нота и напомињања извора. Сам Бог Господ ми је свједок са каквом озбиљношћу и маром приступам изради овог Љетописа. Ето, ако се баш мора рећи користио сам Архив Београда, Новог Сада, Цетиња, Рисна, Херцег Новог, Котора, Дубровника, Сарајева, Мостара и наравно Требиња. Користио сам још и црквено и народно предање и напунио душу и спознају. Спознао сам много, али пишем онолико колико могу и колико стигнем због других обавеза на Њиви Господњој. Опростите што не успјех више, али Господ ће послати боље дјечаке од мене који ће усавршити започето. Амин.

Напомена!

Година поред презимена је извучена из историјских извора када се помиње та породица као Зубчани или Врсињани што не значи да нису живјели прије или после те године. Колико? Бог свети зна. Даље, овдје нису уписани цариници, бегови, аге, кириције и у новија времена службеници, механције и учитељи и попови придошли са стране само за једно вријеме службовања. Искључиво сам записао само сталне житеље Зубаца српске православне вјере, а остале нек' пише ко хоће. Само нека се прослави Господ.

- Андријашевић 1719.	- Бутуровић 17 и 18 вијек
- Аћимовић 1445 и 1701.	- Брајковић 17 и 18 вијек
- Богојевић 15. вијек	- Бунхулић 17 и 18 вијек
- Боговић 1426.	- Братуновић 1406.
- Боговчић 1426.	- Божиновић 1424.
- Богавчић 1426.	- Богашић 1426.
- Анђелић 17 и 18 вијек	- Браићевић 1738 и 1746.
- Бекан 17 и 18 вијек	- Врси 1285 и 17. вијек
- Беки 17 и 18 вијек	- Вечериновић 1446.
- Брсач 17 и 18 вијек	- Вуковић 1662. 1667. 1673. 1706. и 18. вијек
- Бећир 17 и 18 вијек	- Вукобратовић 1669. и 1689.
- Банчуловић 17 и 18 вијек	- Вукобратић 17 и 18 вијек
- Балић 17 и 18 вијек	- Вуловић 17 и 18 вијек
- Богдановић 17 и 18 вијек	

- Видић 17 и 18 вијек
- Врнци 17 и 18 вијек
- Вујадиновић 17 и 18 вијек
- Водовар 17 и 18 вијек
- Васовић 17 и 18 вијек
- Видаковић 17 и 18 вијек
- Вицевић 17 и 18 вијек
- Вујичић 17 и 18 вијек
- Вучић 17 и 18 вијек
- Влаховић 17 и 18 вијек
- Влатковић 17 и 18 вијек
- Вујовић 1719.
- Вранчић 1429.
- Вукосалић 1451.
- Вукчић 1511.
- Вучетић 1516.
- Вукајловић!!? (не Вукаловић) 1719.
- Грушић 1861.
- Голубовић 17 и 18 вијек
- Гудељ од 17 до 20. вијека
- Гојчић 1440.
- Деведер 1862.
- Добрашиновић 15 и 16 вијек
- Добровојевић 1423. 1425. 1439 и 1445.
- Дабовић 1704 до 20. вијека
- Дупан 18 и 19 вијек
- Дмитровић 1371.
- Драгусиновић 1420.
- Дабижиновић 1443.
- Доброгранин 1806.
- Доброгоран 19. вијек
- Ђуровић 1687. 1689. 1693. 1701. и 1849.
- Ђурђевић 1451. 1465. и 1701.
- Ђурашевић 17 и 18 вијек
- Ђуратовић 17 и 18 вијек
- Ђанетовић 17 и 18 вијек
- Ђуричић 17 и 18 вијек
- Ђуришић 17 и 18 вијек
- Ђурановић 17 и 18 вијек
- Жарковић 1701.
- Зупчић 1310. и 1477.
- Зубец 1397.
- Зубац 1372. 1431. 1466. и 1701.
- Илић 1806.
- Јованић 1669. 1689.
- Јиројевић 1399. 1435.
- Јаковић 17 и 18 вијек
- Јозовић 17 и 18 вијек
- Јовановић 17 и 18 вијек и до 20. вијека
- Јакшић 17 и 18 вијек
- Јањић 17 и 18 вијек
- Катић 17 и 18 вијек
- Кукавица 17 и 18 вијек
- Косић 17 и 18 вијек
- Крњушевић 17 и 18 вијек
- Комар 17 и 18 вијек
- Косанић 17 и 18 вијек
- Костождер 17 и 18 вијек
- Климо 17 и 18 вијек
- Кукавчић 17 и 18 вијек
- Косовић 17 и 18 вијек
- Комненовић 1910.
- Ковач 1857.
- Коцунуић 1669. 1689.
- Кецојевић 1690.
- Кнежевић 1669. 1718.
- Кокотовић од 15 до 17 вијека
- Кокот од 17 до 20 вијека
- Којовић 1916.
- Кранисаљић 1402.
- Кранковић 1438
- Кнезић 1695.
- Кулишић 1737.
- Кандић 1806.
- Лакићан 1728.
- Лалошевић 1862.
- Лаковић 1875.
- Лазаревић 17 и 18 вијек
- Митровић 17 и 18 вијек
- Маровић 17 и 18 вијек
- Милић 17 и 18 вијек
- Михаиловић 17 и 18 вијек
- Моро 17 и 18 вијек
- Милишић 17 и 18 вијек

- Маснић 17 и 18 вијек
- Митриновић 17 и 18 вијек
- Мијатовић 17 и 18 вијек
- Матковић 17 и 18 вијек
- Милатовић од 1402. до 18. вијека
- Мимановић 1423 и 1713.
- Мирковић 1423 и 1713.
- Магазиновић 1700. и 1701.
- Милошевић 1392. 1424. 1435.
- Милосавић 1397.
- Миомаксовић 1423.
- Миљевић 1433.
- Миомановић 1451.
- Миобратић 1489.
- Ненадић 1446.
- Новаковић 1451. и 1706.
- Никшић 1465.
- Нунић 1780.
- Ожеговић 17 и 18 вијек
- Остојић 1447.
- Попов 1862.
- Поповић 1862.
- Прдавица 1451 до 18. вијека
Старо племе или породица
Зубчана настало од Јовановића. У
18. вијеку презвали су се једни
поново у **Јовановић**, а други у
Обреновић, а трећи у Америци
су задржали презиме **Прдавица**.
- Поконић 1451.
- Продрибаба 1777.
- Прибиловић 1423. и 1430.
- Познановић 17 и 18 вијек
- Петровић 17 и 18 вијек
- Прлагузић 17 и 18 вијек
- Продан 17 и 18 вијек
- Радитић 1442.
- Радојковић
- Риђан 1430.
- Радисалић 1473. и 1489.
- Радмиловић 1423. 1425. и 1445.
- Роснић 1712.
- Ризнић 17 и 18 вијек
- Рачић 17 и 18 вијек
- Росић 17 и 18 вијек
- Радован 17 и 18 вијек
- Радовић 1719.
- Раковић 1709.
- Радиновић 1406. и 1423.
- Радусиновић 1420.
- Радневић 1479.
- Руђић 1451.
- Рађенчић 1452.
- Радосављевић 1454.
- Радовановић 1489.
- Ракић 1725. и 1789.
- Рајичевић 1738.
- Радоичић од 17. до 20. вијека
- Радонић 1739.
- Стијапчић 17 и 18 вијек
- Становчић 17 и 18 вијек
- Славић 17 и 18 вијек
- Сладојевић 17 и 18 вијек
- Стевановић 17 и 18 вијек
- Стојановић 17 и 18 вијек
- Спасојевић 17 и 18 вијек
- Симанић 17 и 18 вијек
- Селен 17 и 18 вијек
- Степинић 1324. и 1329.
- Ступичић 1326.
- Сесур 1777.
- Славуј 1690.
- Стипановић 1423.
- Степашевић 1372.
- Станојевић 1395.
- Степојевић 1423.
- Степчић 1431.
- Тодоровић 17 и 18 вијек
- Терзић 17 и 18 вијек
- Тушуп 17 и 18 вијек
- Трипковић 17 и 18 вијек
- Томановић 17 и 18 вијек
- Томашевић 17 и 18 вијек
- Тодорић 17 и 18 вијек
- Терзовић 17 и 18 вијек
- Топаловић 17 и 18 вијек
- Трифковић 17 и 18 вијек
- Хаци-Дамјановић 17 и 18 вијек

- Чоланчић 17 и 18 вијек
- Ускоковић 17 и 18 вијек
- Шаре 17 и 18 вијек
- Шкобаљ 17 и 18 вијек
- Шагановић 17 и 18 вијек
- Шишман 1466.
- Ћетинић 1820.

При сакупљању ишчезлих породица са Зубаца много више од мене заслужан је др Рајко Пантов Вукашиновић.

СЛУЖБЕ и важнија догађања на парохији Зубачкој

Служио сам од како сам рукоположен у чин јеромонаха у свези клира Захумско-Херцеговачке и Приморске епархије близу три хиљаде светих Литургија. Био сам клирик Српске, Руске и Грчке православне цркве. Служио сам и у другим помијесним црквама по Европи, а у друге континенте сам залазио, али нисам служио. Зубачку парохију сам добио на пастирско старање за Ђурђевдан 1992. године Господње и отишао у „друге свијетове културе и умјетности“ 1994. године Господње, а ономад 2008. године Господње сам се поново вратио у Херцеговину и постао сабрат манастира Херцеговачке Грачанице на Црквини у Требињу. Опслуживао сам пограничне дијелове са Хрватском и у тим српским селима православне цркве у Требињској Шуми, Површи, Иваници и на Бобанима гдје сам био парох. Подразумијева се да сам одлазио и у друге земље и православне цркве у којима сам служио као гост по благослову надлежног ми епископа г. Григорија.

Зубачку парохију и манастир Светог Ђорђа сам добио на старање за Ђурђевдан 2010. године Господње и искрено речено, више сагоријевам на васпостављању манастира него на парохији, коју, ако Бог да, намјеравам у догледно вријеме уручити неком мирском свештенику. Није за монаха парохија сем благослова епископа и крајње потребе. У овом уводу је важно напоменути да уносим податке у рубрику „Службе“ тек од Ђурђевдана 2010.

За Ђурђевдан (2010.) у четвртак на сам празник одслужих прву Литургију по новом преузимању парохије Зубачке. Служби је присаједињено било свега 9 душа живијех, али радост није изостала у мојој души, јер и 1992. Прва служба на Зубцима је била баш на Ђурђевдан. Нека је слава Богу. Амин. Умало заборавих рећи да **служба Божија би у манастиру.**

09. мај 2010. године Господње недјеља Слијепога, шеста по Васкрсу.

Служба би заказана па одгођена, па опет заказана, па опет одгођена ради доласка новоизабраног патријарха Иринеја у Мркоњиће, родно село светог Василија Острошког, поводом прославе 400 година од рођења свеца. Светом Василију слава и милост. Ја нишчи одржах службу у **манастиру Светог Ђорђа** на коју дође од 134 куће 70 душа живијех и прославише Бога Живога и нигдје не би то забиљежено осим у подножју Престола Славе Божије и Царства Његовог. Амин.

Помињем ову свету Литургију још и из разлога што су саслуживали у њој двојица изасланика надлежног епископа владике Григорија, који су званично објелоданили народу, по његовог преосвештенства благослову, да сам опуномоћени настојатељ манастира Светог Ђорђа на Зубцима. Појци су били хор дјевојака манастира Херцеговачке Грачанице и после службе се приреди трпеза љубави за све присутне душе живе. Нека је жив Бог наш Отац и Син и Свети Дух. Амин.

Коњско 13. мај 2010. четвртак. Вазнесење Господње – Спасовдан.

У цркви посвећеној истоименом празнику одслужи се света Литургија са литијом уз присуство од око 90 душа живијех. Наравно да је храмовна слава извршена по реду и обичају и читан је и помен упокојеним жртвама рата и свима на гробљу и после свега је приређена трпеза свенародна и за свакога је било и да се наједе и напије. Љубави, богобојажљивости, стида, међусобног поштовања и саборности осјетих на овој храмовној слави врло мало. Нека мени и њима Господ опрости, јер како-тако прослави се Његово Име. Амин.

Рапти Зубачки. Прва недјеља по Спасовдану. Црква је као и предходна посвећена Вазнесењу Господњем. Свега би, али љубави хришћанске не би. Зашто да понављам предходну причу када је тежа од прве. Овде се Бог помиње, али прослављају се и дижу сами себи славу самоизабрани и ни од кога непотврђени одборници који чине храм приватним власништвом и измичу заједници Христове Цркве, што је на жалост, чест случај у Срба. Помози нам Боже.

Манастир Светог Ђорђа. Недјеља, 30. мај 2010. године Господње.

Ова служба ми би радосна што се причестише управо вјенчани Јован Трифков и Споменка Вицо који послије приредише трпезу љубави за све присутне. Мало је вјенчања на Зубцима, а крштења још мање. Нека се прослави Бог наш. Амин.

Црква Свете Петке. Граб. Недјеља 13. јун 2010. године Господње.

На Литургији је присуствовало 7 до 8 душа, а на сазваној акцији чишћења гробља 70 до 80 душа. Изабрали су по ко зна који пут „гробни“, а не загробни живот.

Напомена!!!

Пошто су отпочеле редовне службе у манастиру Светог Ђорђа и како тако на једвите јаде се одржавају и у осталим Зубачким црквама, ријешио сам да овдје забиљежим само значајније за душу народа и душу моју и спасење. Некако ми тешко пада парохија. Тврдоврат је народ и неће за Богом да иде. А није вала ни монаху мјесто по кућама. Даће Бог и нешто ће се ријешити да добију бољег пароха од мене. Нека је слава Богу. Амин.

Манастир Светог Ђорђа. Недјеља 20. јун 2010. године Господње.

Ову свету Литургију посветих молитвено за изградњу пратећих објеката и обнову манастирске цркве и конака. Зазвах тридесетак виђенијих Зубчана да заједно предочимо и „претресемо“ горућа питања обнове манастира и вјерског живота на Зубцима. Зазвах 30, а сабрах 6 душа живијех. Расуло, раздор, завада, неслога и малодушност завладали су увелико у последњој деценији на Зубцима. Захватила ме туга голема, али не паника, очај, безнађе и осуда народа. Вјера у Исуса Христа Сина Божијег није посустала у мени, а уздам се и у молитве светог Ђорђа пред Престолом Славе Господње да ће ми овај вјерни народ Зубачки и сви други од Господа послани ипак помоћи у обнови овога предивног мјеста и манастира. Имајући на уму стихове псалмопојца Давида „ако Господ неће сазидати дом, узалуд се муче зидари“ па тако се и по вјери уздам да ће послије свих мука, труда и зноја људског „Премудрост саздати себи дом“. Амин.

Манастир Светог Ђорђа. Петак 20. август 2010. Стиже први аутобус ходочасника из Баната у пратњи 3 свештеника и њих око тридесетак душа што младих што старих. Зубчани их дочекаше са радошћу, хљебом и сољу, манастирским звонима, трпезом љубави, гулама и народном ношњом. И мени би мило на души, јер ово су први ходочасници што дођоше у грчевитом порађању и васпостављању манастира. Хвала и Слава Богу. Амин.

Госпођина црква – Турменти. Субота 28. август 2010. Храмовни празник.

На празник Успенија Пресвете Богородице одслужи се света Литургија са литијом и славским колачем. Освешта се и новосаграђена зграда, лијепа и практична за више намјена при сабирању вјерног народа. Иначе, вјерници који се сабирају око Госпођине цркве (Турменти са засеоцима, Тули Горње и Доње, Орашје, Криваљ, Крај, Подкрај и један огранак племена Ратковић који потичу из Орашја и Криваља ма гдје живјели) су за сваку похвалу на слози, марљивости, труду и бризи за цркву око које се сабирају и сахрањују. Слава Богу, а хвала њима.

Забилежио бих овдје један спор и жучну расправу која је могла довести до нежељених последица. Спорило се око тога да ли да се пјева, или не пјева, пошто је зграда близу, али изван гробља и ограде. Једним се пјевало (и гуслар је био), једни су негодовали, а трећи су били категорично и агресивно против пјесме. Ради мира и слоге ставио сам се на страну „агресивних“ и замолио да пјесма замукне, иако ми је срце пјевало на овако велики празник и дан храмовне славе. Поводом овог догађаја изложићу мој лични став и исповиједање вјере моје православне, вјере у Господа нашег Исуса Христа. Рађамо се и крштавамо, вјенчања су и крсне славе. Веселимо се за установљене Христове и Богородичне празнике и празнике других, исто тако блиских, светитеља, али и умиремо, сахрањујемо се, вршимо помене и парастосе око и унутар исте цркве гдје се сабирамо. Већина цркава у Херцеговини, Босни, Србији и другим крајевима гдје живе Срби, је у сред гробља. У тим црквама се врше сви обреди „према свецу и тропар“ како каже наш напаћени Србски род. И плаче се и тугује се и весели се и пјева се „све у своје вријеме“ око исте, за нас, саборне цркве била она у гробљу, или изван њега. Свакоме году по мјери вјере православне и обичаја народа србског и Божијег.

Ја (недостојни слуга у винограду Господњем) сам за свјетлост и радост Васкрсења и Царства Небеског и вјерујем дубоко у загробни живот, а не у „гробни“ који је узео маха у вјерју и сујевјерју србскога народа. Уређују се капеле, гробови и гробља, а цркве запуштају као штале за стоку. Иду скоро сваке недјеље на гробље и лелечу и ричу и наричу да их примијете „како су у жалости за покојником“, а у ствари истичу сами себе у први план. Јадно је и биједно и свакога поштовања недостојно ово примитивно новотарење. Такви не иду да се моле за спасење душе покојника у цркву и не моле се ни за своју, а камо ли за његову душу. Улажу паре и престиж на скупоцијене споменике и на гробове доносе брда цвијећа. Не жале да покажу себе и не шкртаре за пиреве које приређују, а за ближњег свога, сиротињу и цркву тешко ће одвојити нешто.

Да се разумијемо јасно и да разлучимо, рашчистимо и одбацимо све што није својствено вјери православној. Служећи у Цркви добрих тридесет година био сам свједок како се калеме на вјеру православну разна гатања, празновјерја и сујевјерја и за двије до три године постају увријежена упражњавања „ваља се тако“, „вазда смо ми и наши стари чинили тако“, „а то је по нашем обичају тако“, „сви раде тако“ итд. О празновјерју, сујевјерју, црним и бијелим магијама србскога народа могу се написати, написани су и пишу се брда књига и уносно се зарађује на глупости непросвијећеног и лаковјерног народа. Не желим губити на то мисли. Хтио бих расвијтлити други детаљ преко кога се олако прелази, а који је нанио и данас активно наноси ране у православљу и оставља кукољ и коров у бићу народа србског, који се укоријенио и црпи му сокове и суши га као имела стабло воћке. Рођен и одрастао сам у природи на селу и никад нисам видео имелу на букви нити на грабу. Имела се искључиво качи за дрво које доноси и рађа плод. Био сам на Западу. Све буква и граб. Нема имеле. Ова дрвета служе за огрев, намјештај и грађевинарство. Уздижу стандард живота. Каког живота? Управо таквог кога сања, жели и стреми ка њему данашњи Србин. Био сам на Истоку. Видио сам толика дрвета која рађају тако сочне плодове да ти вода на уста одмах пође чим их опазииш и факултет би ти требао само да им називе научиш, а камо ли да их проучиш како и гдје расту. Гледао сам и ово на Истоку. Руке неухрањене и мршаве, црнпурасте дјеце и суве руке старца брижљиво беру то сочно воће. И сви се смију. Сви радосни. Нисам могао ни докучити ко је коме род, колико су били предусретљиви једни према другима. И мене су тако пригрлили и сродно сам се са њима. Било је нечег у мени исконски радосног, али се нисам ни смијао ни радовао животу као они. Био сам смушен. Био сам добро плаћени морнар који је све то сочно воће за багателу купљено укрцао на брод и одвезао на Запад да се ухране дебеле свиње и крмад. Није само метафора. Стварно сам гледао када тоне тога воћа и поврћа бацају у смеће или у најбољем случају утове крмад. Осјећам стид и сада ради проклетства људског иако сам био тад као и сад само најамник, али и судионик што не умањује одговорност пред животом. Између Истока и Запада разапиње се Србин већ одавно што свједочи и свети владика Николај (Велимировић). Хтио би и тамо и овамо. И јаре и паре, како вели народ. Е, не може Србине! Опредијели се, или узми све цијело православље као путеводиљу живота и тамо и овамо, или иди тамо, ил' овамо.

„Кукољ, коров и имела“ о којој је предходно било помена, све скупа се прикачило за Србе и наноси данак „у пшеници“ вјере православне на Њиви Господњој и тај „кукољ“ („коров и имела“) се зове комунизам. О њему и против њега такође су писани возови књига и брошура па небих понављао, овдје, већ речено давно и многима познато. Осврнуо бих се само на дјелић последица које је оставио иза себе. Комунизам није само идеологија једне партије, класе и владајућег режима. Комунизам је и религија која вуче коријене од конфучијанизма и зен будизма. Наравно да је комунизам поткрадао и хришћанство и друге вјере и религије све док се није

учврстио и развио сопствено учење и теорије. Када је комунизам проживио своје вријеме, иживио се и пукао у свим земљама у којима је владао, иза себе је оставио празан простор и умјесто те религије „опијума за народ“ „ускаче“ нови сурогат „култ мртвих предака“ (Кореја, Кина и друге неке земље далеког Истока). Код нас и до нас тај култ није дошао, али узима маха по негдје више, по негдје мање, гдје се више придаје значаја „гробном“, како рекох, него загробном животу.

Било шта било, ради мира сам одлучио да будем на страни „оних којим није до пјесме“ и овдје искалих из моје душе јад и зато молим да ми опростите и они који читају ово и Господ Бог Свемилостиви. Амин.

Вриједи забиљежити, за мене, врло значајно и радосно дешавање са вјерним народом Зубачким. Почели су се полако „отапати“ од подозрења и сумњичавости за дјело које сам започео и желим уз њихову и Божију помоћ да довршим. На моју велику радост долазе и помажу у васпостављању ове за све Зубчане саборне цркве Ђурђеве и манастира Светог Ђорђа. Нека их Бог за то све спаси и награди. Амин. Напомињем још да све акције и учеснике уредно уписујем у засебну књигу која ће послје бити објелодањена.

На жалост, морам забиљежити у догађаје на парохији Зубачкој и понеку ружну појаву које се дешавају и узимају маха. Од прољећа 2010. па до децембра 2011. обијене су неке цркве и по двапут. Разваљена су насилно врата и прозори, испретурана је унутрашњост цркве и скрнављени су богослужбени предмети. Више штете су наносили при обијању, упаду и претурању него што су однијели вриједности из храмова у Коњском, Турментима и Рапима Зубачким. Дешава се. Узданица наша је Господ Бог наш Исус Христос да нас заштити од најезде туђинаца и мрачних сила. Амин.

На Илиндан 02. августа 2011. године Господње организована је свечана литија од манастира Светог Ђорђа па уз Илијне Греде све до горе на врху храма светог пророка Илије Тесвићанина, или како га српски народ из страхопоштовања зове Илија Громовник. Ту се одслужи света Литургија и преломи крсни хљеб у славу и част светог пророка и Свето-Тројичног Бога нашега коме жртву молитвену у ходочашћу овога дана принесосмо. Началствовао је игуман манастира Завале јеромонах Василије, а саслуживали су јереј Дражен Тупањанин парох Хрупјела у Требињу и ја недостојни настојатељ манастира Светог Ђорђа. Трпеза љубави у повратку би приређена доле испод Илијиних Греда у манастиру Светог Ђорђа чији домаћин би Драган-Спаја Перишин Спаић са синовима Стефаном и Иринејем. Би богоугодна гозба и благопријатно славље. Бише и гусле и хармоника и више угледнијех људи од којих би издвојио, уз пуно уважавање осталијех свијех, господина Ранка Поповића професора са универзитета из Сарајева.

Осим што се причести око стотињак душа живијех, радост ми унесоше у душу дјеца и једна старица Вуке Крчум. Осјетих се као да служим у Јерусалиму видећи ходочаснике и вјерне душе из Сарајева, Београда, Аустралије, Новог Сада, Бобана, Попова Поља, Требиња, Херцег Новог и наравно Зубаца. И понесе ме неки пријатни и души пријемчиви занос у разговору послјије литургије са пријатељима Здравком и Ранком у предаху, или боље речено уздаху за вјечним, док смо уживали испуњене душе сједећи испред храма и зурили сваки за себе у Зубачко Поље које је пуцало својим ћутањем и бременом живота људи у литији која се спуштала низ Илијне Греде ка манастиру. Еј, колико има љепоте и у патњи када је са нама Господ Бог наш Исус Христос. Амин.

Како предходно рекох службе су се, колико толико, уредовиле и вјерне душе долазе у назови све већем броју. Свете Литургије, разна освећења, славе и друге сврсисходне службе одржавају се на Грабу (црква Свете Петке), Коњском, Турментима, Рапима Зубачким, Илијним Гредама, Ублима и у Ђурђевој цркви. Радо служим и на црквиштина Лучин Крст (Тули) и Ћеклина црква (испод Орашја). Зато би у будуће у ову рубрику уносио само оне које се по нечему издвајају од других служби, као на примјер ову под Срђевим брдом изнад Подуба (Коњско).

Неколицина вјерних душа из овог дијела Зубаца су, памтећи предање, очистили од драче и шипражја мјесто и пажљиво откопали темеље омање цркве. Ова црквица је по сјећању старих и сачуваном предању данашњих житеља била посвећена мученицима Сергеју и Вакху што свједочи изнад црквице и Срђево брдо. Предходно смо је описали у рубрици „Црквине“, овдје би само напоменуо чудан и благопријатан осјећај служити први на тек откривеним темељима које су крили вијекови од ко зна кога и ко зна због чега. Слава Богу Свето-Тројичном. Амин.

Стражња Долина или Божја Стража

Мада је већ поменута ова чудесна долина, али би издвојио и ову свету Литургију као посебан догађај и у мојој и у душама присутних. До овог мјеста стиже се идући од Граба лијево горе узбрдо према Свитавцу, наравно, пјешке око два сата. Други начин је мало лакши јер се може стићи са аутом до Дворишта и онда лијево изнад села пјешачећи горе око пола сата стижемо до Стражње Долине. И ако се зове долина налази се на једној заравни испод Свитавца на 900-1000м надморске висине. Замислите да је једна долина на тој висини, а још је у истину долина пречника око 35 до 40м правилне геометријске кружнице. Божије дјело у природи, у камену без људске руке, урађена црква, под ведрим небом, без крова. Све је на свом мјесту, велика камена трпеца, амвон, иза камено горње мјесто изнад кога бљесне прва јутарња појава сунца. Црква нерукотворена, све је природно у камену од себе урађено. Света Литургија је понијела и мене и све присутне душе и причестисмо се сви у радости Господа Бога нашег Исуса Христа. Амин.

Био је лијеп сунчан дан и послје службе када смо изашли из „цркве“ (Божије Страже) све нас је импресионирао један величанствени приказ и панорама око нас. Када се погледа на исток и југ виде се готово све црногорске планине, а са Свитавца се виде и неки градови до Ловћена. Окренемо ли се супротно цијела Херцеговина се открива пред нама јасно све до Подвележја, а даље се само назире врхови Прења. Погледамо ли лијево ка мору виде се као на длану Пељешац, Корчула и све друге Дубровачке ривијере.

Зато није никакво чудо што се пророк Драго Спаић овдје често усамљен молио Богу и подвизавао нити је страно што је ову долину назвао Божија Стража или Стража Божија. Нека ти је вјечни помен брате Драго и поносим се пред твојим родом, што сам наслиједио да данас чувам тово стадо у Стражњој Долини.

ЉЕТОПИС

МАНАСТИРА

Започет у вијековима... изгубљен у вијековима...

СВЕТОГ ЂОРЂА НА ЗУБЦИМА

и... и поново настављен...

У славу Светога Бога Тројичнога Оца и Сина и Духа Светога у вијекове.

Амин.

Овај Љетопис изнових захваљујући једном лептиру који је слетио на испружени длан за Илиндан на Илијиним Гредама поврх манастира Светог Ђорђа нека је слава Свето – Тројичном Богу. Амин.

Грешни игуман
Исаија Дан
и његови слиједбеници

Љетопис манастира Светог Ђорђа је за сада неодјелив од вјерског живота Зубчана и догађања на Зубачкој парохији која још повезује шест цркава парохијских и девет црквишта или мјеста гдје се Богу жртва молитвена приноси. Дакле, било да је седма или прва, било да је омаловажена, оскрнављана, или да је поштована и уважавана кроз вијекове и прохујала времена богомоља, црква богохулно звана „на (и у) Бравенику“, „Бравеник“, или црква код „касарне“ са богобојажљивошћу Ђурђева црква и манастир Светога Ђорђа, овај храм од вајкада посвећен светом великомученику и побједоносцу Георгију, одолијева кроз зла и добра времена и саборни је све до дана данашњег за све Зубчане ма гдје да су.

Што се тиче историје манастира, тврдњи историчара, археолога и народног предања, нико не спори да је данашња црква направљена на темељима предходне из средњег вијека у процвату богомовјенчане династије рода Немањића. За њихове владавине је и црква и држава била у заједничкој спрези у зениту своје славе и Славе Господа Вишњег, које (да Бог да) српски народ више икад вјере и снаге имадне да досегне до Васкрсења. У вријеме Немањића сједиште владара и епископа се налази у граду Стону на полуострву Пељешац које је данас у саставу Хрватске, међународно са постојећим границама признате државе. Што се тиче епархије Захумско-Херцеговачке и приморске, по устројству, уредбама, Уставу Српске православне цркве и дубоко укоријењеним историјским тековинама, ове границе и припадности епископа су до данас исте као што су биле кроз минуле вијекове. Темелји, остаци темелја, археолошке ископине, писана историја, народно предање и вјера православна сачувана на овим просторима су необориви доказ присуства Срба у Захумљу, Приморју и у Херцеговини још од раних вијекова хришћанства које му печат даје у средњем вијеку „златно доба српске династије и свете лозе Немањића“. Све се ово у историјским и научним списима и истраживањима лако може провјерити па су зато и манастир и монашке заједнице са скитовима на Зубцима у то вријеме сасвим логичне. Доста је само набројати топониме који и данас постоје као што су Калуђерски извор, Калуђерска Пећина, Калуђерска Грета, Калуђерски Кланац, Калуђерска Долина Калуђерска Каменица итд. да посвједоче ово, а ко зна колико је тога још заборављено.

Трагови раног Хришћанства у јужној Херцеговини су свуда присутни и свима заинтересованим и научницима и лаицима простим оком уочљиви. О томе нема спора нити их ко може оспорити и оповргнути. Догађаји, ратови, заузимања и одузимања територије и надирања с копна на море и с мора на копно, су се кроз историју Зубаца тако често дешавали да је овај сироти народ једва спасавао голи живот, а камо ли имао времена размишљати о културном и националном благу као заоставштини за потоња времена. Потлачени, убијани од све и свакога и одвођени за робље које куда и освајани и омаловажени од многих до дана данашњег Зубчани се држе чврсто на овој суровој вјетрометини сурових сукоба и интереса разних силника и насилника. Ето, зато их цијеним и волим и све то ме привукло свим бићем да обновим овај свети манастир и живот духовни у њему и у душама Зубчана уз помоћ Божију васпоставим.

Трагови Христових апостола који су кроз Приморје и јужну Херцеговину у та времена прошли оставили су за собом цркве и црквишта, хришћанске заједнице и монаштво по скитовима и манастирима око Требиња па и на Зубцима. Има нешто чудно и Божије да у овој врлети сиромашној, сивој и окамењеној све пријемчиве душе монашке радо своје уточиште и себе проналазе. Ту тврдњу подкрепљујем личним опитом у додиру са ововременим и нама смртницима још увијек оностраним и кроз вјеру наслућујућим оностраним безвременом. Ту научно „провјерено и потврђено“ пада у воду и остаје само вјера у Христа распетог и Васкрслог. Са том вјером не дораслог и не учвршћеног монаха покушао сам (1992.) да васпоставим и обновим живот

манастира Светог Ђорђа на Зубцима и себе самога утврдим у монаштву. Више сам искрено речено настојао да изградим зграде и грађевине и обновим цркву „да народ види да се нешто дешава и да озбиљна установа као Српска православна црква предузима нешто за опстанак сопственог народа“ у по ко зна који пут у историји сукоба великих сила за ову малу пограничну вјетрометину, него што сам придавао значаја самом устројству манастира, његовој унутарњој изградњи општежиће и духовном уздизању народа ми повјереног и мене самога за спасење душе кроз овај манастир. Ратни вихор (1989-1996) заковитлао је и мене монаштва жедног и умјесто да понесем и пронесем терет часнога крста, служио сам „црвени крст“ и свакога дана „јуришао“ да помогнем несрећнима, рањенима, избјеглим и уцвијеленим душама. Радио сам то веома одговорно и са срцем улазио у све недаће и јаде народне, али сам при томе промашио моје животно опредјељење да служим прво Богу па онда роду. Умјесто да стремим ка молитвеној смирености у мени монаха, посвјетовњачио сам се и захватио ме жар и „адреналин ратне еуфорије“. Свакодневно сам хитао на све стране невоље да ублажим и све се више расипао измичући контроли духовника у манастиру и самоме себи. Усмјеравао ме, упозоравао и благо корио тадашњи игуман манастира Тврдоша старац Георгије (Мирковић) који је био на издисају овоземног живота и убрзо се представио Господу у својој благодати и доброти. Бог душу да му прости, много сам га волио. Следећи је дошао у Тврдош новоизабрани владика Атанасије (Јевтић). Овај није имао ни милости ни благодати крчећи све испред себе у својој ревности и чистоти. Такав је био према свима па и према мени. Нити ме је штедио, нити ми је много значаја придавао и како ми је у љутњи (а често је био љут) говорио: „шта ти мислиш, да се око једног јеромонаха врти цео свет“. А владика је све око себе „вртио“ и око њега се вртио тај „део свет“. Истина и руку на срце, владика Атанасије је изгарао да обнови замрли живот вјерски у овој напаћеној Херцеговини и свим својим ауторитетом се залагао да материјално и морално уздигне овај народ. Није имао ораха у цепу и из тог цепа је и задњи динар дијелио борцима, уцвијеленима и сиротињи. Архипастирски се старао, помагао и бринуо и за државу и за народ српски православни, а имао је душе и за оне који то нису били. У исто вријеме дјеловао сам на истом пољу и нисам се заклањао иза владикиног имена и ауторитета и са жаром сагоријевао да испуним само овај други дио владикиног прегалаштва. Истина, служио сам и причешћивао гдје сам стизао свуда у црквама Херцеговачким па и под ведрим небом, али је истина и то да сам занемарио монашки завјет и слабо, или готово никако развијао у себи смисао за општежиће и манастирски начин живота. Ово сам дебело касније платио.

У Тврдошу, чији сам био сабрат и назови неки вајни игуман без икаквог стварног наименовања и овлаштења, јер је апсолутни ауторитет који је до детаља у животу манастира одређивао био владика Атанасије. Слједио сам га и слједим као духовника, професора, декана, епископа и изнад свега врхунског теолога чије сам богословље усвојио и пратим и усвајам га свакодневно све до дана данашњега. Оно што му замјерам (нека ми опраости Бог и он и свака добра душа) морам рећи за живота његовог, суочити се и одговарати за речено. Тако ме он учио. За покојником се говори само добро и то за сваким. Он о мени, ја о њему. Суочи се за овоземног живота и стој и гледај право у очи. Тако ме учио, тако му и велим. А Господ одлучује ко ће први тамо отићи. Дакле, замјерам му што у својој истинској ревности за вјеру православну и чистоти односа према другима у заједници хришћанској држи толико снажно да то одводи у прелест. Сав се упрегне да при односима буде и остане чист. И то и такав јесте. И ревнује за чистоту. А питам се ко од нас онда грјешника, блудника, разбојника, крвавих и крвоточивих жена смије се усудити додирнути скуте од његове доламе. У покајању гдје да нађемо утјеху!? Даље, при сусрету, раду,

богослужењима протјера, истјера, „уби у појам“, „наружи“ све и свакога и све то прелази у неку разметљивост „Бог па ја“, ако би се усудио рећи. Свака Литургија (и црква) је пуна Атанасија у којој све он одређује, упућује и свему је мјера без обзира ко началствује за светом трпезом у храму и ван њега за трпезом љубави. Ради Христове љубави се сабрасмо, а тога да ли би? Што се тиче ревновања владике Атанасија, он првенствено ревноје за сопствену чистоту према Богу, за правду Божију, десницу Божију и освету Божију према безакоњу и безаконцима. Све стоји и све је чисто и Богу приступачно у вјери нашој. Владика Атанасије бди, згара и сагара себе и све око себе за вјеру чисту и не патворену, вјеру православну у Христа распетог и васкрслога и слиједим га и даље у тој вјери до скончања вијека и Другог Христовог доласка. И нијесам достојан владици Атанасију ни ремења на обући разријешити ни ноге му опрати. Свету Литургију сам од њега научио и учим служити и сматрам да послјије святих литургичара Григорија, Василија, Јакова и Јована Златоустог и владика Атанасије има пред Богом смјелости да зарони у њу и заронио се у свету Литургију и вјерујем му и слиједим га на истом путу идући ка Царству Небеском. Оно чега се бојим и оно против чега се све противи у мени је претјерана ревност у било ком виду и облику и није ме нико до сада од ревнитеља ни увјерио ни разувјерио ни у шта никада. По слободи ме Бог саздао слободног и назначио за заједницу кроз коју под пуном одговорношћу пред овим и оним животом, излазим на суд пред Лице Његово. Без душебрижника и бранитеља и ревнитеља излазим и одговарам сам. Искључиво сам и милост једино очекујем од Њега Господа и Бога Исуса Христа. Тако је праведно шта год одлучио Господе. Спаси ме од ревнитеља и душебрижника и духовника бар тамо у Царству Твоме. Удри или помилуј. Нека буде само по Твоме. Сви ми хришћани можемо запасти у прелест „ревновања за вјеру“, а прије свих богомољци и монаси којима се најчешће дешава да у претјераном ревновању машући оштрим мачем вјере свуда око себе и не знајући сасијеку крила анђелима који нас заокриљују пред Лицем Божијим. Ето, о предходно реченом, ја још неизграђени и неучвршћени монах и јеромонах, спотакао сам се, посрнуо и пао. Требала ми је рука да ме подигне, помилује, загрли, опрости, поучи па упуту даље у сурови живот. Није ме разумио, нисам га разумио и разишли смо се без спора и размирица, без суда и осуђивања. Прешао сам у Средње-Европску епархију, а потом у Руску Зарубежну цркву. Служио сам са трудом и дјеловао на душе вјерника и обнављао цркве и црквене објекте што сам боље знао и умјео. При томе сам исто тако срљао, гријешио, падао, посртао и опет се дизао и све би то било некако људски нормално да бол у души није остала. Бол што сам се разишао са човјеком кога сам заиста волио и даље наставио, ма гдје био, вољети и слиједити у Христу. Оставио сам оца рођеног и слиједио оца духовног. Слиједио сам га свуда, још као попа Тасу, како смо га звали и ишао за њим и са њим на ходочашћа, на службе Божије, на Косово, Јадовно, Грчку, Јасеновац, Херцеговину, на трибине, буне и протесте и Бог свети зна гдје још. Сплет животних околности некако нас је често слао на исту Њиву Господњу. Када сам био студент, био ми је професор. Када сам послјије почео радити у секретаријату богословског факултета у Београду био ми је декан и када сам се замонашио у Тврдошу дошао је за владика Херцеговачког. И ето сада, разишли смо се и нијесмо се разумјели. Ово је више излив из душе него исповијест. И данас га волим, слиједим, слушам и поштујем и покушавам у души сабрати расуто идући истим путем ка Христу. И како Његош рече (парафразирам) да нико још чашу меда не искапи, што је чашом жучи не загорчи. Превише је ипак жучи и горчине добри владико.

Слиједећа (не друга ни следећа) врло важна личност у мом јеромонашком животу, која се и те како одразила и утицала на мене и дубоко се укоријенила у моју душу је садашњи (2010.)

епископ Херцеговачки владика Григорије (Дурић). Студирали смо у исто вријеме и на истом факултету богословском у Београду. Знали смо се и имали иста стремљења, хтијења и жеђ за богословском науком и бринули се исто за српски народ над којим се тих година надвио сумрак и летјеле разне птице злослутнице. Знали смо се идући истим путем ка Христу, али међу масом студената и можда због различитости карактера и разлике у годинама живота, нисмо се нешто посебно дружили, нити имали исте блиске другаре. Тек у манастиру Тврдошу смо се зближили и много боље упознали. И тај Тврдош и тврде ратне године смо заједно подијелили заиста као истинска и сродна браћа у Христу. И не само то. У исто вријеме смо ријешили да будемо искушеници Тврдоша и примимо монашки завјет не знајући један другом за одлуку. За то вријеме игуман Георгије из манастира Острога прелази у манастир Жупу Никшићку и нема појма за нас нити доноси било какву другу одлуку. Свако од нас тројице у своме и за себе и сад настаје заврзлама ко је од нас тројице први отворио душом и умом преко тридесет година затворени манастир Тврдош у Требињу. Значи нас двојица студената богословског факултета смо сваки за себе одлучили да дођемо у Тврдош и сводили свјетовне „рачуне“, обавезе и дужности у којима смо се налазили. У тих неколико мјесеци игуман Георгије из манастира Жупе одлучује доћи у Тврдош и за то добива благослов од надлежних архијереја са обије стране. Потом долази у манастир данашњи владика Григорије и пита игумана Георгија за благослов да му буде искушеник. Ја сам дошао одмах иза њега и остао и постао искушеник, монах и јеромонах, а потом се упокојио игуман Георгије и тих дана у Тврдош и Херцеговину долази владика Атанасије.

Рат је узимао крвави данак на свим просторима пропале Југославије гдје Срби живе па тако и у родном крају данашњег владике Григорија и он се жртвовао сав да помогне и смјести којекуда на сјеверу Босне обезглављене, прогнане и унесрећене земљаке и ужу и ширу родбину, па тек када је како-тако збринуо избјегли и протјерани са огњишта народ дошао је у Тврдош „да предахне“!? истина је још и ово. Сви који су долазили, остајали неко вријеме па опет одлазили, па опет долазили, све ама баш све призивао је владика Атанасије, па тек онда монаштво и Тврдош. Једино (садашњи) владика Григорије и ја недостојни били смо привучени Тврдошом као чудесним магнетом и ради Тврдоша и у Тврдош искључиво смо дошли да спасавамо душе своје и свога народа и сви заједно да идемо ка Христу Спаситељу нашем заједничком и ништа нисмо мање од других слушали, поштовали, вољели владику Атанасија и то чинимо до данас.

У Тврдошу је тих ратних година бивало свакаких гостију, од „бјелосвјетских протува“, душевних болесника, придворица, доушника, шпијуна, пропалих политичара, изенђалих превараната који су долазили да ошићаре нешто за себе, сваки по својој мјери и способности. Кратка реченица „дошао сам (или дошла сам) да тражим помоћ од манастира (или од цркве)“ била је свакодневна и најчешће изговарана у овој светињи. Владика Атанасије је неке препознавао одмах, а неке касније и разгонио их, галамио, корио, грдио и штитио себе, манастир и православље и давао и њима и помагао и оне које треба помоћи. Многи од набројаних су га успјели обманути, многим је повјеровао на „слатку причу“ и многи су искористили „познанство са владиком“ за своје ситне, или грамзиве циљеве. Мени је, Боже опрости, Тврдош у то вријеме више личио на неку пролазну станицу, свратиште, угоститељску радњу него на манастир. Ето у такво вријеме и у такве услове послјије свих јада што су снашли њега и његове „да предахне у молитвеном тиховању“ дошао је млади Младен Дурић за искушеника, садашњи владика Херцеговачки. Са својом послушношћу, кроткошћу и пожртвованошћу брзо је задобио моје срце и лагано са неким чудним поштењем и добротом залазио у моју душу. Тиха вода брда ваља. Са његовим доласком у Тврдошу су се почеле мијењати ствари и токови дан за даном све на боље. Убрзо се замонашио и

потом постао јеромонах Григорије и мени је преузео добар дио терета у манастиру. Као тиха набујала ријека, препуна снаге, али не изливајући се и не потапајући никога, почео је сабирати око себе тек стасалу младост и преносити им своје богословско знање са топлином и љубављу и полако их молитвено везивао за цркву. Радио је то са жаром, тих, монашки скромно, ненаметљиво па је и Тврдош заједно са његовом, почео добивати душу. Манастир је почео мало дисати и одисати и мирисати на монашки живот за што је и намијењен. Сјеме које је посијао, не да је изникло, него је букнуло, ишикало, развило се, сазрело и расијало се по свуда. Од његове духовне дјеце скоро сви су остали вјерни цркви, постали честити очеви и добре мајке, вјероучитељи и вјере учитељи. Многе је од њих, поставши послвије владика Григорије, својом десницом рукоположио у ђаконе и свештенике, многе замонашио и многе на изучавање богословља упутио. Таквог доброг сабрата у манастиру би сваки монах пожелио, али однос између мене и њега и истинска хришћанска љубав у завјету монаштва није се базирала на квалитету, иако је веома битан, него што нам се природе и нарави толико различите никад нису сучељавале нити су се сукобљавале бар око битнијих и за монашки живот важнијих одређења. Са мојим братом Григоријем осјетио сам потпуно јединство у Светом Духу и до сада јединог монаха сабрата за истинитог брата у Христу. Макар постао он и патријарх српски, нећу му сметати, или се окористити, или тражити нешто од њега, или (не дај Боже) спавао он у парку одбачен од свих, нећу га се одрећи, волећи га са овом истом братском љубављу пред родом и Богом. И још нешто битно за мога брата и владика Григорија морам рећи. Нико, ама баш нико ни од искушеника ни од монаха ни свих осталих у свези клира и оних који су прошли кроз Тврдош, није тако био послушан, одан, пожртвован, трпељив и повјерљив владици Атанасију кога је и те како било тешко поднијети, као данашњи владика Григорије. Успут је још довршио и дипломирао на богословском факултету у Београду.

Ето такав мој брат и сабрат у манастиру Тврдошу, послвије поставши озваничени владика Херцеговачки дошао је да ме потражи изгубљеног и врати у Требиње. Каква радост у срцу. Свашта ме газило и сналазило, али најтеже у животу ми је било два пута и то када сам отишао из Требиња и када ми је мајка умрла. Враћам се на позив брата и владике! Усхићење! И као гром из ведре неба, поново и са њим разочарење и туга голема. Нисмо се нашли, нисмо се разумјели па сам узео моју зобницу и вратио се на Запад. Посвјетовњачио сам се и чинио све да се самоме себи осветим озлојађен собом и животом. Онда је, захваљујући Господу, наишао неки период самодоказивања и све сам бивао бољи на послу и међу људима. Почели су ме веома уважавати и ословљавати са *padre* (оче), али у души мојој пустош и жеђ за монаштвом. Нисам издржао ни одолио зову. Похитао сам у Требиње у манастир Тврдош и клекнуо пред ноге владици Атанасију говорећи: „Згријесих Небу и теби оче, опрости и помози“. Подигао ме је, загрлио и топло и с љубављу и онда ме цјеливао тројекратно хришћанским цјеливом изустивши само: „Знао сам да ћеш се вратити“. По благослову владике Атанасија и на моју личну жељу отишао сам у Грчку на острво у један строгог живота манастир и постом и молитвом се усредсређивао и окајавао моје гријехе и након двије године опет вратио у Требиње. Владика Григорије ме прихватио и послвије извјесног периода мога „смирења“ поново ми повјерио Зубце. До када? Не знам. Бог свети зна. Амин.

Зашто сам у Летопису описао мој однос са овим владикама. Па једноставно зато што манастир Светог Ђорђа на Зубцима није само грађевина, него живи однос живих монаха и живог народа и живог владике са Живим Богом у коме смо сви заједно у Цркви. Опростите што сам „украо“ два листа Летописа и на њих смјестио двадесет година од мога живота и грчевитог хтијења да оживим овај манастир. Нека је слава Богу. Амин.

Послије можда дугог увода у Летопис манастира и сувише личног излива, којег, било како се узме ни даље неће изостати, јер личност у личност вјерује и живи човјек у живог Бога и само живи монаси оживљавају живот манастира па и ово што се биљежи, записује само једна личност и један човјек, а не много људи, робот, или машина било које врсте, па и кад се настави даље Летопис водити, увијек ће га писати само једна рука и један човјек са личним осјећањима, вјером и виђењем догађаја, но ипак као звијезда водиља мора бити манастир Светог Ђорђа у жижи свега.

Ђурђевдан 1992. године Господње по благослову тадашњег дејствујућег владике Атанасија да се васпостави живот манастира након вијекова без монаха и тада мене нишчег прва служба у Ђурђевој цркви, може се узети као почетак вођења овог Летописа, који је на жалост у нечијем немару (или мару) нестао, па ћу сажето по сјећању изложити главне догађаје.

- У прољеће, те ратне 1992. године Господње у свом архипастирском раду и бризи и старању за повјерену му од Цркве Херцеговачку епархију, владика Атанасије одлучује да васпостави два манастира и то светих апостола Петра и Павла у Петровом Пољу крај Требиња и овај на Зубцима Светог Ђорђа. Понудио ми је да изаберам од ова два један и определијелио сам се без двојбе за Зубце.

- Истога прољећа, исте године, једне недјеље у току часнога поста одслужио је свету архијерејску Литургију на којој ме владика Атанасије представио вјерном народу каоновог пароха Зубачког и нареченог игумана манастира Светог Ђорђа са задужењем да га са истим народом уздигнем.

- На празник светог великомученика и побједоносца Георгија (06. маја 1992.) коме је посвећен манастирски храм одслужио сам прву самосталну литургију на овој парохији те мало се упознао са вјерним народом и предочио им планове за обнову манастира.

- У почетку ради подозривости, сумњичавости према свему исвакоме са стране те затворености Зубчана (карактер и одлика овог народа који сам већ предходно описао) почео сам ручно копати темеље за манастирски конак и темеље велике чатрње иза конака за воду. Мјесецима сам радио уз помоћ 4 до 7 добрих душа које нису са Зубаца и онда један по један су почели полако и Зубчани прилазити. Радост у мом срцу се увећавала и расла са бројем присутних на акцијама копања и бетонирања темеља и присуства на службама Божијим.

- До лета 1994. године Господње подразумијевајући било који вид помоћи у изградњи манастира учествовало је преко двије стотине душа живијех. Цвјетао је манастир и ја са њим. Овдје бих напоменуо имена прво оних који нису са Зубаца, а који су ме подржали у самом почетку. Пошто не располажем са писаним податцима, писаћу по сјећању и нека ми опрости свака добра душа коју заборавим, јер од тада је прошло двадесет година. Зато ћу овдје у Летопису оставити простора да их придодам, ако се присјетим, или неко други, или сами учесници се јаве „повријеђени што сам их заборавио данас, а када је требало помоћи онда сам их се сјетио звати на акцију“. Нека живе и упокојене све заједно помене Бог у царству Своем. Углавном за сада су по сјећању ови:

- Ђорђе Т. Пејановић – Требиње
- Дубравко Цураћ – Сарајево
- Драган Пејановић – Лозна
- Момо Парезанин – Требиње
- Момо Крњевић – Требиње
- Баја Лучић – Требиње
- Њего Бискуп – Требиње

- Раде Руњевац – Требиње
- Милорад – Мило Перишић – Требиње
- Славен Перишић – Требиње
- Рајко Бокоњић – Требиње
- Недељко – Рода Комненић – Требиње
- Јеромонах (данашњи владика) Григорије – Тврдош
- Владика (умировљени) Атанасије
- Ђоко Крунић – Требиње
- Слободан Амбулија – Требиње
- Љубиша Ковачевић – Требиње
- Александар Ћук – Требиње
- Душко Самарцић – Требиње
- Раде Гудељ – Требиње
- Александар Петковић – Требиње
- О. Дражен Тупањанин – Требиње

У исто вријеме копања темеља приступило се изради пројекта за реконструкцију цркве, зида, гробља, изградње конака и пратећих манастирских објеката. Иако су ми сва врата била отворена и сви без паре накнаде излазили у сусрет и помогли око разних потврда, сагласности, одобрења, овјера комисија и рјешења, трајало је све укупно на изради пројекта око шест мјесеци времена. Исплатило се јер је урађен озбиљан пројект и важи за сва времена пред сваком влашћу и државом. И овдје бих оставио простора да се упишу имена заборављених који су ми помогли, али ћу радо и са поштовањем уписати бар оне којих се сјећам.

- **Г. Раде Радановић** тадашњи предсједник Извршног одбора општине Требиње, такође Зубчанин као и предходник и исто вазда при руци.
- **Г. Вукота Пушара**(поријеклом из Гацка) архитекта инжењер грађевинарства, тадашње званично лице у општини Требиње за издавање грађевинских дозвола, увелико је помогао градњу манастира.
- **Г. Здравко Бокун** грађевински инжењер и званично лице општине Требиње, поријеклом из Рапти Бобанских, али је увијек био на располагању да помогне.
- **Г. Перо Љепава** дипломирани економиста и тадашњи директор из Требиња много је помогао око електроенергетске сагласности.
- **Г. Драган Брењо** дипл. инг. грађевине и званично лице у СО Требиње пружио је са своје стране помоћ око сређивања и овјере цјелокупне манастирске документације.
- **Г. Мирко Стевић** геометар у катастру СО Требиње, лично је извршио сва снимања на терену и учинио да се све доведе у ред у смислу катастарског значења без икакве надокнаде.
- **Г. Никола Марковић** електро инжењер из Београда, лично је долазио на Зубце и израдио све што је у пројекту предвиђено око струје.

- **Г. Александар Михајловић** архитекта из Београда жртвовао се на изради цијелог пројекта без иједне једине паре накнаде.
- **Г-ђа Дара Ножица** супруга познатог требињског доктора Слободана Ножице, даровала је и лично допринијела на изради врата улазних у манастирску цркву.

Сада бих навео имена Зубчана који су ми дигли крила при првим корацима обнове манастира и били пожртвовани у раду и опет и опет понављам да све ово извлачим из сјећања и остављам простора да се допишу сви које сам изгубио из вида. Ако сам ја заборавио, Господ није и наградиће их све у Царству Своме, а ево и ја грјешни се молим за све знане и незнане Зубчане. Нека је слава Богу Свето-Тројичноме.

За сада су ови којих се сјећам:

- **Г. Стеван С. Спаић** (Рашов брат), добар зидар, вазда при руци и много учинио.
- **Г. Војин Трифков Спаић** (рођак предходна два брата и отац свештеника Горана). Врло стручан и одговоран у неимарству. Залагао се поштено.
- **Г. Периша Спаић**, толико весео пун живота са смислом да окупи и сабере и увијек при руци, добар неимар и спреман вазда да помогне у свему па и у јелу и у пићу које није шкртарио.
- **Г. Вуле и Дуле Спаић** (браћа из Херцег Новог) увијек су били предусретљиви у физичком раду, стручној помоћи и прилозима за манастир.
- **Г. Милош Продановић** (глувонијеми из Подкраја) увијек на располагању и вазда марљив у раду.
- **Г. Ђоко Спаић** (Граб) притјецао у помоћ кад је могао.
- **Г. Томо Топаловић** (Турменти) столар, предусретљив и гостољубив.
- **Г. Славко Кисин** (Тули Доње) увијек помагао кад је могао.
- **Г. Драган-Брђо Миладиновић**, кад год га зовнеш ту је.
- **Г. Ђоко Миладиновић** (Турменти), у ратно вријеме је располагао са радном бригадом и војно техничким средствима. Он и његови људи су учинили много на ископима, одвожењу и довожењу земље и равнању порте и пута.

Списак је отворен и наставља се, а оне који данас (2012.) помажу накнадно ћу уписати при окончању бар грубих објеката за потребе манастира и овај списак се уредно води до детаља.

Владика Атанасије је лично возио каријолу и учествовао на бетонирању темеља конака и ископима велике чатрње. Када су завршени темељи конака одслужио је у храму Светог Ђорђа

свету архијерејску Литургију у љето 1993. г. Господње и том приликом је положио своју грамату о васпостављању манастира, стављену у стаклену боцу напуњену маслиновим уљем и запечаћену воском и забетонирао је у врху трпезаријске капеле конака тачно уза зид гледајући на исток и центар апсиде. Отисци стопа његове обуће се и до данас у бетону отиснуте налазе на метар и по испред положене повеље на које са поштовањем гледам јер ме увијек опомињу на обраћање да завршим манастир и бар у најмањој мјери обезбиједим услове за општежиће монаха. Даће Бог. Слава му. Амин.

Ратне страхоте, страдање, сиромаштво и несигурност народа да ли ће уопште опстати на овој вјетрометини Зубачкој, одразило се све то и на градњу манастира која је дан за даном јењавала.

Ради свих превирања политичких, народних, социјалних, вјерских и превирања свих скупа усковитланих у мојој души, напустио сам Зубце у љето 1994. и раздужио мени у срцу монашку парохију. Зубце преузима млади свештеник, тек рукоположен Горан Спаић. Пошто му је то била прва парохија, прво „ватрено крштење“ и још уз то његови Зубци, унио се са младалачким жаром и чинио што је знао и могао да настави обнову Ђурђевог цркве и вјерског живота око ње. Учинио је за своје могућности много и бринуо је и брине за своје Зубце и данас као прото Дубровачки. Послије оца Горана Зубачка парохија се гаси улазећи у састав једне од Требињских. Тако се један за другим почињу смјењивати пароси ради обавеза у „сржи“ градске парохије и све мање бивају заинтересовани за придодати им уз парохију „орепа“ и „додатни баласт“ који је успут речено био разуђен са малобројним житељима разасутим по Зубачкој висоравни, рупама и доловима. Тако градња манастира потпуно престаје, а и сама парохија тоне у токове пријатне, устаљене и учмале колотечине.

Е овдје би се мало задржао да бар души мојој одушак учиним и искалим личну бол „за ране рода мога“ и присјећајући се свега што су хришћанство посвједочили и о њему и у њему свједочанства упечатали свети оци, некако у овом часу ми је најближи мој Србин српски светитељ и страдалник за род српски, свети владика Николај Жички (Велимировић) и по узору на њега, његову светост и бол за српски народ и ја би слично искалио мој јед и јад. Кад Србина позовеш у цркву на службу одговор је „кад сам ја ишо у цркву ових није било, нека ти иду сад они“, а кад Србина позовеш да неки прилог, неку жртву учини, нешто уради за опште добро свију, одговара се: „ни нама није помаг'о нико до сад, а ми смо...“, а када му понудиш и најмање задужење најчешћи је одговор „неко ће то други, нађи другог, немој мене, пусти мене...“ „Пита се већ цијели живот зашто смо толико посрнули, офукарили, опримитивили се и постали ситне зловне душе? Ево тридесет година сам у активној служби цркве и преко двадесет како служим свету Литургију какав такав, ето најгори од свих православних свештеника признајем, али потврђујем да је служим увијек са страхом Божијим и љубављу Његовом. И сваки пута за толико година, исто као и првог дана понавља се да молим да неко зазвони, да неко очисти мјеста гдје се пале свијеће, при великом входу да се понесу свијеће, да неко изнесе аналоњ када се чита Јеванђеље, да држи свијеће, да прочита апостол, да ми помогне када су литије и славе храмовне и сваки пута за тридесет година је исти одговор „немој Бога ти мене, нађи неког другог“. Зашто другог, а „други“ је исти као и он и са истим одговором? Зашто и од куда то кукавичије јаје у сјемену српске душе, или боље речено бездушја? Ако сам тебе позвао за првог, зашто пушташ другог на своје мјесто и себе градиш неспособним и прикриваш своју недореченост и кукавицу и јад мирно и „достојанствено“ стојећи у цркви на служби очекујући да ти буде максимални угођај и све по пропису од других, а ти си први који осуђује сваки пропуст, а нећеш да мрднеш, да помогнеш брате Србине, сестро

Српкињо, господо велика саможива и самодовољна. Зар, по вама, онај ко служи, прислужује и помаже у цркви је неки јадо нижега ранга и испод је твојега „достојанства и нивоа“ и то њега запада да ради? Служите једни друге. Љубите једни друге. Онај ко хоће први да буде нека задњега служи. То су заповијести Христове и основна начела пута ка Њему, ка Небу и Спасењу. Основна начела вјере хришћанске и Христа Господа нашег.

Друга бол везана за прву, што се мој народ српски срзоао на просјачки менталитет у најгорем смислу значења. Обишао сам многе земље и пар континената и сусретао разне просјачке са разним побудама и сироти увијек убоги са паразитима „босовима“ иза леђа, просили су јавно као да раде најодговорнији посао. И на истоку у Индији и на западу у Француској увијек су се јавно представљали као просјаци и радили то што раде без обзира на лични живот, морал и позадину свега. Србин је некад био господин било да је кнез или убоги сељак, јер је вазда носио Господа у срцу. Србин је некад био хајдук из потаје, чинио добра дјела да му се не зна име. Домаћин, отац, брат и син без издаје. Данас је просјак и јадо и лопов и подказивач и издајница. Из потаје улицица, придворица и лажно приказује свој престиж и своје благо у тајности крије. Крије и своју срећу и несрећу и своју срамоту и осјећања. Из потаје омаловажава и исмијава све исте, боље или горе од њега самога. Србин јадо из потаје све чини у 21. вијеку!? Срамота нас било Христа, Косова и предака. Господе спаси овај род.

Увржена у менталитет просјачења српског посрнулог народа је реченица често и скоро свакодневно изговарана: „мени мојима или нама нико никад ништа није дао или помого“. А шта то кукумавчеш јадо Србине из рода јуначкога!? Зар те то дужан неко помагат? И осмијех ближњега својега требаш зарадити у животу и бити благодаран Богу за то. И овдје у Требињу и свуда гдје живе Срби па и кад оду на Запад, увијек нешто траже, моле, кукумавче и увијек играју на просјачку карту. Био сам свједок у више земаља Запада кад наши Срби траже посао приказујући како су му сви у породици болесни, немоћни, биједи и немају ништа, а и он сам је болестан и јадо. Па Србине брате, како не схваташ да на овој планети било у којој земљи ни једном предузимачу послова не треба болестан и јадо, него му треба здрав, способан за посао и здрава разума радник. По свијету се представљамо као болесни, јадни и просјачимо па онда какву слику и прилику очекујемо од свијета да мисли о нама Србима. Поменувши предходно двије земље различитости живота, видео сам на истоку човјека без обије ноге у назови неким колицима која су сачињавала једна даска оивичена са четири летве да му труп не исклизи, а на даску су била учвршћена четири мала точкића ко зна од чега израђена и узета. Овај човјек се са таквом брзином кретао помажући се и одупирући само са шакама од калдрму и вриједно помагао на пијаци око преношења и слагања воћа, поврћа и друге разне робе ручне радиности и уз пут стизао да поразговара, нашали се или размијени поздраве. Такву животну снагу, чврсту вољу, радост и поштовање које су му искрено исказивали на улици, пожељели би многи градоначелници и моћници „развијених земаља“. Осјетио сам да тај човјек има Господа у срцу и ради, мучи се, радује се и живи са Господом без обзира којој вјери и народу формално припада. Господ Исус Христос је био са њим у то сам увјерен. Тако исто био сам и на Западу гдје је висок стандард и медицинска брига и све остало што иде у бољитак човјекова живота и тамо сам видео мноштво примјера борбе за живот и радовања том животу без обзира на здравствено стање и несрећу која их је задесила. Упознао сам слијепе, хроме и оне у инвалидским колицима, који су се могли сусрести од физичких послова па до високе науке, од општинских службеника, кустоса музеја па до радника на радију и телевизији и сви су били са осмијехом и радовали се овом животу. Само Србин је намргођен, незадовољан,

кукумавчи на све и свакога и сви око њега су му криви за све и вјечито просјачи прелазећи границе достојанства човјековог.

Бог је даровао свима живот и разне могућности да се преживи и проживи у радости овај живот. А зашто је тај и тај такав рођен, а онај и онај онакав рођен, то само Господ Свети зна и у то не треба улазити нити заподирати. Српски народ (добар дио) је офалио негдје, грохнуо негдје и губи истинску радост у живот и истинску живу вјеру православну у живог Бога и Господа нашег Исуса Христа живог Сина Божијег. Могао сам овдје предходно све изложити опозивајући се на наше славне претке и све китњасто рухом украсити да одмах гусле зазвуче. Е па ту и јесте „шарена лажа“. Стално се позивамо на наше прадједове и дједове и они су заиста честити, мученици, домаћини, главе породица били. Подизали буне и бунице и сачували свој образ. Подизали су цркве и манастире и стамене и камене куће за своју чељад градили, бранили па и кад их западне „нијемо као овца на заклање ишли“. Свака им част и нека их Господ Бог помене у Царству Своем. Амин. Очеви су нам већ негдје оманули, скренули са правог пута и отишли уза страну ил' у страну. Ми смо га, а вала баш отањили и добро знамо, сваки за себе, какви смо. Узданица су једино дјеца која данас прилазе цркви са радошћу и генима прадједова. Дај Боже да од њих буде још славних Срба.

Зашто сам предходни осврт на стање у српском народу унио у Љетопис? Па зато што су и Зубчани и ја са њима заједно у саставу једнога и истог српскога народа и једним бићем дишемо. И на Зубцима постоји проклетство првородног гријеха у поприлично израженој мјери, или боље речено, без укуса и мјере сваке. Пљује се и хули на владику, на цркву, а попови им служе за шпрдачину. Мене лично исмијавају иза леђа и у лице оговарају, омаловажавају и препоручују конопац да се објесим, боље него да останем на Зубцима. У порту манастирску и дан данас уgone стоку и пуштају псе да кидишу слободно на мене. Монашки је да све ово истрпим, али ме боли зашто од мога народа кога волим и страдам за њега и Богу се молим за њега и служим му с љубављу, тако поступа. Овој категорији Срба поп служи као нужно зло које не могу заобићи да се сахране у гроб, помен, парастос, годишњицу да обаве и за славску водицу да им поп дође „јер они држе до обичаја и поштују вјеру, а поп је, ето ту, да обави своје па да иде“. Ту се завршава њихова вјера и у цркву не долазе и у животу Цркве не учествују, а за ближњег и не хају, а и тако је добро док пакост и зло из срца не испоље.

Манастир Светог Ђорђа, црквица Илијна, Калуђерска пећина, Стража Божја ме неодолјиво вуку без обзира на све да останем до смрти на Зубцима и да се сав унесем у започето дјело. Манастир хоће Господ да оживи у то сам увјерен јер носим то двадесет година у мојој утроби, у моме бићу. Завјетовао сам се Господу да га радим и служим и служићу и градићу, макар ни један Зубчанин не крочио ногом у манастирску порту. Доћи ће други бољи и од мене и од њих. Премудрост ће саздати себи дом и довести нове калуђере и нови народ достојан покајања.

Све ово изрекох изричући и сам себи пресуду, али морао сам рећи, Богу истину. Ипак има нешто лијепо што ме осим природе, неодолјиво веже за Зубце и Зубчане овакви какви су, слика и прилика за њих вјечито тешких времена кроз која су им и дједови са муком прошли. То су те жуљевите руке са којима ти хљеб одломе кад им уђеш у кућу и приме те као најрођенијег и зборе с тобом к'о да си им јуче из куће изаш'о. Зубчани не гледају у очи саговорника, загледи више тамо негдје о ономе о чему приповиједају, али када те погледају право у очи придају значај ономе што су рекли. У тим очима има више бриге за чељад у кући, него туге и бола која их снађе. Више пркоса и достојанства да се суоче и поднесу сурови живот на овом камену, него страха од било кога, или било чега. За преко двадесет година службовања нисам упознао плашљивог, колебљивог и не дореченог Зубчанина. Знају јасно шта хоће и не журе и не срљају, али остваре циљ. Мало

говоре, мало се шале, затворени су и подозриви. Зато треба пазити на сваку изговорену ријеч, јер добро памте и твоју и своју и по томе све вагају у међуљудским односима и ово се тешко исправља. Више се брину за чељад и стоку него за околну уређење куће и дворишта. Тешко је ући у душу исто као и у кућу Зубчана, али кад једном уђеш, отворена ти је и кућа и душа за вазда. У миру су добри сточари, у рату су добри хајдуци. Рајко Вукашиновић, рођени Зубчанин који је отишао у свијет, описује Зубце и Зубчане из аспекта војног лица, доктора и историчара са дозом носталгије за Зубцима и поносом што је са Зубаца. За разлику од њега рођен сам тамо негдје у свијету и дошао сам овдје на Зубце гледам их и доживљавам Зубчане из аспекта свештеника и не учим их боју ни рату него вјери хришћанској. Нису ово противрјечности. Обојица смо на обије стране у једном сложни да обојица сваки на свој начин доприноси Зубцима, брине за њих и воли Зубчане. Обојица служимо истом Богу и истом роду. Амин.

15. август 2011. године Господње у понедељак на празник преноса моштију светог првомученика и архиђаконa Стефана унесе Господ изненада радост у моју душу јер манастир Светог Ђорђа на Зубцима посјети архимандрит Варнава (Гвозденовић) игуман манастира Савина у Херцег Новом. Посјета је била пријатељска, хришћанска, братска и богоугодна. Манастир Тврдош и манастир Савина имају вијековну везу на њиви Господњој и та братска веза у Христу се протеже и до данашњих дана. Мени грјешноме искушенику, монаху и јеромонаху Тврдошком, много је на духовној изградњи помогао предходни игуман Савине блаженочивши архимандрит Јустин. У манастир Савину сам волио отићи и ради мога брата у Христу, који је за то вријеме тамо био, владике данашњег Јоаникија према коме се љубав моја пред Господом никад није довела у сумњу. Зашто све ово помињем у Летопису? Па зато што је ово прва посјета једног игумана и тако чувеног манастира. Једна истинска, искрена, из душе благопријатна и богоугодна посјета. Старац Варнава, заморен од ужареног дана и бремена што носи, запитао ме је гдје обично у предаху одмарам. Са стидом сам се узврпољио шта пригодно да му понудим на разрованом градилишту и онда искрено признао и показао три дрвене греде прекривене са војничком врећом. Старац је прилегао и прозборио: „Нисам очекивао овако удобну постељу“. Наставио сам рад и лебдио од радости која се тако благопријатно разливала по манастирској порти. Пазио сам да што мање звечкам са крампом и лопатом да не нарушим одмор неочекиваног драгог госта. Старац је устао и заиста ми се чинило да је цијело вријеме бдио он надамном, а не ја над њим. И тако тихо старац је са благословом ишчекао ка свом манастиру Савина тихо онако исто као што је и дошао. Тога дана сам имао осјећање блискога сусрета са Богом. Нека је свепрослављен Господ Бог наш Исус Христос. Амин.

27. септембар 2011. година Господња у уторак на празник Воздвижења Часнога Крста изненади ме посјетом игуманија Павла (Ћузулан) из Петро-Павловског манастира са монахињом Амфилохијом изасланицом манастира Ормилије у Грчкој, иначе доктором теологије. Радост изнова обузе моју грјешну душу. Нека је свепрослављен Господ Бог наш. Амин.

Даљинар

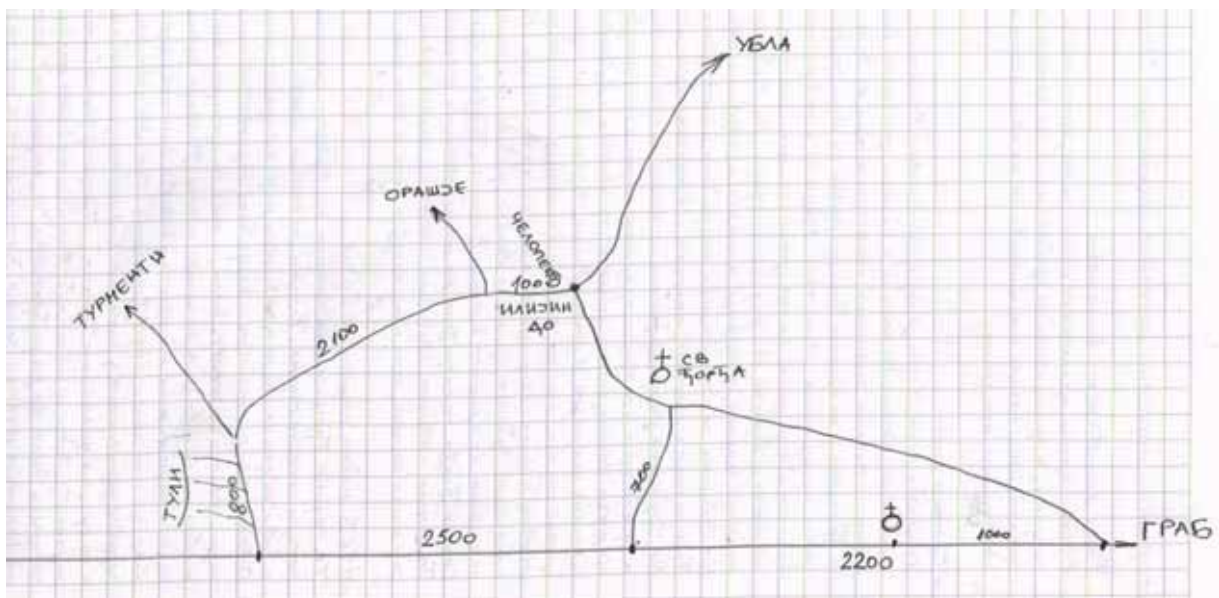
Од Требиња (жељезничка станица) до Тули (коноба) је 8900м.

Послије Тули на 300м скреће се путем који води за Убла.

На том путу одмах један за другим слиједе неколико скретања на лијево у село . слиједеће одвајање је на 800м од главне раскрснице за село Турменти (лијево). Послије овог одвајања продужујући право још 2100м опет у лијево се одваја за село Орашје. Продужујући право у правцу Убала послје овог одвајања тачно на 1000м удаљености наилазимо на прво скретање с асфалта у десно и ту скренемо макадамским путем идући 400м и са лијеве стране угледаћемо манастир Светог Ђорђа. Одмах од манастира се пут рачва на двије стране и то лијево за Граб који је удаљен од манастира 2300м, а десно од манастира пут води право преко Зубачког поља и након 700м спаја се са магистралом Требиње – Херцег Нови. До овог спајања од Тули има 2500м, а од ове тачке ка Грабу на 1100м удаљености са лијеве стране је црква Свете Петке, а до Граба нам остаје још тачно 1000м. Једноставно, зар не?

Географски положај

Крајњи југ Републике Српске и самим тим и Босне и Херцеговине на тремеђи са Црном Гором и Хрватском налази се манастир Светог Ђорђа на Зубцима. Из правца Требиња идући магистралом за Херцег Нови на сред Горњег Зубачког поља скреће једини пут у лијево према боровом гају и Илијним Гредама на којима је уочљив један репетитор испод кога се тачно налази манастир.

Историјски коријени настанка манастира Светог Ђорђа на Зубцима.

Рани хришћански вијекови

Судећи према археолошким ископинама, историјским проучавањима, народном предању, а прије свега по гробовима из тог времена, од којих сам подоста лично прекопавао, велика вјероватноћа је на овом мјесту постојање неке богомоље, светилишта или храма.

Средњи вијек

Ту двојбе нема. У процвату православне Византије, Душановог царства и свете денастије Немањића који су и на овим просторима владали, зар је могуће да се доводи у питање постојање једног манастира на Зубцима када су они и Херцеговина и Приморје у то вријеме били покрашени по свуда православним светињама и до данас одишу њима. Осим тога Зубци су у то вријеме и кроз сва прохујала времена све до данас за све државе и силе свјетске значајно упориште са мора на копно и обратно све до данашњих дана. На Зубцима су вазда постављали куле, границе, царине, пандурице, касарне и утврђења како ономад тако вала и данас. На Зубцима је становништва вазда било и смјењивало се, али га је вазда било. Повластице и одмазде, голготе и васкрсења су се ите како смјењивале свакодневно. На Зубцима се крвљу писала историја, а гдје је историја ту је и народ и ту су цркве, а гдје се пише и записује ту су манастири и ту су калуђери. Осим историје, археологије, царских повеља, војних декрета, трговачких и Дубровачких архива, а ни свједочанства и писана документа Котора, Рисна, Херцег Новог, Цетиња ни Требиња нису за ово вријеме тек тако писана. За мене као монаха су народно предање и гробови из тог доба најувјерљивије свједочанство о постојању манастира. Не само око манастира, него и око сваке Зубачке цркве се налазе гробови са вињетама, украсима, натписима и записима из средњег вијека. Данашња Ђурђева црква, данашњег манастира Светог Ђорђа је саграђена на истим темељима средњевијековне предходнице цркве. То јамчим и тврдим. Изучавао сам много, научио мрвицу од тога. Изворе не помињем, јер нисам научник, него само калуђер коме је вјера прва. Ко сумња нека провјерава.

1465. кобна година за Зубце

Те године Турци силом продиру на Зубце и тиранишу овај сироти народ преко четири стотине година. Ратова, освајача и освајања и војевања је увијек било и биће их док је свијета и вијека ради првородног гријеха људског или рода човјечијег. Освајач осваја, задобија и влада било територијом или срцем нечијим. Освајач се слуша, поштује и неко га воли, а неко га презири и завиди му, а неко гледа да га се ослободи и да дође други на његово мјесто. Војвода витешки војује и на мегдан излази са себи равним и увијек уважава витештво другог и уважени су били обојица и од свога и од туђег народа. Све ово говорим да бих разјаснио неке термине увријечене у читанке бивше комунистичке и фала Богу пропале Југославије, а то су: „са доласком Турака“, „Турци су дошли“, „најезда Турака“, „Турци су заузели“, „Турци су освојили“. Ово ублажавање правих израза која су зла Турци починили било је ради „братства“ и „јединства“ кога никада није било што је посвједочио распад задње Југославије и рат који је улиједио крвопролиће између „браће“. Братство и јединство између два народа је утопија што се види из цијеле историје људског рода. Постоје само интереси и ради њих се склапају савези међу народима који регулишу суживот и договара међусобну толеранцију између два или више народа. Ово се поштује и спроводи све док има интереса и чим њих нестане, савез сваки се распада као кула од карата. Са

турским зулумћарима није било ни савеза ни суживота ни толеранције. У домаћинску кућу долази само поп и пријатељ, а непријатељ не долази, он упада и јаде кући наноси. И са непријатељем се може понекад нагодити, договорити, обештетити, договорити се и измирити, али са тиранином никада. Турци су тирански ударили и силом сломили и поробили српски народ и са насиљем чинили све што само извртута памет може учинити. Са тиранином може бити преговора, али договора никад, јер ће те преварити чим му окренеш леђа. Тиранин угађа само себи и потчињава све себи да задовољи своје прохтјеве. Не преза ни од чега и не бира средства да дође до жељеног циља и задовољи своју похлепу и похоту тјелесну.

Ето такви Турци звијери и злотвори су кидисали као крволочни пси на Зубце и то су га мало поранили, јер неки други крајеви су пали и подпали под њихову тиранију у два вијека послје (на примјер Јајце 1650.). Похитали су послје Косова (1389.) и Смедерева (1450.) право на Зубце, а зна се ради чега им се журило. Како сам већ предходно напоменуо Зубачка висораван је била и остала врло битна геостратегијска и војна мета за све државе, освајаче, силе свјетске и тиранине. Ко држи Зубце као на длану држи под контролом брда и планине, море и приморје. Нема која зла Турци на Зубцима нису починили. Убијали, сјекли, мучили, отимали, пљачкали стоку и све што вриједи и то су чинили кад год им се прохтјело, а највећа зла би починили када се добро наждеру и напију (па који су то онда они ислам ширили!?). Наждеру се и напију, осрамоте чељад, учине гадости, зла и понижења сваке врсте испод достојанства људског и онда поубијају старце и нејач, а са собом у ропство одведу све што може ходати. Турци су тиранисали Зубце пуна четири вијека, а питам се да ли би ико од нас ову и овакву тортуру издржао данас и четири дана? Истина, за та четири вијека има и предаха од тираније и зулума. Склањала су се чељад у гору у збјегове, у Црну Гору и у Приморје и сачувало се колико се могло. Иако горштаци и сточари Зубчани су били мудри и промућурни па користећи важност своје родне грудe или боље речено камена, сарађивали су и преговарали са Црном Гором, Котором, Рисном, Херцег Новим, Конавлима и Дубровником и силама које су тамо господариле и шићарили по неки предах ослобађајући се привремено од Турака. Сви ти називи предаси били су краткога даха и Зубчани су били издавани, продавани и предавани, из разних интереса поново Турцима у руке. Онда умјесто предаха уздаси, јауци, одмазде и свирепе кажњавање са новим зулумима на побуњену рају и бивало је горе него прије. Све би то трајало ко зна колико још времена да Господ није услишио молитве и вапаје Зубчана и мајци из рода Вукаловића подарио мушко чедо коме отац даде име Лука. Дјечак је растао у гори чувајући стадо, осматрао, слушао, запажао све око себе и упијао у своје срце и зарезивао у бистру главу здравог Зубчанина. Кад је израстао и стасао у младића и јунака дигао је устанак са малобројним преосталим од зулума Зубчанима. Одважио се и успио заталасати цијелу Херцеговину па и добар дио Црне Горе да му се прикључе у боју против тираније. Узнемирили су се Турци, ускомешала се Европа, а Лука је са својим Зубчанима, Херцеговцима и Црногорцима јуришао и побјеђивао. Од овог устанка Зубци почињу слободније дисати и од овог устанка мијења се све на Зубцима и много тога у свијету. Настају друга времена и други токови историје.

О устанку и војводи Луки Вукаловићу знају на Зубцима и тике на грани, а гусле и народ опјевали. Историчари су то помно забиљежили и војни стратези са пажњом изучили и о Лукином устанку и у то вријеме догађајима у свијету постоје многе књиге и регистри. Зато нисам улазио у детаље и већ познате ствари нити сам мјеродаван да се тиме бавим. Овај кратки, најсажетији приказ историје Зубаца у протеклом времену учинио сам из поштовања према славним прецима, знаним и незнаним и поштовања према њиховим потомцима, а мојим парохијанима. Цео српски

народ је прошао кроз мучеништво и голготу страдања и прешао у Царство Божије, али Зубчане издвајам као своје и љубав и дужност и обавеза ми је да стојим и одговарам пред Богом за њих. Да се молим једнако за упокојене и живе на земљи, за добре и оне који су застарили. Трудим се да отргнем од заборавља прошлост и да заједно са њима градим манастир и будућност до будућега вијека. Амин.

Прије него што пређем на свједочанства о постојању манастира Светог Ђорђа на Зубцима у предходно изложеном временском периоду желим унијети у Љетопис једну важну чињеницу. Оппростите ако вама који читате буде дјеловало да пишем све с брда с дола и да често понављам једне те исте чињенице. Боље је да их понављам у мојој сенилности старца монаха, него да их препустим заборава. Гдје би ми душа мира нашла? Волим да испретурам и спајам прошлост и садашњост да би што боље докучио будућност. Осим тога, намјерно претурам редослијед реченица и ријечи и уносим мало једа, мало више јада и много више љубави, уносећи у ово писаније мало душе и мало сока живота и вјере наше православне у Господа Бога нашег Исуса Христа, коме слава вавијек. Радим ово да избјегнем колико толико суво набрајање статистичких података и сувопарно редање хронолошких догађаја који су неминовни, незаобилазни и важни за живот манастира и Зубачке парохије као бића заједнице у Цркви Христовој. Ето, појаснио сам и сада бих поменуо горе речену важну, заборављену чињеницу коју у Љетопис желим унијети. По попису становништва властодржаца, забиљешкама државних анаграфа, извјештајима војних и разних ухода и сјећању и предању народа, на Зубцима никада није живјело више од 5000 житеља. У мени овај податак изазива само дивљење. Зар није задивљујуће и зачуђујуће да овако мало стадо Божије одолијева вијековима, господарима, тиранима и владарима на овој вјетрометини у сваком смислу ријечи. Одолијева, пркоси, опстаје и остаје на Зубцима бранећи српски род и вјеру православну. Број становника се мијењао кроз тешка и бурна времена, али никад није падао испод 2000 житеља. Данас је тужна слика и прилика и то у вријеме када их нико не тортурише, не злоставља и не чини зулуме. Данас (податак из 2010.) на Зубцима стално живи тачно на број 295 душа. За последње три године (2010-2012) само се једна невјеста удала на Зубце, а ни једно дијете још није рођено на Зубцима. Овдје се не узимају у обзир вјенчања и крштења Зубчана који живе у другим мјестима, а ове обреде обаве овдје. Тужно и тешко ми је ово пало у дужност забиљжити.

Од инвазије Турака (1465.) до устанка војводе Луке Вукаловића (1852-1862.)

При самом упаду на Зубце те 1465. године Турци су палили, пљачкали куће, убијали, или одводили у робље све што су живо ухватили. Највјероватније да су монаси манастира Светог Ђорђа пружили оружани отпор, што је у то вријеме било нормално за српско монаштво, јер су Турци у том првом налету срушили до темеља манастир, све спалили и на лицу мјеста побили монахе од којих се неколико спасло. Мислим да је оружани отпор пружен и из спаљених кућа. Проучавајући малкице свеукупну историју и мало више нашу од инвазије Турака па на даље, заинтересовало ме тих „петсто година“ како и на који начин су успјели толико дуго опстати на нашим просторима, што се и сваки други разуман Србин данас често пита. Тако сам исто малкице докучио њихову стратегију рата, упадања, свирепе сјече глава и немилосрдног владања над рајом. Следујући предходно изложено о злу Турском и ономе што сам изучавао, морам објективно (мада тешка срца) дочарати тај први упад на Зубце и да се трудим да будем објективан то ми вјера, озбиљан позив и призив за слугу Божијег, образовање, кодекс части и васпитање налажу и

обавезују ме. Турци су (овдје не желим губити вријеме на предходне ратне припреме, доушнике, извиђаче итд.) при великим биткама запосиједајући велике територије најчешће ишли у клин и први су јуришали на коњима потурчени робови, јањичари и други плаћени крволоци (који су уживали посебан статус у Турској војсци). Ови јуришници нису шарали лијево-десно нити се много задржавали. Јуришали су праволинијски убијајући, кољући, сијекући све живо на путу и одрасле и жене, дјецу, старце, стоку па чак и кокоши да би што већи ужас за собом оставили и унијели међу становништво страх, пометњу и расуло. Тада би грунула регуларна војска са пјешадијом, коњаницима и топовима ширећи се по територији. И ови су били немилосрдни злотвори као и предходница, али са циљем да заузму, запосједну територију што шире и што даље у дубину па су из тог разлога, рушили, палили, сјекли само оно што им је сметало на путу и вршили одмазду кућа и села одакле се пружао отпор. Ово поштеђивање становништва није било ни из каквог милосрђа, него што им је требала раја за кулук и хараче. Ово је проста логика, јер сваком господару требају слуге и само малоуман их све одједном од себе одбаца. Промућуран господар послушне слуге награђује и држи уз себе, а непослушне кажњава и протјерује да би оба примјера послужила већини осталих слуга на коју ће страну. Тако је било од како је свијета и вијека, па зашто би било другачије у случају турске инвазије.

У случају удара Турака на Зубце према већ изложеном, није било потребе за јуришницама. Прво, што према већ описаној стратегији Зубци су далеко мањи залогај у односу на Косово, Смедерево, Босну и друге српске земље и области. Друго што су Турци развили стратегију да погранична подручја као што су Зубци, заузимају педаљ по педаљ, миц по миц, обазриво и лукаво настојећи да завладају у Котору, Рисну, Херцег Новом, Конављу па ако буде могуће и у Дубровнику који опкружују Зубце и са којима граниче. Ово се касније кроз догађаје показало и потврдило истинитим о чему свједоче историјски догађаји. Затим, употреба ових јуришника није била потребна нити практично изводљива пошто су искључиво у свом препадугу, упадугу и ужасу дјеловали јашући коње. Тешко је и данас у модерна времена на Зубце стићи пјешке са било које стране непримијећен, а комо ли онда када су страже чувале Зубце дан и ноћ. И према томе, тако малобројну групу коњаника и то још примијећених и очекиваних, Зубачки хајдуги би јуначки са задовољством сачекали, осујетили, разбили за тили час и одузели коње, а шта би са овима било, немам право расуђивати. Значи ради се о планском, ораганизованом и припремљеном упадугу регуларне војске на Зубце.

Нека ми опросте историчари, војни стратежи, а посебно наши гуслари, али и ја сам служио војску, изучавао књиге историчара и одрастао уз гусле, учећи богословске школе успут или првенствено као примарне. Немам намјеру заподирати у знање историчара, стратегију војну ни пјесму гуслара. Напротив, исцрпио сам њихове изворе и свједочења да посвједочим о манастиру Светог Ђорђа на Зубцима што је основна задаћа мене калуђера. Слиједећи тај завјет и слиједујући предходно речено извео бих закључак. При првом упадугу Турака на Зубце јуришника није било. Ако би, теоретски узевши, успјели изаћи на Зубачку висораван, како су ти злотвори брзо ударили сијући смрт, на тако краткој релацији од Тули, неби ни успјели да зауставе коње на Грабу. Овај удар и упад на Зубце извршила је регуларна и много надмоћнија од Зубчана и војно много наоружанија Турска војска. Зашто све ово тврдим!? Да су засигурно калуђери пружили Турцима оружани отпор и заједно са народом учествовали у одбрани Зубаца што је била част и обавеза у бићу српских монаха у том времену. Зашто би онда Турци (осим у одмазди) на лицу мјеста све затечене калуђере поубијали, манастир спалили и до темеља срушили, а цркву Свете Петке на Грабу нису том приликом ни такли као ни остале Зубачке цркве. Палили су их, рушили, скрнавили

послије, у потоња времена, једну по једну и сваки пут са истим мотивом да изврше одмазду и застраше и покоре непокорне Зубчане. Истина, неке цркве су оставили цијеле да сијере и скрнавe и лакше похватају виђеније Србе и бунтовнике који су долазили на свете службе. Зато је народ врло ријетко и не радо долазио у те преостале цркве и почео се сабирти на молитву по пећинама и у гори скривеним мјестима гдје су често вршене свете Литургије. Већину тих мјеста данашњи Зубчани више не памте. Неколицину сам ипак успио извући из њихових сјећања по принципу шта су слушали о томе од својих предака. Покушавам их отргнути од заборава и кад год успијевам да стигнем од других обавеза радо служим на тим мјестима. Свако је прича за себе и свако то мјесто се разликује од окружења природе и свако је чудесно лијепо, божанствено и Богу доступно. Нека сам већ описао у овом Летопису, а нова која откријем и гдје будем служио уписаћу накнадно и благовремено. Нек си свепрослављен Господе. Слава Ти.

Манастир Светог Ђорђа је спаљен, срушен и до темеља разорен 1465. од стране Турака и монашки живот манастира се гаси са угашеним овоземним животима побијених калуђера. Према неким блиједим и врло ријетким записима и данашњем живом народном предању Зубчана побијено је тачно на број 14 калуђера. О овоме спора нема, јер никада нити сам прочитао нигдје нити чуо да се помиње неки други број осим овога „14 калуђера“ и то увијек са увјереном сигурношћу. И мени убогом данашњем (2010.) настојатељу овог манастира дјелује тврдња увјерљива, јер као богослов изучавао сам Свето Писмо Старог и Новог Завјета и тамо се најчешће помињу бројеви 1, 3, 5, 7, 12, 33, 40. Употријебљени су и други бројеви, али рјеђе и народ се најчешће хвата за ове наведене бројеве из свога вјерја или сујевјерја, били они тачни или не. Да не би дошло до кривог мишљења важно је напоменути да у хришћанству нема „светих бројева“ и сви бројеви у Светом Писму се употребљавају просто да изразе бројно стање људи, апостола, светаца, племена, хљебова, дана итд. Узимајући у обзир и најчешће употребљене бројеве у Светом Писму и народно поштовање према њима употребљавајући их у пјесмама и легендама, тај број 14 који се не употребљава у поменутом контексту ми дјелује веома увјерљиво да је у манастиру Светог Ђорђа на Зубцима поубијано баш 14 калуђера. Поготово што број избјеглих калуђера при упаду Турака, варира од 3, 4, 5, 6 и 7 и по писаним изворима и по народном предању. Ипак и овдје се бар приближно прецизира број, што значи да из манастира није избјегло мање од 3 нити више од 7 калуђера. Оних 14 побијених калуђера је сахрањено са сјеверне стране манастирске Ђурђевог цркве, а за оне од 3 до 7 нико ништа не зна. Молим Господа да и то једнога дана откријем и на њиховим гробовима одслужим заслужени парастос. До тада почивајте у миру моја браћо.

Стално ме копка још једно народно предање које је и до данас живо и често ми га преносе „манастир је био од брвна и камена изграђен и није био ту на овом мјесту данашње Ђурђевог цркве него уз Рјечину“. То ме заинтересовало, јер ако народ прича има ту нешто и од истине. За сада нисам у могућности организовати археологе нити сам истраживати то подручје, али ако Бог да или ја или неко следећи бољи од мене сазнаће и истражиће и посвједочиће о чему се ради. Напоменуо бих само да је поменута Рјечина суво и скоро непрепознатљиво корито једне рјечице која није стална текућа вода, него се формира повремено и краткотрајно од бујица у вријеме јесењих киша или у прољеће при отапању сњегова и налази се испод манастира гледајући ка Куњој Главици и магистрала прије боровог гаја и прати замишљени смјер Орашје-Град или сјеверо-запад-југоисток. Оно дубоко и уочљиво корито од Аустријске чатрње кроз Бравеник које пресијеца пут са мостићем и одводи у сред Горњег Поља у смјеру Ограда нема везе са поменутом Рјечином и зове се једноставно Поток. Вјероватно су се обије ове рјечице или вододерине уливале некада у ријеку Сутјеску (Сућеску) која је текла у давно вријеме кроз цијело Велико Зубачко поље и често се

помиње и у писаним изворима и у народном предању и данас као понорница извире негдје доле у Конавлима и улива се у Јадранско море. Није ми циљ истраживати корита понорница, има много других који се тиме баве, а мени за сада служе само као оријентир у одређењу манастира Светог Ђорђа.

Копајући неке темеље испред главне улазне манастирске капије од стране пута наишао сам на гробове. Није ме то изненадило јер данашњи зид (сувомеђа) око манастира је новијег датума и тиме не значи да је тачно заокружио старо гробље. Међутим једнога дана мој добри пријатељ ипођакон Милорад Перишић, иначе управитељ манастира Херцеговачке Грачанице, прошетао је у правцу боровог гаја пар стотина метара и уочио трагове старих гробова, позвао ме и сам да се увјерим у то и видео сам. Послије извјесног времена, пошто ми је требао материјал да заспем велику чатрњу иза конака унајмио сам у ту сврху камионе и багер и послао их у правцу боровог гаја и Рјечине да га прикупе и доведу. Они су завршили свој посао и отишли. За пар дана послје дошао сам да разгрнем и фино поравнам материјал око засуте чатрње и равнајући са грабљама изграбио људске кости које сам са страхопоштовањем похранио уз постојеће гробове око Ђурђеве цркве. Свео сам рачуне и логички дошао до закључка да је тамо поред те Рјечине заиста у некадашња времена било нешто. Народ је у праву.

Остављам књигу отвореном, али за сада из свега докученог постављам условно реконструкцију и предпостављам изведени закључак. Црква Светог Ђорђа се налази у врху великог гробља које се од ње шири у правцу Рјечине и боровог гаја, мање-више у облику троугла и то гробље је отприлике величине данашњег градског у Требињу званог Подгљивље. Пошто се данашњи Зубчани никада нису сахрањивали око Ђурђеве цркве, нити се сјећа ико нити постоји предање, а иначе познају своје поријекло и до петнаест кољена уназад, овдје је сигурно живио неки народ прије њиховог досељавања. У средњем вијеку поуздано није, јер се већ помињу у писаним изворима њихова племена и презимена. Значи тај стари народ, или се смјењивало више народа на овим просторима, живио је прије средњег вијека, или у ране хришћанске вијекове, а можда и прије Христа. Илири или ко зна ко. Ништа не знам и ништа не тврдим. Остављам науци да то испита и утврди. Понављам, мене занима првенствено манастир и његово одређење у свему томе. Оно што је сигурно данашња Ђурђева црква је направљена на порушеним темељима средњевијековне цркве и манастира. Поменута брвнара поред Рјечине је вјероватно служила као стаја за стоку, овце и козе са предпоставком да је по рушењу манастира из пријекле потребе у тешка времена служила и као богомоља што није искључено. Међутим, слиједећи логику распореда Зубачких села ни једно није, нити једна једина кућа направљена у сред поља. Сва села и све куће су смјештене уз крај поља или окол у брдима опет око долова и никад и нигдје није саграђена у самом долу.

О постојању манастира и живог и активног присуства монаха у животу Зубчана, свједоче и до данас одржани слједећи топоними:

- **Калуђерска Пећина** гдје су избјегли преостали монаси послје рушења манастира и налази се у сред Облог брда.
- **Калуђерски Извор** се налази источно од Ђурђеве цркве тачно гдје се Мали Свитавац спаја са Бравеником.
- **Калуђерске Гредe** су тачно у брдима гледајући право на исток од олтара Ђурђеве цркве.
- **Калуђерски Кланац**
- **Калуђерска Каменица** обоје се налазе изнад села Турменти.

1901. година Господња гради се Ђурђева црква на Зубцима

У ствари те године већ је изграђена, сређена и освећена, а сама градња почиње три године раније. Прва света Литургија за Ђурђевдан те године за све Зубчане је значила побједу над тиранијом и свим окупаторима иако тек предстоји анексија БиХ (1907.) од стране Аустроугарске, први свјетски рат, послје двије деценије и други. Мада су били тиранисани, сјечени, одвођени у робље, порез плаћали све и свакоме окупатору кроз прохујала времена, Зубчани су се умјели довијати на разне начине да опстану и преживе на овој висоравни. Тако су и ове 1901. године, ни мало лаке нигдје у свијету, а поготово на огољеним Зубцима, врло виспрено успјели издејствовати све дозволе и изнаћи средства за градњу цркве. Ђурђева црква је блеснула и заблистала у свој својој љепоти на сред ледине. Онако висока, широка, дуга и пространа, права царска, плијенила је душе Зубчана и зашла у њихово биће тада и остала и до данас саборна око које се са радошћу сабирају за светковине, вјенчања и крштења. Вјерски живот је тада процвјетао на Зубцима и кандила су горела и свијеће су паљене и сва је одисала тамјаном и Божијим службама све до послје другог свјетског рата.

Интересантно је да сам лакше заронио у даљу и далеку прошлост Зубаца него што сам сазнао нешто више о начину градње, градитељима, поријеклу материјала за градњу и послје о догађајима у животу око саборне Ђурђеве цркве. Једно је засигурно потврђено, да није било ктитора ни донатора, него је градио цијели Зубачки народ и градња је била сразмјерно расподијељена по племенима. Тачно је сваком племену додијељен одређени број редова клесаног камена, зависно од величине и бројности племена, који је уграђен у зидове цркве. Број редова је од темеља до пријепца (цигле) и овдје није урачуната олтарска апсида, звоник, чеона и задња (источна) страна испод ластавица крова. Црква је једнобродна са кровом у двије воде покривена жућкасто црвеним пријепом (циглом) купљеним у тадашњој циглани у Купарима. Зидана је са каменом, мање-више уобличеним као сувомеђа. Споља је обложена исто са каменом (а не каменим плочама) исклесаним ручно и то тачно и прецизно правоугаоног облика сиве природне за ово подручје боје. Унутрашњи зидови су измалтерисани кречним малтером и окречени. Свод (небо) цркве је урађен од ћемера и полукружног је облика. Олтар је простран, а прозори на цркви су нешто мањи од пропорција цркве, али дају сасвим довољно свјетлости у цркви. Дебљина зидова варира од 80 до 100 центиметара. Ширина цркве је 7 метара, а дужина, укључујући и олтарску апсиду, је 16 метара. Весина са источне стране од темеља до врха (шљемена) крова је 7,5м, а с предње (западне) стране од темеља до врха преслице звоника је 12,5м. остале детаљније димензије се налазе у манастирској архиви, а овдје би могао придодати само још висину са страна (сјеверне и јужне) цркве од темеља до стрехе је 5,80м. Број редова камена до стрехе, цигле пријепца са сјеверне и јужне стране је 21 ред. До шљемена, врха крова (ластавице) је 11 редова идући одоздо у шпиц или врх крова. Све остале и прецизно убиљежене димензије цркве се налазе забиљежене у архиви манастира. Напоменуо бих само да у број редова нису урачунати два реда камена у темељима цркве који су мало истурени и већих размјера.

20. 08. 1989. година Господња. Изградња (или обнова) чатрње.

У овом периоду замрли вјерски живот на Зубцима полако заживљава и благовијесник тог прољећа је била изградња или обнова већ постојеће чатрње уз Ђурђеву цркву. Истина, чатрња је још увијек више служила за напајање стоке, него за потребе вјерника који долазе у цркву. Чатрња добива на значају тек када око цркве и на самој цркви започињу градитељски радови. Ова чатрња се налази уза зид (сувومهђу) на источној страни манастирске порте. За данашње потребе манастира није довољног капацитета и њене димензије су 3x2,5 метара и у дубину 3 метра, што значи да јој је капацитет 28 метара кубних воде за употребу.

1989. година Господња. Подизање сувомеђе и реновирање Ђурђеве цркве.

Катастрофални земљотрес у Црној Гори (15. маја 1979.) одразио се и те како на Зубцима и растресене и оштећене су многе куће па самим тим и Ђурђева црква. Тачно 10 година после земљотреса Зубчани сложено приступају реновирању манастирске цркве и темељито приступају послу. Детаљно је прегледан и поправљен кров и санирана сва друга оштећења на звонику и зидовима како споља тако и изнутра. Растрешена црква је сва утегнута жељезним спонама и окречена унутра. Избетонирана је и стаза око цркве и скроз около (9дулума) ограђена је сувомеђом нешто више од метра. Звона су зазвонила, служба је почела и Ђурђева црква се поново испунила мирисом тамјана и вјерним народом Зубачким и после тога до данас наставила своју саборност. Свака вам част Зубчани. Нека вас све и вашу дјецу Господ Бог помилује и спаси. Амин.

1992/3. година Господња. Урађени и освећени темељи конака и велике чатрње.

Пошто је владика Атанасије дао благослов за васпостављање манастира Светог Ђорђа на Зубцима, кренули смо копање темеља за манастирски конак и велике чатрње иза њега, обадвоје на сјеверној страни од храма. Иако су биле ратне године, одазив Зубчана на акције је био многобројан и све укупно радило је преко 200 људи. Обоји темељи су ископани и од конака изливени заједно са

подрумом, а дно од чатрње је избетонирано. Слава Богу и хвала Зубчанима и онима који то нису, а здушно помогоше. Напомињем да су те године стављена нова храстова врата на цркви.
1995. година Господња. Иконостас.

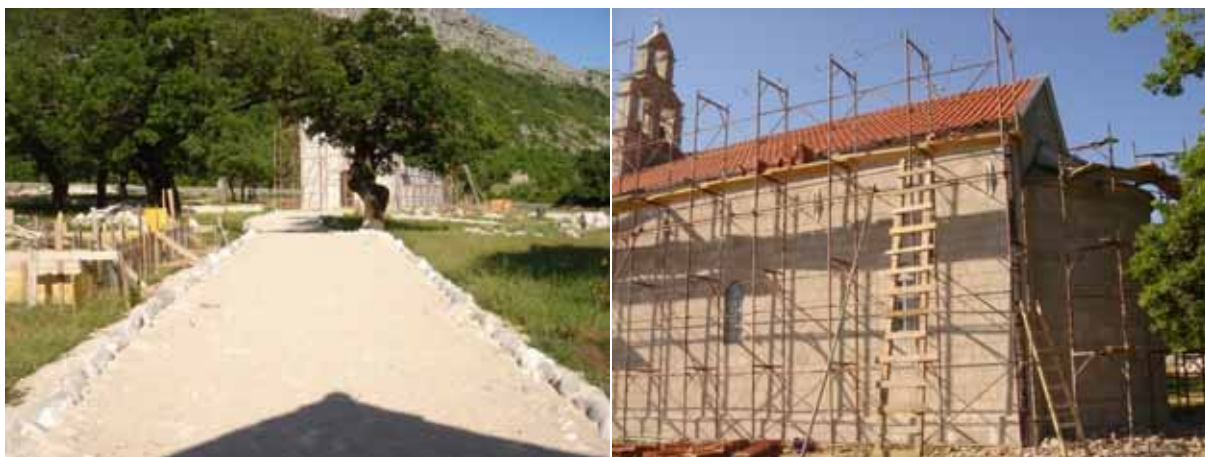
Те године отац Горан Спаић као надлежни парох Зубачки, мијења стари, превише оштећени и без неке умјетничке и материјалне вриједности иконостас, од кога су данас само двери преостале. Пошто је манастир Тврдош био у то вријеме у захукталој, али систематично и пажљиво рађеној обнови, одлучише да свој стари иконостас, који је био у добро сачуваном стању, поклоне за Ђурђеву цркву. Отац Горан га пренесе на Зубце, досреди, преуреди, нове иконе понеке постави и позлати те иконостас у цркву на своје мјесто усправи. Исте године је окречио и цркву изнутра. Напомињем да су одређене иконе и сређивање иконостаса живописали Требињци умјетници Емил Ђурић и о. Стеван Ковачевић.

2006. година Господња. Зида се конак.

По благослову и подршци владике Григорија, Зубчани се сабраше и уз принадлежности тадашњег пароха и уз помоћ многих институција у року од три године сазидаше конак у грубо и косу бетонску плочу на кров поставише. Од тада опет настаде застој и затишје и повлачење Зубчана од свега и све зарасте у коров и траву и шипражје око цркве. Служило се само за Божић, Васкрс, Ђурђевдан и Илиндан. Црква преста мирисати тамјаном и одисати молитвом и поче сама опет ронуту и прокишњавати.

2010-2012. година Господња. Вастављање манастира се наставља.

За Ђурђевдан сам одслужио прву свету Литургију после поновног преузимања Зубачке парохије и вастављања манастира. Мукотрпно и тешко је задобити вјеру и повјерење Зубчана и започети нешто, а још теже и много теже и мукотрпније је повратити изгубљено. Служио сам за Ђурђевдан, иначе најраспрострањенију крсну славу на Зубцима и само ми се бол у срцу појави видећи свега 9 живијех душа у цркви на молитви. Предао сам се Богу и кренуо сам из почетка. Сабирао сам, сортирао и слагао расути и разбацани материјал у цркви, конaku и свуда по порти па

онда полагано уклањао шут, расути бетон и цигле и сво и најмање смеће около. Сам самцат. Почео сам служити редовније и на служби би и дошла понека душа, али помоћи ни одкуда. Опет сам самцат и усамљен и осамљен започео сам детаљно и темељно уређивати гроб по гроб око цркве што се налази. Са Илијиних Грета би полетио понеки орао, соко, јастреб и сваки за себе виноу се високо у небо надгледајући територију по своме послу. Понека птичица би се огласила са столетних храстова око Ђурђевог цркве и чинила би ми радост, а доле по камену би свако мало измигољио по неки шарган поскок и сваки пут би ми се одузеле ноге од страха. Навикао сам се и ја на њих, ускоро и они на мене и више се нико никога није бојао и свако је ишао за себе. Почели су потом чагаљи, лисице и други звјерови слободно долазити у порту, а човјека нема да дође. Сам самцат настављам даље да радим око сређивања гробова. Ни труна се нисам устезао нити плашио када сам сортирао кости враћајући их на мјесто чисте савјести као да додирујем земне остатке моје мајке. Истина, молио сам се и за њих и за себе, скрушено признајем. Једино су ми језу нелагодну изазивали гавранови сваки пут се ни од куда појављујући чим би отпочео сређивати гроб. Проклете, злослутне, црне птичурине са тако ружним грактањем и још су у епским пјесмама уз гусле опјеване, не разумијем. А шта ако су с Косова долетјели, помислим и онда им праштам.

Сам самцат радим на ужареном Херцеговачком сунцу и онај ко чита ово помислиће можда да се гордим и хвалисам. Каква гордост и какво хвалисање. Јад и туга су у мом срцу, јер дошао сам да градим манастир и себе са њим и са људима и да са људима служим Богу, а не да са звјерињем причам и сам са собом. И хвала Богу почели су долазити и на службе и на акције и нешто се покренуло, живнуло, што би рекли. За велике празнике, Бадњидан, Божић, Васкрс, Ђурђевдан и Илиндан једногласно се договоре и све се до танчина спреми да је за сваку похвалу. Бог нек их награди за труд. На друго мјесто бих ставио неколико њих предусретљивих да помогну нудећи услуге камиона и ровокопача, што ми је веома значајна ставка у изградњи манастира. Далеко мањи одазив је на стручну и ручну помоћ која би заиста премного значила да изградња манастирског комплекса далеко брже крене и одмакне него што је садашње стање (јануар 2012.). Пад животног стандарда у БиХ и Републици српској поготову, одразио се и те како на имовинско стање Зубчана. Незапосленост, неимаштина, сиромаштво нагризају сваки дан све више овај народ. У народу се осјећа безвољност, безнађе и незадовољство и роптање на све и свакога расте из дана у дан. Народ је оголио и огладнио и живи у страху пратећи економску силазну линију државе, како, као њихове ријеке понорнице понире доле у пропаст. Све се ово одразило и на градњу манастира и на присуство редовним недељним богослужењима ради чега ме посебно туга захвата и преостаје само да се уздамо у Бога да ће бити боље сутра. Спаси Господе народ Твој и овај пута, како си много пута прије тога показао милост Своју. Амин.

Значи на покретању обнове и изградње комплекса манастирског у стручној и радној снази помоћ је изостала и од ње неке веле вајде није било. Овдје напомињем још једном да оне који су притекли у помоћ, а било их је и то са жаром и љубављу, но недовољно да би се осјетио видни напредак, записујем пажљиво и редовно заводим у за то посебну књигу чија имена ћу пренијети у Љетопис када за то дође вријеме. Дакле све што се видно урадило и кренуло напријед у изградњи првенствено су залсужни приватници, самосталне занатлије, предузимачи радова, привредне организације и разне друге друштвене институције и заједнице српског народа. Да се разумијемо, нико се ни од њих није много претрго, али ја сам им свима више него захвалан. Динар по динар палача. И све њих помно биљежим и све ћу их сабрати, почаствовати и како приличи уљудно их похвалити и захвалити им се и унијети поименично у овај Љетопис када зато дође вријеме. Неко ће се, ко чита ово запитати када ће доћи то вријеме? Чекам да бар звона зазвоне на

Ђурђевој цркви, а за сада скинута та звона ћуте и ћутим и ја и молим се Богу да то буде што прије. Дај Господе у славу Твоју. Амин.

За ове протекле двије године (2010-2012.) покренути су радови на свим структурама манастирског комплекса, договорено је, пројектовано је, истраширано је и урађено поприлично, али недовољно и тек начето да би манастир заживио. За сада ћу редослиједом изложити урађено за ове протекле двије године.

Уређивање простора

Очишћена је црква од прашине, паучине, малтера који отпада са зидова и стропа ради оштећеног крова. Из истог разлога се често посушивала и вода у цркви. Отпочела су богослужења мало редовније и кандила су сваке прилике паљена и свијеће и црква је одисала тамјаном. Сабран је по свуда расути грађевински материјал и у порти и изван ње и сортиран сваки на своје мјесто за употребу. Сав отпадни материјал, шут и смеће очишћени су по порти, конаку и изван зида окол и одложено је све на прикладно мјесто. Покошена је трава у порти сабрана и спаљена. Сво дрвеће у порти је претрешено и одрезане су вишка и суве гране и ожиљци уредно биолошким намазом заштићени. Засађени су уз стазу по неки цвијет, рузмарин и јоргован, ако се успију одржати на Зубачкој оштрој зими биће ми мило, а ако не успију покушаћу поново.

Грбови

Све видљиве грбове сам пажљиво очистио од растиња, корова и маховине. Сваки гроб сам опкопао у дубину око пола метра и у ширину око 30-40 центиметара. Нисам враћао земљу, него ју разасипао окол, а у ископани простор око грбног камена (плоче) наслагао сам облутке и све засуо шљунком. Ово сам урадио из више разлога, а први и најважнији је да спасим и заштитим грбове да их не „прогута“ земља и да им се не изгуби траг као са многима у порти. Открио сам и обрадио још десетак грбова, многе сам прекопао и раскопао при полагању каблова за струју, цијеви за воду и канализацију и копање темеља. Важно је напоменути будућим монасима и покољењима да се грбови са људским костима налазе по свуда у манастирској порти и зато

ископану земљу, било из којих разлога, не изнестити ван зидова порте, него је разасипати унутра, јер сва земља је пуна честица и ситних дијелова костију од упокојених. Да би заживио манастир и служио живима за живот вјечни, морало се приступити растурању, прекопавању и измјештању гробова и земних остатака упокојених. То је цијена свих нас који се сахрањујемо у манастирској порти, али је зато сва земља унутра света и ово треба поштовати. Нисам обиљежавао сваки гроб, јер би ми требао цијели живот (а можда и више) да то учиним. Осим тога, мора се имати на уму да је на првом мјесту храм Божији, светиња, олтар и жртвеник Божији одакле упућујемо молитве Њему и за живе и за мртве да нас прими у Царство Своје. Стоји све ово, али стоји и то да морамо поштовати земне остатке својих предака да би будућа покољења поштовала наше. Зато сам дужан упозорити, назначити и записати у Летопис бар оне које сам очима видео и својим рукама испремјештао, сортирао, измиловао и смијештао поново у вјечни покој.

Опростите што овим гробовима, овим земним остацима, по неким који буду ово читали, придајем и сувише значаја у односу на остале догађаје. Није лако ни једноставно усудити се, дрзнути се и тек тако дирати мртве. Господ хоће овдје манастир и овдје хоће Премудрост Његова сазидати себи дом и ја прјегрјешни слуга Његов сам закопао, зетемељао и започео, а ко ће га довршити, само Он Светац зна. Желим овдје записати гдје су за сигурно, а гдје за сигурно нису гробови, а гдје опет предпостављам да јесу по назорљивим траговима и по Духу Светом.

Почињем од најзабаченијег дијела манастирске порте са сјеверне стране од храма. Стојимо тачно на трећини дужине конака окренути ка истоку, ка малој чатрњи, ка Свитавцу или прецизније ка Облом брду, између конака са десне стране и велике нове чатрње са лијеве стране. Тај пролаз и та трећина конака са олтарском апсидом је изграђена на гробовима и испод постоје људске кости и растушено гробно камење. Мјесто гдје је чатрња сам пажљиво одабрао и тамо за сигурно у центиметар није био ни један гроб копајући 6м у дубину. Исто тако сам одабрао мјеста за објекте радионица (гаража и дрвара) и Херцеговачка-Зубачка завичајна кућа и добро провјерио да нема ни једног гроба, али тај плато иза чатрње, конака и поменутих зграда има око десетак са багером испретураних и заравнатих гробова са људским костима и то се мора поштовати. На врху стазе од конака ка цркви постоје три гроба. Први сам обиљежио и налази се на радном великом путу прије почетка стазе. Друга два су, гдје су степенице (каскаде) на стази и да је јасно сви гробови које помињем и које ћу поменути су окренути у смјеру запад-исток. На стази од цркве ка гумну (гувну) су два гроба означени каскадама (степеницама), а на стази од цркве ка главној улазној капији засигурно има гробова, осим она два обиљежена уз чесму. Од та два гроба код чесме засигурно нема гробова ни са десну страну порте према радној капији ни са лијеву страну до сувомеђе према Грабу. Гледајући у врата храма и звоник, са десну јужну страну налазе се гробови у појасу од 20 метара, а са лијеву сјеверну страну су многобројнији. Од олтара цркве ка истоку, право и са десну страну нема гробова, али од те замишљене линије ка малој чатрњи са њене лијеве стране све су гробови до саме чатрње. Од Херцеговачке куће до чатрње у појасу двадесетак метара од сувомеђе (зида порте) нема поуздано ни један једини гроб. Једноставно гледајући оком данас видљиве цркве је некадашње невидљиво гробље. Једна нормална и тад и сад за себе цјелина. Е овдје настаје археолошка и историјска заврзлама са једноставним логичким рјешењем. Мени Бог, по моме рођењу у Босни, није дао много памети, али по монашком завјету да будем слуга Његов, даровао је дар осјећања за простор и душе живе и упокојене. Дар осјећања гдје су живи, а гдје мртви. Дар уочавања, замјећивања и схватања простора у коме се налазимо. Дакле, не мудрост ни памет, него баш овај дар и носим га са собом, искрено речено, више као терет него као награду. Није гордост и није моје. Шта је да је од Бога је и то треба изнијети. Опростите, враћам се

реконструкцији положаја цркве у односу на гробље. Сви ти стари монашки и Бога питај чији гробови око Ђурђевог црквишта чине једну јединствену православну цјелину и дотичу својим врхом, врх једног огромног, у данашњим сразмјерама градског гробља у Требињу, које се протеже у облику троугла, или јајета ширећи се ка боровом гају и поменутом сувом кориту Рјечине. Ова два гробља су засебне двије цјелине које се ама баш уопште не дотичу. Једно је унутар око цркве, а друго започиње од улазне капије ка борику. Значи, јасно је да се ради о два различита временска периода, а можда и народа и да народно живо и данас предање говори да је уз Рјечину била црква од брвана. Нема ту многог историјског нагађања. Или је ово гробље Илира старих, у наставку историје покрштених у првим вијековима хришћанства, или је ово гробље првих насељених Словена (Срба) у шестом и седмом вијеку пристиглих у својој вјери многобоштва и постепено кршћаних у православље у вјеру Господа нашег Исуса Христа Бога и Сина Бижијег распетога и васкрслога.

Археологија и историчари тврде да је ово подручје увијек бивало насељено залазећи у дубоку прошлост прије Христа. Нисам научник и немам право ни намјеру да ову теорију оповргавам, или доказујем. Евидентно је да на Зубцима око цркава постоје три различите врсте гробова и свака врста за себе је сродна и гробови и начин сахрањивања у свакој групи личи један на други. Значи ради се о три различита становништва (не мора значити и три различита народа) који су се досељавали један после другог на Зубце. Можда се малобројније предходно становништво асимирано са следећим, али засигурно нису паралелно живјели, јер за то нема трагова ни у науци, ни у легендама ни у народном живом предању.

Значи прво становништво (највјероватније Илири који се помињу у историји на овим просторима) имало је своју некакву богомољу поред Рјечине (борика) и своје гробље је формирало од те богомоље у правцу Илијиних Греда (данашње цркве), које се у том правцу сужавало и завршавало испред данашње главне капије и улаза у манастирску порту.

Друго (иза поменутих) становништво поуздано Срби Словени можда у почетку користи ону богомољу поред Рјечине у молитвене сврхе своје многобожачке вјере и сахрањује се у почетку на истом гробљу, али са скорим покрштавањем измиче се изван (на врх предходног) ближе Илијиним Гредама или прецизније брду званом Завршје и још прецизније испод сам Плаве (Модре) плоче формира своје гробље које је физички и вјерски одвојено од предходног. Врло је вјероватно да ту изграђују, своје новопримљене православне вјере, омању црквицу. Ово становништво се постепено расељава, ишчезава, мијеша и постепено претапа у ново треће које се све више досељава кроз Средњи вијек. Сада стамени православни Срби у стаменој православној Немањинској држави граде и оживљавају манастир на Зубцима.

Треће, данашње становништво насељено на Зубцима се не сахрањује из поштовања у манастирској порти, него искључиво и само око сеоских цркви и то чине све до данас. Од тог времена у манастирској порти се сахрањују само монаси, по неки странац и за пријеку потребу по неки Зубчанин да му тијело не оскрнавје тирани.

Опростите што се оволико позабавих и од сређивања гробова расух се по прошлости, али сматрам ово неопходним и обавезом да разјасним, посвједочим користећи нагомилано знање, призив и дар од Бога дат и позив монашки да све спознато забиљежим. Поготову што слиједе други дјечаци (сигурно бољи од мене) рођени у епохи компјутера и дај Боже, али тешко да ће се одвојити од интернета и узети крампу и лопату да прекопавају башту и трагају за прошлошћу.

Стазе

Пошто нисам имао људске подршке ни материјалних ни новчаних средстава, ријешио сам радити рукама бар оно што је неопходно са средствима и материјалом на дохват руке. Овај рад ми је много помогао за молитву и смирење монашко. Израдио сам четири основне и неопходне стазе и сматрам да више није ни потребно, јер би се нарушила природа и љепота манастирске порте. Трудио сам се да буду што природније, без геометрије и многи су се бунили, критиковали (али нису притицали у помоћ) и тешко је било сам радити и издржати овај притисак од људи који неће у цркву, неће помоћи, а све и само критикују. Онда је услиједила већа црквена светковина и дошла су дјеца и одушевљено се играла не слазећи са стазе. Био сам срећан и спознао да сам погодио. Хвала Ти Господе за све ово.

Прво сам приступио изради стазе од главне улазне капије до храма и прво је истрасирао скидајући чимен (бусен) да дођем до земље и чврсте подлоге у дубину до 30цм, а у ширину стазе 4-5 метара. Све сам пресуо слојем шљунка крупне гранулације, а потом слојем пијеска финије гранулације. По средини стазе (око 3м ширине) сложио сам билећку ломљену плочу, а са страна поредао један до другог камене облутке и стазу оивичио са крупнијим камењем и све засуо са пијеском fine гранулације. Нисам хтио ни ставио ни грама цимента, јер очекујем да ће кроз кречњак избити трава. Многи су вршили притисак и пожуривали ме да откријем стазу „да виде“ шта сам урадио. То не могу учинити све док трају груби радови, јер ми је лакше малтер и бетон са пијеском очистити него послје га стругати. Осим тога зиме и лjeta, мраз и сунце и људске стопе ће све ово утабати, учврстити и све ће се временом сјединити. На овој стази има гробова, осим поменутог и видна два гроба код чесме. На изради стаза притекли су ми у помоћ пријатељи који нису Зубчани па онда они који то јесу, али одавно не живе на Зубцима. Послије је пришао и по неки мјештанин. У сваком случају у мом срцу се пројави радост. Значи, почело је. Господ одабира и призива по Својем промислу душе и сабира их око Своје цркве, Своје светиње и овдје немам ама баш никаквог удјела ни заслуге.

Друге двије стазе од конака до цркве и од цркве до гувна на исти начин и обије су поплочане и оивичене крупнијим камењем и засуте пијеском. На обије стазе се налазе грбови (сви окренути у смјеру запад-исток), а поједини су означени са каскадама или степеницама на самој стази. Трећа и највећа стаза је од радне капије око и до краја терасе конака ка истоку. Урађена је темељно као и предходне с тим што је слаган крупнији камени облук и много више насут шљунка и пијеска ради камиона и терета који њом пролази. Мали, назови трг, испред терасе (око 3м ширине) је поплочан и преко видног постојећег гроба повезан са стазом која води до цркве. На овој стази (осим поменутог) за сигурно нема гробова.

Преостало је још да се уради калдрма од облутка са источне стране конака и сјеверне, између конака и велике чатрње и то неће бити ни тешко ни спорно, само је питање дана. Како рекох, не бих више радио стазе препуштајући да их монаси и вјерни народ утабају стопалима по своме и Божијем промислу. Ако овога не буде, све што радим је узалуд. Дај Боже да не буде тако.

Насипи

Под овај назив бих сврстао много тога што је урађено са машинеријом (камиони, багери) за што би требало стотине људских руку и рада. Заогрнута је и около засута велика чатрња са камионима материјала и два дана рада са багером на заравнавању терена. Све око чатрње и плато између ње, конака, радионице и Херцеговачке куће засут је и заравнат са црвеном земљом доведеном од саме границе БиХ и ЦГ. Овом, црвеном земљом је насут и утабан полукружни пут од конака око гробова крај мале чатрње и онда испод цркве (према Грабу) крај одморишта и фонтане доведен скоро до новог звоника. Са овим путем је осигурана траса за тешка теретна возила при довожењу грађевинског материјала за са ове стране неопходне објекте. Предност овог пута и црвене земље је што се лако утаба и подноси терет и брзо зарасте у траву тако да не нарушава љепоту манастира. Насип је довежен и насут у темеље три предвиђена објекта чиме је припремљено изливање на њима такозване мртве или нулте плоче. Насут је и поприлично поправљен пут ка манастиру од Коњушице до Илин Дола и дио пута преко поља је заравнат као и паркинг испред манастира.

Крчење шикаре

Кад год је у питању помоћ људских руку, вазда затаје. Много хуке и халабуке, а на дјелу тањез. Расписао сам, кумио и молио одборе трију цркава: Спасове (Коњско), Госпођине (Турменти) и ове на Грабу цркве Свете Петке да расијеку растиње из три путна правца до манастира и ништа. Једино је десетак (и мање) Грабљана честитих кренуло да крчи од Коњушице један дан и то је све. Остала два путна правца нису ни пипнута. Лакше сам издејствовао са универзитета из Бања Луке украсне и воћне саднице него приволио мјештане да искрче шикару око манастира. Туга. Ево већ трећи пут поклањам саднице зато што није искрчено и приређено земљиште за сађење. Наумио сам искрчити појас око манастирског зида неких 40 метара да манастир првенствено заштитим од

пожара који нису ријетки у овом дијелу Херцеговине и у ријетко засадити три реда племенитих воћака да се ја и будући монаси имамо чиме занимати, а и да трпеза буде пуна са плодовима за путника добронамјерног. За сада је врло мало и занемарљиво у том правцу постигнуто. Даће Бог и ово ће се звати једном, јучер урађено. Амин.

Септичка јама

Урађена је и комплетно са прикључцима завршена са димензијама 5х5м и дубином од 3м. налази се прије излаза на радну капију, преко пута конака, два метра удаљена од сувомеђе. Засута је земљом и видљив је само пластични одушак. Ово су радили искључиво Зубчани.

Умиваоница-тоалет

Налази се изван порте са лијеве стране радне капије при излазу уз саму сувомеђу. Урађени су темељи, церклаж (цокло) и све је припремљено за изливање нулте (мртве) плоче.

Велика чатрња

Започета је прије равно 20 година и још није завршена. Године 1992 ископана је и изливена армирана плоча на дну. Била је димензија 12х6х6 метара. Тако је стајала ископана годинама и временом се земља оронула и скоро је цијелу засула. За ову чатрњу сам везан успоменама младелачког жара и од ње је све остало кренуло на васпостављању манастира Светог Ђорђа. На ископавању чатрње је учествовало и радило преко сто душа живијех и међу њима је био и владика Атанасије и владика Григорије. Хвала им и хвала свима што су ми развили крила и улили у душу наду да ће се издигнути манастир. Пошто је на Зубцима насушна потреба вода и суше су честе, ријешо сам урадити овако велику чатрњу првенствено за потребе манастира па онда ако усфали и вјерном народу. Тек 2011. године по трећи пут се чисти оронула земља и успијева се цјелокупна избетонирати са саливеном плочом. Због ризика одрона земље скраћене су димензије па је сада избетонирна чатрња дубока 6 метара, широка 5 метара и дуга 9 метара, што значи да је стварног капацитета за употребу око 240 кубних метара воде.

Чатрња је од дна до врха подијељена на два једнака и физички одвојена дијела са различитим намјенама. У источни дио (онај према Плавој Плочи) се строго и само пуни вода од чистих Зубачких сњегова са крова конака и то се искључиво отвара после првих киша (када саперу кров и ваздух) у октобру и пуни се током зиме и прољећа све до марта мјесеца када се затвара ради вегетације и опрашивања биљака. Овај дио чисте питке воде из чатрње снабдијеваће конак, херцеговачку кућу и радионицу, док би други дио и вода из чатрње служили за тоалет и заливање траве и цвијећа. Наравно да ће и овај дио бити строго контролисан и вода бити питка за употребу. Други дио чатрње би се пунио са крова конака, плоче чатрње и цистернама питке воде из Требиња.

Велика чатрња још у потпуности није довршена да би се пунила водом и пустила за употребу, зато што унутра још треба урадити шприц, глет и посебном емулзијом прамазати зидове да држе чврсто воду. Наравно, сву очистити, ставити корпе са кречом и активним угљеном, одговарајуће поклопце, свести са крова конака олуке, прикључити хидрофоре и поплочати терасу чатрње. Важно је да постоји саливена у цијело, а све остало набројано даће Бог да се доврши и пусти у употребу.

Манастирска радионица

Предвиђена зграда се налази сјевероисточно од конака и велике чатрње у самом врху порте уз сувомеђу, подијељена на три дијела и то гаражу, радионицу и дрвару. За сада су урађени темељи, церклаж (цокло) и спремно све за бетонирање нулте (мртве) плоче. Димензије радионице су 10х6 метара. Висина стандардна са кровом у двије воде са тиме да дрвара буде покривена надстрешницом као за себе цјелина. Испод радионице нема гробова.

Херцеговачка или Завичајна Зубачка кућа

За све пратеће објекте манастирског комплекса бирао сам брижљиво, плански, одговорно, практично и са укусом локације. Испипавао сам мишљење простих људи, добрих домаћина, дјеце, естетичара и грађевинара. Служећи деценијама у цркви нашој православној, волио сам и увијек ме одушевљавала разиграност природе и простора око храма са погођеним складом и сврсисходношћу. Патио сам увијек када би гледао притијешњени храм са објектима или још горе накалемљеним уз њега. Људи моји, црква мора имати ширину око себе и мора бити у центру и доминантно главна и уочљива на први поглед. Црква (храм) мора слободно дисати и одисати слободом да бих и ја који служим у њему и свака вјерна душа осјетили ту слободу пред Христом у молитви. Коначно у мом животу Бог ми је дао прилику да реализујем све речено у манастиру Светог Ђорђа. Зато сам са пажњом одабрао локацију за Херцеговачку или Завичајну Зубачку кућу од камена. Предвидио сам да је из ње или са њене терасе прегледан, видан и под контролом цијели манастирски комплекс па и шира околина. Одабрао сам мјесто за градњу и да је ту и да је измакнута, строго контролишући да под њој и њеним темељима нема трага ни најмање сумње да постоје гробови. Намијенио сам кућу за обитавање два или три монаха са игуманом, а ако би их било више, онда да обитава само игуман.

Кућа до детаља мора одисати Херцеговином и бити заиста слика и прилика старе завичајне Зубачке домаћинске куће са свим пратећим употребним старим стварима (а не сувенирима) да одише животом, а не патином музеја. Тераса куће и дио са огњиштем био би слободно приступачан посјетиоцима и ходочасницима у разумно вријеме и наравно под надзором монаха. Кућа ће бити приземна од камена са терасом, а можда и тријемом и покривена каменом плочом, а у крајњој варијанти цријепом (циглом), приземна је као многе друге старе Зубачке куће. Димензије су јој 10х5 метара са терасом 6х3 метра. Све за ову кућу сам прибавио и камен и цемент и креч и многе старе ствари. Туга. Нема руку зидара. У цијелој Херцеговини нема десетак мајстора овог рукодјелатељства и углавном су остарили, али даће Бог биће неко рјешење.

Манастирски конак

Прво је (1992.) ручно ископан пространи подрум, па онда су скоро годину дана копани темељи и коначно је све армирано и избетонирано 1993. године. Владика Атанасије је лично помагао новчано и физички учествовао на изведби радова и положио је грамату на источну страну конака у врху апсиде, у којој мене нишчега именује за игумана манастира Светог Ђорђа на Зубцима.

Конак је замишљен у двије етаже (спрата) с тиме што би приземље служило за гостољубље и пријем путника намјерника, ходочасника и вјерног народа. Значи у доњем дијелу конака била би трпезарија са капелом, по нека соба за госте, канцеларија, библиотека, кухиња и нус просторије. На горњем спрату су предвиђене монашке келије, заједничко купатило, вешерај, умјетнички атеље и монашка капела. Тако сам предвидио поштујући савјете владике, монаха, естетичара и грађевинара. Шта ће бити од свега тога? Не знам. Бог свети зна. Те године (1993.) све је стало. А знам због чега. Није вјерје, није сујевјерје, већ истина ради Бога Живог. Згријешо сам и у кајању признајем свој гријех. Трећина конака, она источна страна са апсидом изграђена је на гробовима. Чијим? Не знам, али је на гробовима. Даље. Развалио сам Херцеговачку гомилу и сво камење сам уградио у темеље конака и то сам дебело платио и предходно описао. Ја немам право и нећу се уселити у њега за мог овоземног живота, док остали иза мене слободно могу. Светиња је светиња. Сам сам пао и сам се убио и сам испаштам у покајању. Опростите. Амин.

За конак је постојао пројект у Херцеговачком духу и стилу, јер ми је то била жеља. Неко је послије преиначио све и саградио конак (послије 2006.) овакав какав изгледа данас 2012. Уз пуно поштовање мајстора зидара који су технички гледано обавили радове и сувише квалитетно и добро, али мени није монашки функционалан и по свему је чисти промашај, зашто да лажем. Прошло је преко стотину људи и нико не изрекне ријеч похвале ни одушевљења изгледом, па ни сами они који га саградише. Шта је ту је и могло би се нешто и преуредити, није касно, ако не спутају ови без укуса и мјере за функционалну љепоту и склад са природом и амбијентом. Даће Бог и све ће то доћи на своје мјесто и врло је битно да се ове (2011.) године конак стручно и квалитетно покрио са цријепом (циглом). За покретање минималних услова живота у манастиру, важан је овај кров на конаку да пуни чатрњу, а вода из чатрње да обезбиједи функцију тоалета. На конаку је још започето зидање наслона за додатни дио крова-настрешнице. Конак је иначе димензија 14x22 метра и максималне висине у врху крова око 10 метара.

Бурђева црква

Правна је љепотица и не престајем да јој се дивим и радост осјећам кад служим у њој. Поприлично сам је предходно описао и нећу престати да је описујем док сам жив. Благодарјећи благослову владике Григорија и пожртвованошћу његовог замјеника о. Горана Спаића црква је (2011.) темељито препокривена, бетон на источној страни изнад олтарске апсиде је обијен и замијењен каменом. То се исто намјерава учинити и са преслицом звоника и све је већ договорено и црквена звона су преуређена и све ће се заједнички у функцију довести. Црква више не прокишњава и милина је у њој сувој служити. Слава Господу Богу нашем и хвала Војину Трифковом Спаићу и Стевановим синовима Славиши и Слађану за ово дјело. Амин.

Гумно или Гувно Зубачко

Гради се са јужну страну не далеко од храма. Гради га Стеван Симов Спаић. За разлику од конака, који је исто зидао Стеван, нема човјека који је ушао у порту и задивљено похвалио гумно. Право ремек дјело, везе га човјек и зато настави Стеване брате мили и овјековјечи се. А биће предивно. Даће Господ. Амин.

Одмориште

За манастир у новија времена, одмориште се показује врло важно за пријем и прихват и опуштени одмор путника намјерника, посјетиоца и ходочасника. Темељи су већ урађени и за нулту (мртву) плочу готово је скоро све. Налази се на јужној страни порте, оне према Грабу уз сувозид. Димензија је 21x6 метара и предвиђен је бити изграђен од облутка са кровом од камене плоче или цријепом покривеним. Предвиђено је да сви добродошли посјетиоци манастира могу распртљати своју торбу брашаницуи ако желе бити услужени кафом, водом, соковима, сладоледом, сендвичима и добрим вином по минималној цијени тек толико да нешто претекне и за текуће трошкове манастирског живота.

Фонтана

Налазила би се између гумна и одморишта на заравни са сталном циркулирајућом водом која би се преливала преко брижљиво сабране гомиле камења необичног облика и украшена са

биљем које подноси Зубачке услове. Фонтана мора што природније дјеловати и снабдијевала би се водом из мале чатрње у врху порте. Ово би иначе била прва фонтана на Зубцима што ми чини посебну част.

Садржај за дјецу

Предвиђен је у углу порте према главном путу. Пуно финог пијеска, тобогана, клацкалица, љуљашки, клупица, цвијећа, домаћих животиња племените врсте да не науди дјеци и обавезно мини голф привлачан и за деке и баке и за унукe. Све зелено и траве много.

Звоник или свечана капија у манастир

Прва идеја ми је била, слиједећи праксу већине српских православних манастира да звоник буде са десну (јужну) страну стазе близу гумна, а онда је превагнуло мишљење честитих Зубчана и неимара које сам послушао и тако је добро. Звоник је дефинитивно предвиђен осам метара од садашње капије ка унутра у порту и са два пратећа објекта чинио свечану, главну и улазну капију у манастирску порту. Значи, звоник је на сред стазе и пролазило би се испод њега и на западном дијелу звоника би била велика дрвена манастирска врата с алком. Звоник је у основи квадратни 4х4 метра са луковима и са 4 носива стуба. Висок би био до врха крста све укупно 12,50 метара. Лијеп, елегантан, православни. Послије прве етаже од 4 метра, била би опет у луковима са висином од 4м гдје би била окачена звона. Звонка и манастирска, тешка и царска, на струју и на конопе. Са лијеву и десну страну звоника су двије зграде (свака за себе у основи 5х6м) које се у темељу и вијенцима повезују са звоником ради стабилнијег ослоња. Гледајући од улаза ка цркви, она са лијеву страну би била књижара са иконама и манастирским рукодјелним производима, док би она идентична са десну страну служила за степениште до звона на првој етажи и за успрем баштованских потребштина.

Садашња улазна капија би остала из поштовања према Зубчанима који су је саградили са вјером у слози и међусобном поштовању. Значи, остала би сама, за себе као цјелина, јер би зидови били измакнути и наслањали се на зграде око звоника и тиме заокруживали цјелину манастирске

порте. Зидови ће бити уздигнути за још око 2 метра у висину ради молитвеног мира, тишине и заштите цјелокупне светиње.

Радна капија

Налази се иза конака са сјеверне стране и биће урађена од кованог гвожђа.

Са свим овим предходно приказаним објектима даје се јаснија структура манастирског комплекса и сваки дан се нешто помјери у изграњи примичући се ближе циљу. Задао сам себи и завјетовао се Богу сматрајући да један човјек за један дан може урадити бар један једини метар. У години су 365 дана. Ех, гдје би нам био крај и како би се позлатио овај манастир када би бар сваки стоти овако поставио живот. Нека буде како Бог заповиједа. Што се тиче изградње, у Летопис ћу у будуће уносити значајније помаке, а што се тиче свих имена који помогоше изградњу, записаћу их са задовољством чим се огласе и зазвоне звона на каменој преслици Ђурђеве Цркве, Божије, наше и моје цркве. Дај Боже. Амин.

Година 2012. Господња

Заснијежи на Зубцима у фебруару мјесецу. Снијег је у ово доба године почесто бивао на овој висоравни, али оволико га не паде у задњих тридесет. За друге горње континенте би ово било сасвим нормално, ал' за Зубце, уз море, није. Нисам успио пар дана да дођем до Ђурђеве цркве и да запалим кандила и да тамјаном замирише храм, а и мачке, једини становници манастира остадоше без хране. Застуди много ове године. Звјерови се од глади спустише из горе у низину. Медвјед ми је по други пут дошао у незваничну, али пријатељску посјету манастиру. Осјећао сам стид јер нисам имао чиме да га угостим. Отишао је разочаран. Обећао сам себи и њему да ћу се следећи пут побринути за манастирско гостољубље. Ето и међед ме посјети, а људи? Туго моја.

Ова књига звана Летопис манастира Светог Ђорђа на Зубцима је отворена и наставља се у вијекове док је живијех Зубчана прослављајући Оца, Сина и Светог Духа. Амин.

Црква Светог пророка Илије – Илијине Гредe

Грaб – Свeгa Пeткa

Коњско – Спасова црква

Манастир Светог Ђорђа – Зубци

Црква Спасовица – Рапти Зубачки

Госпођина црква – Турменти

Црква Светог Стефана Дечанског – Убла

Богојевић село

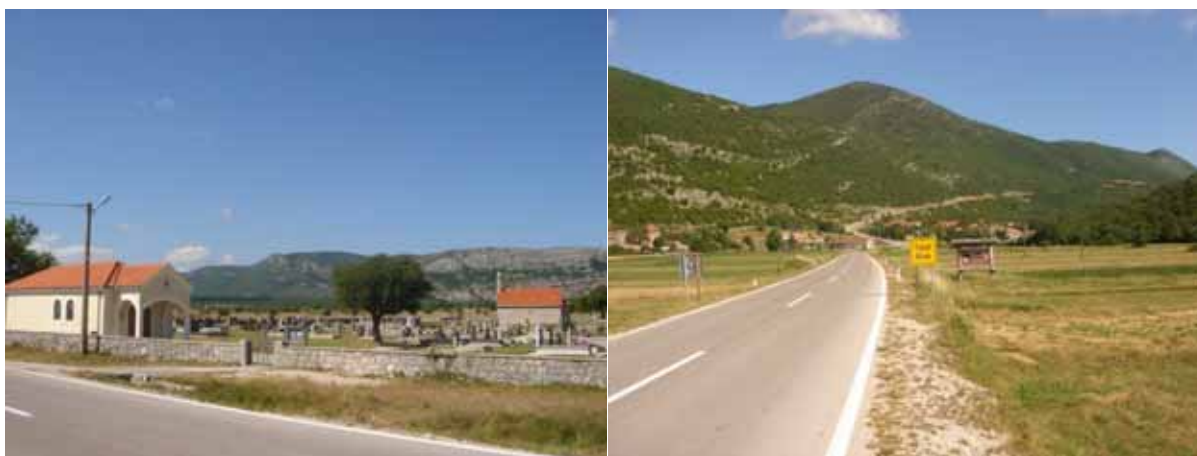

Бравеник

Граб

Илијине греде

Јаблан До

Коњско

Коњушица

Кожањ До

Крај

Куња Главица

Ограде

Орашје

Подкрај

Пробојев До

Прокос

Рапци

Рупе

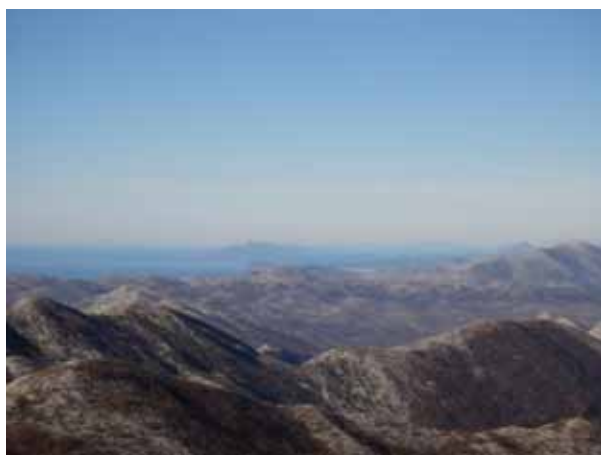
Стражња Долина

Тули

Турменти

Убла

Увјећа

Запрасјака

Жељево

